

Raftul
Denisei

PRIX RENAUDOT

SCHOLASTIQUE
MUKASONGA

NOTRE-DAME DU NIL

„UN ROMAN
DE O FRUMUSEȚE
ASPRĂ.”

— LE NOUVEL
OBSERVATEUR —

TRADUCERE DE
ADINA DINIȚOIU

HUMANITAS
fiction

SCHOLASTIQUE MUKASONGA

NOTRE-DAME DU NIL

**Traducere din franceză și note de
ADINA DINIȚOIU**

— 2024 —

Nu există liceu mai bun decât liceul Notre-Dame du Nil. Și nici unul situat mai la înălțime. La 2 500 de metri, precizează cu mândrie profesorii albi. 2 493, îi corectează sora Lydwine, profesoara de geografie. „Suntem atât de aproape de cer”, murmură maica stareță, împreunându-și mâinile.

Fiindcă anul școlar coincide cu anotimpul ploios, liceul e adesea cufundat printre nori. Uneori, dar rar, apare câte o rază de soare. Se zărește atunci, jos de tot, marele lac ca o baltă de lumină vineție.

Liceul e pentru fete. Băieții rămân jos, în capitală. Liceul a fost construit special pentru fete, cât mai sus, cât mai departe, ca să le îndepărteze, să le protejeze de rău, de tentațiile marelui oraș. Fiindcă domnișoarele de la liceu sunt menite unei frumoase căsătorii. Trebuie să ajungă acolo virgine, dacă nu cumva rămân însărcinate înainte. E mai bine să fie virgine. Căsătoria e un lucru serios. Elevele liceului sunt fete de miniștri, de militari de grad înalt, de oameni de afaceri, de comercianți bogați. Căsătoria fetelor lor este una politică. Tinerele domnișoare sunt mândre de asta: ele știu cât valorează. E departe vremea când conta numai frumusețea. În privința zestrei, familiile lor nu vor primi doar vacile și ulcioarele de bere tradiționale, vor fi și valize pline cu bancnote, un cont bine garnisit la Belgolaise, la Nairobi, la Bruxelles. Grație lor, familia se va îmbogăți, clanul își va afirma puterea, iar linia lor de descendență își va extinde influența. Domnișoarele de la liceul Notre-Dame du Nil știu cât valorează.

Liceul se află foarte aproape de Nil. De izvoarele lui, evident. Ca să ajungi la el, o iei pe un drum pietros care urmează linia creștelor. Drumul se încheie cu o platformă unde staționează cele câteva mașini Land Rover ale turiștilor care se aventurează până aici. O pancartă indică: „IZVORUL NILULUI – 200 m”. O cărare în pantă abruptă duce la un grohotiș de unde izvorăște, între două stânci, un pâraiaș subțire. Apa izvorului se strânge mai întâi într-un bazin cimentat, înainte de a se vărsa, printr-o minusculă cascadă, într-o albie imprecisă, căreia i se pierde repede urma în vegetația versantului și pe sub ferigile arborescente din vale. În dreapta izvorului a fost ridicată o piramidă pe care se află inscripția: „Izvorul Nilului. Misiunea Cock, 1924”. Nu e atât de înaltă piramida, fetele de la liceu ating fără efort vârful știrbit, zicând că le va aduce noroc. Dar nu pentru piramidă vin liceenele la izvor. Nu vin aici în excursie, ci în pelerinaj. Statuia Notre-Dame du Nil e așezată între stâncile mari care se află deasupra izvorului. Nu e chiar o grotă. Statuia e protejată de un adăpost de tablă. Pe soclu este gravat: „NOTRE-DAME DU NIL, 1953”. Cel care a hotărât să ridice statuia a fost vicarul apostolic. Regele obținuse de la suveranul pontif să consacre țara lui Cristos-Regele. Vicarul a vrut să consacre Nilul Fecioarei.

Oamenii își amintesc și acum de ceremonia de inaugurare. Sora Kizito, bătrâna bucătăreasă, aproape neputincioasă, era de față. În fiecare an, spune aceeași

poveste noilor eleve. Da, a fost o ceremonie frumoasă, așa cum se poate vedea la biserică, în capitală, de Crăciun, sau pe stadion, de ziua națională.

Rezidentul își trimisese reprezentantul, dar administratorul se afla de față, înconjurat de o escortă de zece soldați. Unul dintre ei avea o goarnă, un altul ținea în mâini drapelul belgian. Erau prezenți conducătorii și subalternii lor, dar și cei ai circumscripțiilor învecinate. Erau însoțiți de soțiile și de fiicele lor, cu coafuri înalte, cu perle, de dansatorii lor, care-și scuturau coamele ca niște lei impetuoși, și mai ales de cirezile lor de vaci inyambo, cu coarne lungi, pe care le împodobiseră cu ghirlande de flori. Gloata țăranilor umplea tot povârnișul. Alții din capitală nu riscaseră să se aventureze pe drumul rău care ducea la izvor. Nu era prezent decât domnul de Fontenaille, plantatorul de cafea din vecinătate, așezat lângă administrator. Era anotimpul secetos. Cerul era limpede. Pe vârfurile creștelor nu era pic de praf.

Oamenii au așteptat multă vreme. În sfârșit, s-a zărit, pe cărarea de pe creastă, o linie neagră din care se ridica un murmur de rugăciuni și de cântece. Puțin câte puțin, s-a putut vedea: era vicarul apostolic, pe care oamenii l-au recunoscut după mitră și sceptru. Ai fi zis că era unul dintre regii magi din imaginile care ni se arătau la ora de catehism. Era urmat de misionari: pe cap purtau, ca toți alții în vremurile acelea, o pălărie colonială, dar aveau bărbii și erau îmbrăcați cu veșminte lungi, albe, garnisite cu un șirag gros de mătăanii. Grupul de copii din Legiunea Mariei¹ presăra drumul cu petale de flori galbene. După ei venea Fecioara Maria. Era purtată de patru elevi de la seminar, în pantaloni scurți și cămașă albă, pe un pat din scânduri de bambus împletite, pe care e transportată tână mireasă la noua ei familie sau morții către locul de veci. Dar Madona nu putea fi zărită. Era acoperită cu un voal alb-albastru. În spatele ei se îmbulzea „clerul indigen”, apoi, precedat de stema lor și de steagul alb și galben al papei, se împrăștia grupul de elevi de la catehism, care, în ciuda bastoanelor supraveghetorilor, se pierdeau pe costișe, dincolo de cărare.

Procesiunea a ajuns în valea unde curgea izvorul. Lectica pe care se afla Fecioara Maria, ascunsă și acum sub vâl, a fost așezată în apropierea cursului de apă. Administratorul a venit în fața monseniorului și a schițat salutul militar. Au schimbat câteva cuvinte, în timp ce cortegiul se înșira în jurul izvorului și al statuii, ce fusese ridicată pe o mică estradă. Monseniorul și doi misionari au urcat cele cinci trepte. Episcopul a binecuvântat mulțimea, apoi, întorcându-se către statuie, a pronunțat o rugăciune în latină, la care i-au răspuns cei doi preoți. După aceea, la un semn al episcopului, unul din cei doi acoliți a descoperit brusc statuia. Goarna a sunat, și drapelul s-a înclinat și el. Un freamăt lung a străbătut

¹ La Legion de Marie (Legio Mariae) este o asociație internațională de membri ai Bisericii Catolice (fondată la Dublin, în 1921, de către funcționarul public Frank Duff), care o servesc pe bază de voluntariat.

mulțimea. Strigătele ascuțite de bucurie ale femeilor au umplut valea, dansatorii și-au scuturat clopoștii de la glezne. Fecioara care s-a arătat de sub vâl semăna, fără îndoială, cu Fecioara din Lourdes, precum cea care putea fi văzută la biserica misiunii, același vâl albastru, aceeași, centură azurie, aceeași rochie gălbuie, însă Notre-Dame du Nil era neagră, chipul ei era negru, mâinile ei erau negre, picioarele îi erau negre, Notre-Dame du Nil era o femeie cu pielea neagră, o africană, o rwandeză, de ce nu? „E Isis – a strigat domnul de Fontenaille – s-a întors!”

Vicarul apostolic a stropit energic cu apă sfințită, binecuvântând statuia, izvorul, mulțimea. Și-a ținut predica. Mulțimea n-a înțeles tot ce spunea. A vorbit despre Sfânta Fecioară, care s-ar numi aici Notre-Dame du Nil. A spus: „Picăturile acestei ape sfințite se amestecă cu apele născânde ale Nilului, se vor uni cu șuvoaiele altor râuri, care se vor transforma în fluviu, vor traversa lacurile, vor traversa mlaștinile, se vor rostogoli în căderile de apă, vor înfrunta nisipurile deșertului, vor adăpa celulele bătrânilor călugări, vor ajunge până la picioarele Sfinxului uimit, e ca și când aceste picături sfințite, prin grația dată de Notre-Dame du Nil, ar urma să boteze întreaga Africă, și chiar ea, Africa devenită creștină, este cea care va salva această lume de la pieire. Și parcă văd, da, văd aceste mulțimi de toate națiile care vor veni în pelerinaj, care vor veni în pelerinaj în munții noștri, pentru a se închina la Notre-Dame du Nil.”

La rândul său, conducătorul Kayitare a înaintat în fața estradei și și-a invocat vaca Rutamu, pe care o oferea noii regine a Rwandei. A amestecat elogiul acesteia cu cel al Fecioarei Maria, spunând că amândouă vor aduce bogăție de lapte și miere. Strigătele de bucurie ale femeilor și clinchetul clopoștelor au aprobat darul de bun augur.

La câteva zile după aceea, niște muncitori ai misiunii au venit să construiască o platformă între cele două stânci mari, deasupra izvorului. Au așezat acolo statuia, adăpostită sub un acoperiș de tablă. Abia după aceea, la doi kilometri distanță, a fost construit liceul. Chiar la independență.

Poate că monseniorul spera că apa sfințită a izvorului va deveni miraculoasă, precum cea din Lourdes. Dar nu s-a întâmplat. Numai Kagabo, vindecătorul sau otrăvitorul, după cum vrei să crezi, umple cu ea ulcioare mici, negre, ca niște tigve. Scufundă în ele rădăcini cu forme neliniștitoare, piele de șarpe transformată în pulbere, smocuri de păr ale copiilor născuți morți, sânge uscat de la prima menstruație a fetelor. Pentru a aduce vindecare sau moarte. Depinde cum vrei să crezi.

Multă vreme, fotografiile de la ceremonia de inaugurare a statuii Notre-Dame du Nil au împodobit lungul culoar care servea de anticameră pentru vizitatorii sau părinții elevelor care ceruseră audiență la maica stareță. Acum nu mai rămăsese decât una: aceea în care putea fi văzut monseniorul vicar apostolic binecuvântând statuia. Din celelalte nu se mai puteau ghici decât urmele

dreptunghiulare, ceva mai palide, pe care le lăsaseră în spatele canapelei de lemn, rigide, fără perne, pe care nefericitele eleve convocate de teribila maică stareță nici măcar nu îndrăzneau să se așeze. Și totuși, fotografiile nu fuseseră distruse. Gloriosa, Modesta și Veronica le regăsiseră în ziua în care fuseseră însărcinate să șteargă locul de praf, la capătul bibliotecii, unde erau îndesate arhivele. Acolo, sub un teanc de ziare vechi și reviste {Kinyamateka, Kurerera Imana, L'Ami, Grands Lacs etc), au descoperit fotografiile, puțin îngălbenite și îndoite, unele încă sub geamul de sticlă spart. Era fotografia administratorului schițând salutul militar în fața statuii, în timp ce, în spatele lui, un soldat înclina drapelul belgian. Erau fotografiile dansatorilor întore, puțin neclare, căci fotograful, inabil, dorise să surprindă în plin zbor saltul lor prodigios, așa încât coama lor de sisal și pielea de leopard erau învăluite într-un nimb fantomatic. Și apoi mai era fotografia conducătorilor și a soțiilor lor, îmbrăcați cu mare pompă. Majoritatea acestor înalte personaje erau tăiate cu o linie groasă, cu cerneală roșie, și unele ascunse de un semn de întrebare, cu cerneală neagră.

— Fotografiile conducătorilor au trecut prin „revoluția socială”, a zis Gloriosa râzând. O linie trasă cu stiloul, o lovitură de macetă, și pfui... gata cu tutsi!

— Si cei care au un semn de întrebare? a vrut să știe Modesta.

— Trebuie să fie cei care au reușit să fugă, din nefericire! Dar acum, fie că sunt la Bujumbura sau la Kampala, marii conducători și-au pierdut vacile, nu mai au demnitate, beau apă ca niște paria ce-au ajuns. Iau fotografiile. Tatăl meu va ști să-mi spună cine sunt toți acești domni decăzuți.

Veronica s-a întrebat când oare, pe fotografia de clasă pe care o făceau în fiecare an, la începutul scolii, va fi și ea tăiată cu o linie roșie.

Pentru elevele liceului Notre-Dame du Nil, marele pelerinaj este în mai. Luna Fecioarei Maria.

Este o zi lungă și frumoasă ziua pelerinajului. Liceul se pregătește pentru ea cu multă vreme înainte. Se fac rugăciuni pentru ca vremea să fie îndurătoare. Maica stareță și părintele Hermenegilde, capelanul, au decretat nouă zile de rugăciune. Toate clasele sunt invitate să facă cu schimbul în capelă pentru a se ruga Sfintei Fecioare: fie ca, în ziua aceea, Fecioara să alunge norii! La urma urmei, în mai, e posibil, ploile se răresc puțin, anotimpul secetos se apropie. Fratele Auxile (e cel care se apleacă, atunci când trebuie, deasupra măruntaielor uleioase ale generatorului electric sau deasupra motoarelor celor două camioane de aprovizionare, cel care tună și fulgeră în dialect flamand împotriva mecanicilor sau șoferilor, cel care cântă la orgă și dirijează corul), fratele Auxile deci, de o lună deja, face repetiții cu cântecele pe care le-a compus în onoarea Notre-Dame du Nil. Profesorii belgieni și cei trei tineri funcționari francezi sunt rugați stăruitor să participe la ceremonie. Maica stareță le-a sugerat discret celor din urmă că ar fi mai respectuos să poarte costum și cravată, mai potrivite cu solemnitatea zilei decât acei pantaloni de pânză grosolană pe care-i numesc

blugi, și că ea conta pe atitudinea lor respectuoasă pentru a da un bun exemplu elevelor. Sora intendentă, căreia i se aude clinchetind lungul șir de chei prinse în centura de piele, s-a dus să aleagă din rezerve cutiile de conserve pentru picnic: cu carne de vită sărată, sardine în ulei, dulcețuri, brânză Kraft. Asta i-a luat o bună parte din noapte. A numărat exact cutiile de Fanta Orange pentru eleve și câteva sticle de bere Primus rezervate capelanului, fratele Auxile, și părintelui Angelo, preotul misiunii vecine, care a fost invitat și el. Pentru surorile rwandeze, profesori și supraveghetoare, ea a rezervat o damigeană de vin de ananas, specialitatea surorii Kizito, care păstrează grijulie secretul rețetei.

Fără îndoială, în ziua cu pricina, este slujba interminabilă, sunt cântecele, rugăciunile, zecile de mătănii, dar sunt mai ales râsetele, exploziile de râs ale fetelor, cursele nebunești, galopul, alunecările pe iarba colinei. Sora Angelique și sora Rita, supraveghetoarele, își sparg plămânii suflând în fluier și strigă: „Atenție la râpă!”

Se întind fețe de masă pentru picnic. Nu e ca în sala de mese, e învălmășeală, fetele se așază după bunul plac, pe vine sau lungite, se mângălesc cu dulceață. Supraveghetoarele, neputincioase, își ridică brațele către cer. Maica stareță, sora Gertrude, adjuncta rwandeză a stareței, sora intendentă, părintele Hermenegilde, părintele Angelo sunt așezați pe scaune pliante. Profesorii, și ei, au dreptul la scaune, dar profesorii francezi au preferat să stea pe iarbă. Sora Rita e cea care le servește bere domnilor: numai o rwandeză cunoaște bunele maniere. Evident, maica stareță refuză berea Primus care i se oferă, sora intendentă se resemnează să facă la fel. Se va mulțumi cu vinul de ananas al surorii Kizito.

Puțini sunt pelerinii care s-ar putea alătura liceenelor. Maica stareță are grijă să îndepărteze neaveniții pe care i-ar atrage, sub pretextul devoțiunii, spectacolul atâtor tinere fete adunate laolaltă. La cererea ei, primarul comunei Nyaminombe, de care ține liceul, a interzis accesul la izvor. Chiar și soției ministrului, care a invitat câteva prietene să profite de Mercedesul ei ca să admire pietatea fetelor lor, îi e foarte greu să-l convingă pe polițist să ridice bariera. Dar există un vizitator căruia maica stareță nu-i poate interzice accesul, e domnul de Fontenaille, plantatorul de cafea. Fetelor le e puțin teamă de el. Se spune că locuiește singur în vila lui mare și dărăpănată. Majoritatea plantațiilor sale sunt lăsate în paragină. Nu se știe dacă e nebun sau dacă e un vrăjitor alb. Sapă în pământ ca să caute oseminte sau cranii. Jeepul său vechi ocolește cărările și se zgâlțâie și zăngăne din toate fiarele pe versanții muntelui. Își face mereu apariția în mijlocul picnicului. O salută pe maica stareță, scoțându-și pălăria țărănească cu un gest teatral, lăsând să se vadă craniul ras: „Îmi depun omagiile la picioarele dumneavoastră, Maică reverendă.” Aceasta din urmă se stăpânește cu greu să-și ascundă iritarea: „Domnule de Fontenaille, bună ziua, nu erați așteptat, nu veniți să ne tulburați pelerinajul.” „Vin ca și dumneavoastră, să-mi aduc omagiile Mamei Nilului”, răspunde el, întorcând spatele. Face fără grabă turul

tuturor fețelor de masă așternute pe iarbă, unde iau dejunul liceenele, se oprește uneori în fața uneia dintre ele, își îndreaptă mecanic ochelarii, o privește fix, clătinând din cap cu un aer satisfăcut și îi schițează profilul pe un carnețel. Sub privirea lui intensă, tânăra în fața căreia se oprește își lasă capul în jos - așa și cere, în fond, politețea -, dar unele dintre ele nu se pot împiedica să nu-i adreseze pe furiș un surâs grațios. Maica stareță, care nu îndrăznește să intervină de frică să nu provoace un scandal mai mare, urmărește temătoare mașinațiile bătrânului plantator. În sfârșit, acesta din urmă se îndreaptă spre micul bazin în care e reținută apa izvorului, aruncă în primele ape ale Nilului câteva petale de un roșu viu, pe care le-a scos dintr-unul din numeroasele buzunare ale hainei, apoi ridică de trei ore brațele către cer, cu mâinile desfăcute și brațele depărtate, pronunțând câteva cuvinte incompreensibile. Din clipa în care domnul de Fontenaille s-a reîntors în parcare și se aude horcăind motorul jeepului său, maica stareță se ridică și ordonă: „Fetelor, să intonăm o cantică.” Liceenele cântă în cor, în timp ce unele dintre ele se uită cum se risipesc cu regret norii de praf ridicați de jeep.

La întoarcere, Veronica deschide cartea de geografie. Nu e ușor să urmărești cursul Nilului. La început nu are nume, apoi poartă prea multe nume. Ai zice că răsare de peste tot. Se ascunde într-un lac, iese de acolo, este Alb, se încâlcește în mlaștini, într-o altă parte e fratele lui, care e Albastru, la sfârșit e ușor, curge drept, de fiecare parte se află deșertul, apele ling picioarele piramidelor, piramidele cele mari, după care se risipesc, se încurcă, apare delta, și totul sfârșește în mare, care, după cum se spune, e mult mai mare decât Lacul.

Veronica își dă seama că mai e ceva, în spatele ei, care se apleacă în același timp cu ea asupra paginii din manual.

— Ei, Veronica, tu cauți drumul ca să te întorci acasă, acolo de unde au venit ai tăi. Nu-ți face griji, mă voi ruga la Notre-Dame du Nil, ca să te poarte acolo crocodilii, pe spinările lor, sau mai degrabă în burta lor.

Pentru Veronica, râsul Glorioasei nu se va mai opri niciodată, ajungând până în coșmarurile ei.

Începutul școlii

Liceul Notre-Dame du Nil are un aer mândru. Dinspre capitală, drumul care duce la el se strecoară la nesfârșit prin labirintul văilor și colinelor, și apoi, la sfârșit, când te aștepți mai puțin, escaladează în câteva serpentine Ikibira (munții pe care manualele de geografie îi numesc, în lipsă de altceva mai bun, lanțul Congo—Nil), și atunci descoperi clădirea cea mare a liceului: ai zice că vârfurile munților s-au îndepărtat ca să-i facă loc, acolo, la marginea celui alt versant, cel la capătul căruia se zărește lacul scânteind. Sus acolo, pe munte, liceul strălucește, pentru micuțele școlărițe, ca un palat iluminat al visurilor lor inaccesibile.

Construcția liceului a fost un spectacol pe care oamenii nu sunt dispuși să-l uite la Nyaminombe. Ca să nu scape nimic, bărbații, mereu leneși, lăsau ulcioarele de bere de la cafenea, femeile părăseau mai devreme câmpurile de mazăre și de mei, iar la bătaia de tobă care anunța sfârșitul orelor, copiii de la școala misiunii alergau și îmbrânceau mica mulțime care privea și comenta lucrările, pentru a ajunge în primul rând. Cei mai îndrăzneți fugiseră deja de la școală ca să pândească, de-a lungul drumului, norul de praf care anunța sosirea camioanelor. Îndată ce convoiul ajungea la înălțimea lor, alergau în spatele vehiculelor și încercau să se agate de ele. Unii chiar reușeau, alții cădeau pe drum, puțin mai lipsindu-le să nu fie striviți de camionul următor. Degeaba strigau șoferii, încercând să izgonească roiul de imprudenți. Unii opreau vehiculul, coborau din el, școlarii o luau la fugă, șoferul se prefăcea că aleargă după ei, dar, imediat ce camionul o pornea din nou, jocul reîncepea. Pe câmpuri, femeile își ridicau sapa spre cer, în semn de neputință și disperare.

Erau cu toții extrem de uimiți că nu vedeau piramidele fumegânde de cărămizi, în plin proces de ardere, sau șirul de țărani purtând cărămizile pe cap, așa cum se întâmpla atunci când umupadri le cerea credincioșilor să construiască o nouă sucursală sau când primarul convoca populația, sâmbăta, la muncile comunitare, pentru a mări dispensarul sau propria lui casă. Nu, acolo, la Nyaminombe, era un adevărat șantier făcut de albi, un șantier adevărat cu albi adevărați, cu mașinării teribile, dotate cu maxilare de fier care scormoneau și săpau pământul, cu camioane ce cărau mașinării care făceau un zgomot infernal și scuipau ciment, cu șefi care țipau la zidari, adresându-le ordine în swahili, și chiar cu albi, șefi

peste șefi, care nu făceau nimic altceva decât să se uite peste foi mari de hârtie, pe care le desfășurau ca pe cupoanele de material în magazinul pakistanezului, și care deveneau nebuni de furie, ca și când ar fi scuipat foc, atunci când îi chemau lângă ei pe șefii negri mai mici.

Din legendele șantierului, cea care a fost reținută și care se mai istorisește încă este povestea lui Gakere. Afacerea Gakere. Încă mai stârnește râsul. La sfârșitul fiecărei luni, era ziua de plată la Nyaminombe. Ziua de 30, o zi periculoasă. Periculoasă pentru contabili, expuși reclamațiilor cel mai adesea violente ale salariaților. Periculoasă pentru muncitorii cu ziua, care știau că, în ziua aceea, pe 30, singura zi a cărei dată o cunoștea, soția lor nu era la câmp, ci îi aștepta în pragul colibei, ca să primească bancnotele pe care i le întindea soțul, să le numere, să strângă teancul subțire cu o sfoară de bananier și să-l strecoare într-un ulcior mic, pe care urma să-l ascundă sub paie, la căpătâiul patului. Ziua de 30 era ziua tuturor certurilor, a tuturor violențelor.

Atunci erau instalate mese sub niște prelate ori sub adăposturi de paie și bambus. Erau pentru contabil. Gakere era contabil. El era cel care îi plătea pe muncitorii cu ziua. Era un fost subșef din Nyaminombe care fusese „epurat” ca mulți alții de către autoritățile coloniale, pentru a fi înlocuit cu un subșef, în curând primar, de etnie hutu. Fusese angajat pentru că cunoștea pe toată lumea, pe toți cei care fuseseră recrutați la fata locului, și care nu vorbeau swahili. Pentru ceilalți, adevărații zidari, care erau de prin alte părți și care vorbeau swahili, contabilii veneau din capitală. Și toată lumea asta stătea la coadă în fata meselor contabililor, în bătaia soarelui sau, cel mai adesea, în ploaie. Erau mereu strigăte, îmbrânceli, contestații, proteste, acuzații. Bărbații solizi care păzeau șantierul restabileau ordinea, îi calmau pe recalcitranți cu lovituri de baston, primarul și cei doi jandarmi ai lui nu voiau să se amestece, și nici albi. Așa că Gakere lua loc sub adăpost, cu mica lui casă de bani sub braț. Se așeza pe scaun, puneu casa de bani pe masă și o deschidea. Era plină de bancnote. Desfăcea încet foaia pe care era scrisă lista numelor celor pe care urma să-i plătească, oameni care așteptau de ore întregi, în bătaia soarelui sau a ploii. Începea să-i strige: Bizimana, Habineza... Muncitorul angajat cu ziua înainta până în dreptul mesei. Gakere depunea în fața lui mica sumă de bani, în bancnote și monede, care-i revenea. Muncitorul puneu un deget înnegrit de cerneală în dreptul numelui său și Gakere trăgea o cruce, adresându-i câteva cuvinte. Timp de o zi întreagă, Gakere redevenea conducătorul care fusese.

Dar, într-o bună zi, Gakere n-a mai fost văzut venind, cu casa lui mică de bani sub braț. S-a aflat repede că fugise cu casa plină de bancnote. Oamenii și-au zis: a plecat în Burundi, e un șmecher Gakere, a plecat cu banii celor din neamul bazungu, dar oare muncitorii vor mai fi plătiți acum? Gakere era admirat, dar i se purta și pică: n-ar fi trebuit să ia banii destinați oamenilor din Nyaminombe, ar fi putut să facă în așa fel încât să ia banii dintr-o altă casă. Muncitorii cu ziua au

sfârșit prin a fi plătiți totuși. Nimeni nu i-a mai purtat pică lui Gakere și nu s-a mai auzit nimic de el vreme de două luni. Își părăsise soția și cele două fiice. Primarul le interogase, jandarmii le supravegheau. Dar Gakere nu le pusese la curent cu proiectele sale necinstite: umbla zvonul că, odată cu banii, intenționa să-și ia o nouă soție, mai tânără și mai frumoasă, în Burundi. Și apoi, s-a întors la Nyaminombe, cu mâinile legate la spate, între doi militari. Nu ajunsese deloc în Burundi. Îi fusese teamă să străbată pădurea din Nyungwe, din pricina leoparzilor, a maimuțelor mari și chiar a elefanților din pădure, care nu mai există de multă vreme. Traversase tot ținutul, cu casa de bani sub braț. La Bugesera, încercase să treacă mlaștinile mari, se rătăcise, Burundi era în apropiere, dar se învățise în cerc printre papirusi, fără să ajungă vreodată la frontieră. E adevărat că nu exista nimic care să indice frontiera. Într-un final, dăduseră de el, la marginea mlaștinii, epuizat, slab, dar cu picioarele umflate. Bancnotele nu mai erau decât o masă spongioasă, care plutea în casa de bani plină de apă. Ca să fie dat de exemplu și altora, a fost legat o zi întreagă de un stâlp, la intrarea în șantier. Muncitorii care treceau prin fața lui nu-l insultau, nu scuipau în direcția lui, ci plecau capetele, prefăcându-se că nu-l vedeau. Soția și cele două fiice ale sale erau așezate la picioarele lui. Din când în când, una dintre ele se ridica pentru a-i șterge fața și a-i da să bea. A fost judecat, dar n-a rămas mult timp în închisoare. Nu a mai fost văzut la Nyaminombe. Poate că a sfârșit prin a merge în Burundi cu soția și cele două fiice, dar fără casa de bani. Unii au crezut că cei din neamul bazungu făcuseră o vrajă asupra bancnotelor, că aceste bancnote blestemate îl făcuseră pe sărmanul Gakere să se învărtă în cerc și că din acest motiv nu reușise el deloc să ajungă în Burundi.

Liceul e o clădire mare de patru etaje, mai înaltă decât ministerele din capitală. La început, elevele noi, cele care vin de la țară, nu îndrăznesc să se apropie de ferestrele dormitorului, la etajul al patrulea. „O să dormim cocoțate ca niște maimuțe?” întreabă ele. Elevele mai mari și cele de la oraș râd de ele, le împing spre ferestre, zicându-le: „Uită-te în jos, și o să cazi în lac.” Cele noi sfârșesc totuși prin a se obișnui. Capela, aproape la fel de mare ca biserica misiunii, este și ea din ciment, dar gimnaziul, intendența, atelierile și garajul peste care domnește, cu țipete stridente, fratele Auxile sunt din cărămidă. Ele formează o curte mare, închisă de un zid cu o poartă de fier, care scârțâie când e încuiată seara sau când e deschisă dimineața, mai tare decât soneria care dă stingerea sau trezirea.

Puțin mai într-o parte se află niște căsuțe fără etaj care sunt numite, la alegere, vile sau bungalouri, acolo locuiesc profesorii cooperanți. Mai este, de asemenea, o casă mai mare decât celelalte, aceea e mereu numită Bungaloul, ea e rezervată oaspeților de rang înalt, domnului ministru, dacă venea vreunul, monseniorului, a cărui vizită e așteptată în fiecare an. Sunt cazați aici uneori turiști veniți din capitală sau din Europa pentru a vedea izvorul Nilului. Intre aceste case și liceu

se află o grădină cu peluze, straturi de flori, tufe de bambus și mai ales o grădină de legume. Grădinarii cultivă aici varză, morcovi, cartofi, căpșuni, există chiar și un mic teren pătrat unde se cultivă grâu. Roșiile care se recoltează de aici strivesc cu dimensiunile lor trufașe roșiile inyanya, sărmanele roșii mărunte indigene. Surorii intendente îi place să le arate musafirilor livada exotică în care caișii și piersicii transplantați suferă în mod evident de nostalgia după clima lor de origine. Maica stareță repetă că trebuie ca elevele să se obișnuiască cu hrana civilizată.

Un zid înalt de cărămidă a fost construit pentru a descuraja vizitatorii inoportuni și hoții. Și, pe timp de noapte, paznicii înarmați cu bastoanele lor își fac rondul și păzesc poarta de fier.

Locuitorii din Nyaminombe au sfârșit prin a-și pierde interesul față de liceu. Pentru ei este ca și cu stâncile mari din Rutare, care par să se fi rostogolit pe panta muntelui și care s-au oprit acolo, nu se știe de ce, în locul acela, la Rutare. Cu toate acestea, șantierul liceului a schimbat multe lucruri în viața comunei. Foarte repede, dughenele se instalaseră în jurul zonei în care locuiau zidarii: comercianți care se aflau, până atunci, în apropierea misiunii, și alții care veniseră nu se știe de unde, mici magazine în care se vindeau ca peste tot țigări la bucată, ulei de palmier, orez, sare, brânză Kraft, margarina, gaz lampant, bere de banane, bere Primus, Fanta, și chiar, uneori, nu prea des, pâine... localuri care erau numite hoteluri, unde se mâncau frigărui de capră cu banane prăjite și fasole, colibe pentru femeile libere, spre marea dezonoare a satului. Când șantierul s-a terminat, majoritatea comercianților au plecat, toate femeile libere au plecat, dar au mai rămas trei localuri, două magazine, un croitor: asta a dat naștere unui nou sat pe marginea drumului care duce la liceu. Chiar și piața care se deplasase în apropierea cabanelor muncitorilor a rămas acolo, la capătul magazinelor.

Era totuși o zi anume care îi atrăgea în continuare pe curioși și pe cei fără ocupație din Nyaminombe în fata liceului Notre-Dame du Nil. Era duminică după-amiaza, la începutul școlii, în octombrie, la sfârșitul anotimpului uscat. Oamenii se înghesuiau în vale, pe marginile drumului, ca să admire convoiul mașinilor care le conduceau pe eleve către liceu. Se puteau vedea mașinile Mercedes, Range Rover, jeepurile mari militare ai căror șoferi se enervau, claxonau, schițau gesturi ample, amenințătoare, încercând să depășească taxiurile, camionetele, microbuzele pline până la refuz cu tinerele fete, și care se străduiau din greu să depășească ultima pantă.

Una câte una, liceenele coborau din mașini în fața micii mulțimi de gură-cască ce era ținută la distanță de grilajul de la intrare de către cei doi jandarmi comunali și de primar în persoană. Un freamăt străbătuse mulțimea de spectatori atunci când Gloriosa, precedată de mama ei și urmată de Modesta, coborâse din Mercedesul negru, cu geamuri fumurii. „E leită tatăl ei, comentase primarul, care

Îl întâlnise pe marele bărbat cu ocazia unui miting al partidului, poartă bine numele pe care i l-a dat tatăl său, Nyiramasuka, Cea-care-munceș-te-cu-sapa, și repetase observația suficient de tare pentru ca militanții care îl înconjurau să-l audă și să răspândească în jurul lor un fior de admirație. Gloriosa, cu umerii ei lați și impunători, semăna, fără îndoială, cu tatăl ei: colegele sale îi spuneau, cu voce șoptită, Mastodonta. Purta o fustă bleumarin care abia lăsa să i se vadă pulpele musculoase și o bluză albă, încheiată până la gât, ce se întindea pe un piept generos. Ochelarii mari și rotunzi confirmau autoritatea incontestabilă care se degaja din privirea ei. Părintele Hermenegilde le-a abandonat pe nou-venitele care intrau la liceu și de care era responsabil ca să le adune laolaltă și să le liniștească, pentru a face semn către doi angajați ai liceului să ia valizele pe care le ducea șoferul în veston cu nasturi auriți, s-a repezit în calea nou-venitelor și, luând-o înaintea surorii Gertrude, însărcinată cu primirea oaspeților, le-a salutat pe mamă și pe fiică, îmbrățișându-le cum se cuvenea și încurcându-se în nenumăratele formule de bun-venit pe care le oferă politețea ruandeză. A fost repede întrerupt de mama Gloriosei, care spunea că trebuia să meargă s-o salute pe maica stareță, iar apoi să se întoarcă cât mai repede în capitală, unde o aștepta o cină la ambasadorul Belgiei, era sigură că fata ei primea la liceul Notre-Dame du Nil educația democratică și creștină potrivită pentru elita feminină a unei țări care făcuse revoluția socială ce pusesese capăt nedreptăților feudale.

Gloriosa a declarat că o să rămână la intrare, lângă sora Gertrude, sub drapelul Republicii, ca să-și întâmpine colegele din ultimul an și să le anunțe că o primă reuniune a comitetului pe care îl prezida se va ține în ziua următoare, în sala de mese, după studiu. Modesta a spus că o să stea și ea alături de prietena ei.

La scurt timp după aceea, Goretti a avut și ea o sosire care a atras atenția. Stătea în partea din spate a unui vehicul militar uriaș, ale cărui șase pneuri groase, crenelate, i-au impresionat pe spectatori. Doi soldați în haine de camuflaj au ajutat-o să coboare, i-au chemat pe băieți pentru bagaje și și-au luat rămas-bun de la pasagera lor, schițând salutul militar. Goretti a evitat cât a putut efuziunile Gloriosei:

— Te porți mereu ca și când ai fi ministra, i-a șoptit ea.

— Și tu șeful de stat major, i-a răspuns Gloriosa, dar grăbește-te să treci de poartă, la liceu nu se vorbește decât franceza, așa o să putem înțelege, în sfârșit, ce spun cei din Ruhengeri.

Cum mașina Peugeot 404 ataca ultima pantă de dinaintea liceului, Godelive a recunoscut-o, înfășurată într-un pagne² pe Immaculee, mergând pe jos, urmată de un băiețuș în zdrențe, care îi ducea valiza pe cap. A cerut imediat să se oprească mașina:

² Veșmânt african din țesătură colorată.

— Immaculee! Ce-ai pățit? Urcă repede. Mașina tatălui tău a făcut o pană? Doar n-ai venit așa din capitală.

Immaculee și-a scos pagne-ul și s-a instalat lângă Godelive, în vreme ce șoferul îi pune valiza în portbagaj. Micul hamal a bătut în geamul portierei ca să-și ceară plata. Immaculee i-a aruncat o monedă.

— Să nu mai spui la nimeni. M-a adus prietenul meu pe motocicletă lui. Știi, are o motocicletă mare. Nu există o motocicletă mai mare ca a lui în Kigali, și poate în toată Rwanda. E mândru de ea. Iar eu sunt mândră că sunt prietena băiatului care are cea mai mare motocicletă din țară. Mă urc în spate și el rulează cu toată viteza pe străzi. Motocicleta scoate un zgomot ca răgetul unui leu. Panică pe străzi. Toată lumea își ia picioarele la spinare. Femeile își răstoarnă coșurile și ulcioarele. Asta îl face să râdă pe prietenul meu. Mi-a promis că mă va învăța să conduc motocicletă. O să merg și mai repede ca el. Așa că mi-a spus: „O să te duc până la liceu pe motocicletă mea.” Am zis da. Mi-era puțin teamă totuși, dar mi s-a părut incitant. Tatăl meu se afla în călătorie de afaceri la Bruxelles. I-am spus mamei că o să plec cu o prietenă. Prietenul meu m-a lăsat, așa cum îi cerusem, la ultimul viraj. Dacă maica stareță m-ar fi văzut venind pe motocicletă, îți imaginezi ce scandal ar fi fost! M-ar fi dat afară. Dar uită-te acum în ce stare sunt. Sunt plină de praf. E oribil! O să creadă că tatăl meu nu mai are mașină, că am venit cu autobuzul Toyota, printre capre și banane, alături de tărâncile care își poartă și acum copiii în spinare. Ce rușine!

— O să faci un duș și sunt sigură că în valiza ta sunt destule produse ca să te faci din nou frumoasă.

— Ai dreptate, am reușit să găsesc niște creme care deschid la culoare pielea, nu acele Venus din Milo pe care le găsești la piață, ci creme americane, tuburi de cold cream, săpunuri verzi antiseptice, mi le-a trimis verisoara mea de la Bruxelles, din Matonge. O să-ți dau un tub.

— Ce să fac cu el? Sunt unele care sunt frumoase, ori se cred, și altele care nu sunt, și gata.

— Pari foarte tristă, nu ești mulțumită că te întorci la liceu?

— De ce as fi mulțumită că mă întorc la liceu? Am mereu cele mai proaste note, profesorilor le e milă de mine, dar nu și vouă, celorlalte, dragele mele colege. Tatăl meu e cel care vrea să continui totuși. Cu diploma luată, speră să mă mărite cu un bancher ca el. Dar are, fără îndoială, și un alt plan.

— Curaj, Godelive, e ultimul an, și după aceea te vei mărita cu un mare bancher.

— Nu râde de mine, poate că vă rezerv o surpriză, o mare surpriză!

— Pot să știu ce surpriză?

— Sigur c nu, fiindcă va fi o surpriză.

Gloriosa le-a întâmpinat pe Godelive și Immaculee cu aroganță. A aruncat o privire disprețuitoare asupra pantalonilor mulați și cămășii cu decolteu adânc a

lui Immaculee. S-a întrebat de ce era plină de praf, dar a renunțat s-o întrebe pentru moment. Nu i-a acordat nici o atenție lui Godelive.

— Contez pe voi să fiți niște adevărate militante, le-a strecurat ea, cu voce joasă, nu cum ați făcut anul trecut. Cochetăria și un tată bancher nu sunt suficiente pentru Republica noastră.

Immaculee și Godelive s-au prefăcut că n-au auzit nimic.

Conduc de părintele Hermenegilde, timidul grup al noilor liceene a trecut pragul porții, sub privirea scrutătoare a Gloriosei:

— Ai văzut, Modesta, a suspinat ea, la minister, vechiul regim are încă multe rămășițe. Sunt toleranți cu procentajul. Dacă am numărat bine, și le-am numărat numai pe cele pe care le cunosc, cele de care sunt sigură, am depășit deja procentajul care, din nefericire, li s-a acordat. E o nouă invazie! La ce va fi folosit revoluția socială făcută de părinții noștri, dacă lăsăm lucrurile așa? O să-i semnalez asta tatălui meu. Dar cred, de asemenea, că va trebui să reglăm asta noi înșine, și, de data asta, să terminăm cu aceste parazite. Am vorbit la Biroul Tineretului Militant Ruandez, sunt de aceeași părere cu mine. Acolo sunt ascultată. Nu degeaba m-a numit tatăl meu Nyiramasuka.

De când își deschisese porțile liceul, nu se văzuse niciodată la Nyaminombe o mașină ca aceea în care sosise Frida. Era o mașină joasă, foarte lungă, de un roșu aprins, cu o capotă care, cum se văzuse, putea să se strângă și să se desfacă fără s-o atingă cineva. Nu avea decât două locuri. Șoferul și pasagerul erau lungiți în fotolii aproape ca în niște paturi. Mașina scotea un zgomot ca de tunet, vibra, ridicând în spatele ei un nor roșu de praf. Toată lumea a crezut o clipă că o să dărâme poarta și o să le răstoarne pe sora Gertrude, Glorioasă și Modesta, dar s-a oprit brusc chiar la piciorul stâlpului drapelului, într-un scrâșnet infernal.

Un bărbat destul de în vârstă, în costum trois pieces, cu vestă înflorată și ochelari negri, mari și rame cu reflexe aurii, cu pantofi și curea din piele de crocodil, a coborât din mașină, s-a dus să deschidă portiera dinspre Frida și să o ajute să coboare din scaunul în care era pe jumătate lungită. Frida și-a netezit rochia, care s-a desfășurat împrejur, învoaltă ca o umbrelă, de un roșu la fel de viu precum cel al mașinii. Sub o mică eșarfa de mătase purpurie, i se zărea părul brutal îndreptat, stând țeapăn și apretat, strălucind în soare ca asfaltul cu care fuseseră pavate recent câteva străzi din Kigali.

Ignorându-le pe Glorioasă și Modesta, șoferul bolidului i s-a adresat în swahili surorii Gertrude:

— Sunt Excelența Sa Jean-Baptiste Balimba, ambasadorul Zairului. Am întâlnire cu maica stareță. Conduceti-mă imediat la ea.

Sora Gertrude, șocată că cineva putea să-i vorbească pe un asemenea ton și, încă și mai rău, în swahili, a ezitat o secundă, dar, văzând că bărbatul părea în orice caz decis să intre forțat și să treacă de poartă fără vreo altă permisiune, s-a resemnat să meargă înaintea lui:

— Așteaptă-mă în hol, i-a spus el Fridei, o să aranjez totul, nu o să-mi ia mult timp.

Gloriosa se îndepărtase vizibil de poartă și se dusesese în întâmpinarea celor nouă eleve din ultimul an, care tocmai coborăseră dintr-un microbuz.

— Iată procentajul nostru, a zis ea, văzând cum sosește o camionetă care părea să se prăbușească sub greutatea unei piramide mișcătoare de butoaie și cutii de carton nu prea bine fixate. Vezi, Modesta, nimic nu-i va împiedica vreodată pe tutsi să facă trafic: chiar și când își conduc fetele la liceu, la începutul școlii, trebuie să obțină un câștig. Livrează mărfuri către magazinul din Nyaminombe, și cine deține magazinul? Un tutsi, desigur, o rudă îndepărtată, după cum se pare, a tatălui Veronicăi, care, la rândul lui, face comerț în Kigali. Ah, fata asta, Veronica, care se crede cea mai frumoasă, o să sfârșească prin a se vinde ea însăși. Și Virginia, prietena ei, fiindcă este preferata tuturor profilor albi, se crede cea mai deșteaptă. Știi cum o cheamă: Mutamuriza, Nu-o-faceți-să-plângă! O să fac în așa fel încât numele ei să mintă. Asta e cota: douăzeci de eleve, două tutsi, și, din cauza asta, am prietene, adevărate ruandeze din rândul poporului majoritar, al poporului ce muncește cu sapa, care nu au avut loc la liceu. Cum tot spune tatăl meu, va trebui să scăpăm într-o bună zi de aceste cote, e o poveste stupidă!

Modesta însoțise diatriba Gloriosei tușind aprobator, dar, atunci când Gloriosa le-a adresat cu exagerare celor două eleve tutsi un șir de politețuri prea apăsate, s-a ținut la distanță.

— Îmbrățișările, a zis Gloriosa, când Veronica și Virginia se îndepărtaseră, sunt ca să ascunzi șerpii mai bine, dar tu, Modesta, te temi să nu fii confundată cu surorile tale pe jumătate, e adevărat că le semeni, și totuși trebuie să te suport în preajma mea.

— Știi bine că sunt prietena ta.

— E mai bine pentru tine să rămâi mereu prietena mea, a spus Gloriosa, râzând tare.

La asfințitul soarelui, sunetul clopotului și scârțâitul porții care se închidea au anunțat solemn începutul anului școlar. Supraveghetoarele le conduseseră deja pe liceene în diferitele lor dormitoare. Elevele din ultima clasă de liceu aveau dreptul la câteva privilegii. În felul acesta, dormitorul lor era împărțit în paturi-alcov, pentru a asigura fiecareia dintre ele o anumită intimitate. Intimitate complet relativă, care nu era protejată de culoarul unde supraveghetoarea își făcea rondul decât printr-o perdea verde ușoară, pe care sora putea s-o dea la o parte oricând. De altfel, aceste paturi închise, care erau numite „camere”, chiar dacă erau prezentate de maica stareță ca un exemplu de progres și emancipare la care liceenele ajungeau grație educației dispensate de liceul Notre-Dame du Nil, nu erau apreciate de toate. Nu mai era posibil să sușotească între ele verzi și uscate, până picau de somn, și mai ales putea o fată să doarmă singură? Acasă,

mamele aveau grijă ca fetele mici să împartă patul sau așternutul cu cele mari. Sunt oare cu adevărat surori cele care nu adorm strânse unele lângă celelalte, și pot fi prietene sincere cele care nu-și fac confidențe împărțind un așternut comun? Liceenelor le era greu să adoarmă în solitudinea alcovului. Pândeau de după perdele respirația vecinilor lor de pat, și asta le liniștea puțin. În dormitorul liceenelor din primul an, sora Gertrude a insistat asupra faptului că fetele nu trebuiau să-și apropie paturile: „Aici, a spus ea, suntem la liceu, nu acasă. Fiecare doarme singură, în patul ei, ca fetele civilizate.”

Li s-a cerut liceenelor să-și pună uniforma și să meargă în rând de câte două la capelă, unde maica stareță și părintele Hermenegilde le vor adresa un cuvânt de primire. Au luat loc pe băncile capelei, iar cele care nu aveau încă uniformă sau o uitaseră au fost trimise să stea pe băncile din spate.

Maica stareță și părintele Hermenegilde și-au făcut apariția din spatele altarului, au schițat o genuflexiune în fața tabernaculului și s-au întors către eleve. Au rămas, un lung moment, tăcuți. Părintele Hermenegilde le privea, cu un surâs părintesc, pe liceenele din primul an, care fuseseră așezate în primul rând.

Maica stareță a luat, în sfârșit, cuvântul. Le-a urat bun-venit tuturor elevelor și în mod special celor care intrau în primul an de liceu. A reamintit că liceul Notre-Dame du Nil era destinat să formeze elita feminină a țării, că tinerele care aveau șansa să fie aici, în fața ei, trebuiau să devină modele pentru toate femeile Rwandei: nu numai soții și mame bune, ci și bune cetățene și bune creștine, una nefiind valabilă fără cealaltă. Femeile aveau, de asemenea, de jucat un rol important în emanciparea poporului ruandez. Și chiar ele, elevele liceului Notre-Dame du Nil, fuseseră alese să fie avangarda emancipării feminine. Dar, așteptând să devină motoarele progresului, le-a reamintit ea ferm liceenelor, trebuiau să asculte nestrămutat regulamentul liceului, iar cea mai mică abatere era sever pedepsită. Voia să insiste asupra unui punct anume. Odată trecut pragul liceului, singura limbă autorizată era franceza, cu excepția, desigur, a cursurilor de kinyarwanda, dar numai în timpul cursului și deloc în afara lui. Alături de soții lor, care vor ocupa funcții înalte (și, de altfel, de ce n-ar ocupa și ele unele funcții?), franceza va fi limba pe care vor trebui s-o folosească cel mai adesea. Și mai ales, trebuia proscris, într-un liceu aflat sub hramul Fecioarei Maria, orice cuvânt în swahili, o limbă deplorabilă, care era cea a adeptilor lui Mahomed. Le dorea tuturor liceenelor un an bun și studios, și chema asupra lor binecuvântarea dată de Notre-Dame du Nil.

Părintele Hermenegilde a ținut un discurs lung, puțin confuz, din care reieșea că poporul ce muncea cu sapa și care defrișase imensele păduri, până atunci de nepătruns, care acopereau Rwanda, se eliberase, în sfârșit, de nouă sute de ani de dominație hamită.

El însuși, pe atunci umil preot al clerului indigen, contribuisese, modest, fără îndoială, dar putea în această seară să mărturisească, la revoluția socială care abolise sclavia și corvezile. Dacă nu făcea parte dintre semnatarii Manifestului Bahutu din 1957, era totuși, și asta fără să se laude, unul dintre principalii inspiratori: ideile, revendicările ce erau expuse aici erau ale sale. Astfel, le cerea tuturor acestor tinere frumoase, pline de promisiuni, care îl ascultau și care vor ajunge într-o bună zi mari doamne, să-și amintească mereu de rasa căreia îi aparțineau, rasă care era rasa majoritară și singura autohtonă și...

Maica stareță, puțin speriată de un asemenea acces de elocvență, l-a întrerupt din priviri pe orator:

— ...Și... și acum, a zis părintele Hermenegilde, bâlbâindu-se, o să vă dau binecuvântarea mea și voi chema asupra voastră protecția acordată de Notre-Dame du Nil, care veghează asupra noastră atât de aproape de liceul nostru, la izvorul marelui fluviu.

Munci și zile

Săptămâna în care începea școala era aproape mereu aceea când venea sezonul ploios. Dacă ploaia întârzia să-și facă apariția, părintele Hermenegilde cerea liceenelor să meargă, duminica, după slujbă, să ducă un buchet de flori la statuia Fecioarei. Elevele culegeau florile sub supravegherea neliniștită a surorii intendente, care se temea să nu-și vadă distruse straturile de flori, apoi mergeau să depună jerba la picioarele statuii, în fața izvorului care nu seca niciodată. În cea mai mare parte a timpului, nu era nevoie de acest pelerinaj. Un tunet al cărui zgomot se reverbera la infinit în vale, până aproape de lac, dădea semnalul pentru începerea anotimpului ploios. Cerul, mai negru decât fundul unei cratițe vechi, își vărsa șuvoaiele de apă, pe care copiii din Nyaminombe le celebrau cu vioașie, prin strigătele și dansurile lor.

Pentru elevele din ultimul an, zilele de la liceu nu mai aveau nici un mister. Nu mai tresăreau la zgomotele care le trezeau în fiecare dimineață: scârțâitul porții care se deschide, sunetul clopotului, fluierul supraveghetoarelor care traversau dormitoarele și se răstEAU la cele care întârziAU să se ridice din pat. Godelive era mereu ultima care se trezea, smiorcându-se că ea nu mai voia să rămână la liceu, că ea nu era făcută pentru studiu. Modesta și Immaculee o încurajau, spunându-i că vacanța de Crăciun se apropia, că era ultimul ei an de liceu, și sfârșeau prin a o da jos cu forța din pat. Repede-repede, trebuia să-și scoată cămașa de noapte, să se înfășoare într-unui din cele două mari prosoape albe pe care sora intendentă le împărțise în prima zi, să îl înnoade la subsuoară, să alerge către sala de baie și să se îmbrânțească pentru a ajunge la una dintre chiuvete (dușul se făcea seara). Grație staturii sale, Gloriosa era prima care se apleca asupra apei ce țâșnea din robinet: în orice caz, trebuia să i se cedeze locul. După toaletă, mai rămânea puțin timp ca elevele să îmbrace rochia albastră de uniformă și să meargă în sala de mese, unde le așteptau bolul de porridge și ceaiul pe care Virginia le înghițea cu ochii închiși, străduindu-se să se gândească la deliciosul ikivuguto, laptele bătut pe care mama ei i-l pregătea în fiecare dimineață, în timpul vacanței.

Ea împingea mai încolo mica ceașcă plină cu zahăr pudră, pe care celelalte și-o disputau aprig, chiar dacă unele dintre fete aveau provizii de zahăr cu care își

umpleau pe jumătate cănila, până obțineau o fiertură dulce. Pentru Virginia, zahărul avea un gust oribil, amar. Zahărul se găsea greu în regiunile de pe dealuri. Când Virginia intrase în clasa a șasea, nu mai văzuse niciodată atâtă zahăr ca în ceașca pe care o puneau la micul-dejun pe fiecare masă, în refectoriu. Virginia se gândea la surorile ei mai mici. Dacă măcar ar fi putut să le ducă și lor zahărul dintr-o astfel de ceașcă! Parcă și vedea urma albă de zahăr care le-ar fi rămas în jurul buzelor. S-a hotărât să adune discret un pic din prețioasa pudră care umplea ceașca. Nu era ușor. Zahărul, delicată răvniță, era sub înaltă supraveghere. În plus, cum era de etnie tutsi, ceașca ajungea la ea la sfârșit, și nu rămânea, în fond, decât puțin zahăr. Virginia culegea cu grijă ce rămăsese în lingurița ei și, în loc să toarne zahărul în bol, îl strecura pe furiș, cât de repede putea, într-unui din buzunarele uniforme ei. În fiecare seară, golea buzunarul. La sfârșitul trimestrului, reușise să umple jumătate dintr-un plic. Dar Dorothee, vecina ei de masă, surprinsese mișcarea. În preajma vacanței, i-a spus:

— Ești o hoată, o să te spun.

— Eu, o hoată?!

— Da, furi zahăr în fiecare dimineață. Crezi că nu te văd. Vrei să vinzi la piață zahărul furat, în timpul vacanței, la tine, la țară.

— E pentru surorile mele mai mici. Nu se găsește zahăr la țară. Nu mă spune!

— Poate că ne putem înțelege. Ești cea mai bună la franceză. Dacă îmi faci următoarea compunere, n-o să spun nimic.

— Lasă-mă să strâng zahărul pentru surorile mele mai mici.

— Atunci îmi faci compunerile până la sfârșitul anului.

— O să ți le fac. Îți jur, până la sfârșitul anului.

Profesorul s-a mirat de progresele făcute dintr-odată de Dorothee. A bănuț că trebuie să fie ceva la mijloc, dar a renunțat să dea de capăt afacerii. Dorothee a avut de atunci cele mai bune note la franceză.

Sunetul clopotului răsuna din nou. Începeau cursurile. Franceză, matematică, religie, igienă, istorie-geografie, fizică, sport, engleză, kinyarwanda, croitorie, franceză, gătit, istorie-geografie, fizică, igienă, matematică, religie, gătit, engleză, croitorie, franceză, religie, sport, franceză...

Zilele se tot adunau, cursurile se succedau unele după altele.

În corpul profesoral al liceului Notre-Dame du Nil nu erau decât două ruandeze: sora Lydwine și, desigur, profesoara de kinyarwanda. Sora Lydwine era profesoară de istorie-geografie. Însă ea făcea o distincție clară între cele două materii: după ea, istoria ținea de Europa, iar geografia — de Africa. Sora Lydwine era pasionată de Evul Mediu. La cursurile ei era vorba numai de castele fortificate, donjoane, creneluri, metereze, poduri mobile, tur-nuri de veghe... Cavaleri binecuvântați de papa plecau în cruciade pentru a elibera Ierusalimul și a masacra sarazini. Alții se înfruntau cu lăncile pentru ochii frumoși ai doamnelor cu părării ascuțite. Sora Lydwine povestea despre Robin Hood,

Ivanhoe sau Richard Inimă de Leu. „I-am văzut la cinema!”, nu se putea împiedica să remarce Veronica. „Te rog să taci, se supăra sora Lydwine, au trăit cu multă vreme în urmă, când strămoșii tăi încă nu puseseră piciorul în Rwanda.” În cazul Africii, nu exista istorie, fiindcă africanii nu știau nici să scrie, nici să citească înainte ca misionarii să-și deschidă școlile lor. De altfel, europenii erau cei care descoperiseră Africa și o făcuseră să intre în istorie. Și, dacă existaseră regi în Rwanda, era mai bine să uităm de ei, în prezent trăiam într-o republică. În Africa, deci, erau munți, vulcani, fluvii, lacuri, deserturi, păduri și chiar câteva orașe. Era de ajuns să le reții numele și să le situezi pe hartă: Kilimandjaro, Tamanrasset, Karisimbi, Tombouctou, Tanganyika, Muhabura, Fouta-Djalon, Kivu, Ouagadougou... Dar la mijloc era ca un fel de fisură mare, Africa, le destăinuia sora Lydwine, coborând vocea și aruncând priviri suspicioase în direcția culoarului, Africa se rupea în două, într-o bună zi Rwanda se va găsi la malul mării, pe ce bucată de continent, cea de stânga sau cea de dreapta, nu era în stare s-o spună. Spre disperarea surorii Lydwine, toată clasa izbucnea în râs, albi cu siguranță nu încetau să inventeze povești fără cap și fără coadă, numai ca să-i sperie pe sâr-manii africani.

Profesorul de matematică era domnul Van der Putten. Elevele lui nu-l auziseră niciodată pronunțând un cuvânt în franceză. Nu comunica cu clasa decât prin intermediul cifrelor (numite în franceză, era obligatoriu) și mai ales acoperind tabla cu formule de algebră sau desenând cu cretă de toate culorile figuri geometrice. Dimpotrivă, avea lungi conversații cu fratele Auxile, într-un dialect care era, fără îndoială, al unuia dintre triburile belgiene. Dar atunci când se adresa mamei stăruie, o făcea, pare-se, într-un dialect puțin diferit. Maica superioară, vizibil deranjată, îi răspundea în franceză, despărțind silabele. Domnul Van der Putten se îndepărta, mormăind în dialectul lui incomprehensibil cuvinte care nu erau, poate, atât de grosolane pe cât păreau auzindu-le.

Orele de religie erau încredințate, evident, părintelui Hermenegilde. El demonstra, cu ajutorul proverbelor, că ruandezii se închinaseră dintotdeauna unui Dumnezeu unic, un Dumnezeu care se numea Imana și care semăna ca două picături de apă cu Iahve al evreilor din Biblie. Vechii ruandezi erau creștini fără să știe, care așteptau cu nerăbdare sosirea misionarilor pentru a-i boteza, dar diavolul venise să le pervertească inocența. Sub masca lui Ryangombe, îi antrenase în orgii nocturne în cursul cărora demoni nenumărați puneau stăpânire pe corpurile și pe sufletele lor, îi făceau să țină discursuri obscene și să comită acte pe care decența îi interzicea să le numească în fața unor tinere fete caste. Părintele Hermenegilde își făcea cruce de mai multe ori când pronunța numele blestemat al lui Ryangombe.

Fericit profesorul care are bucuria de a preda în Rwanda! Nu există elevi mai liniștiți, mai docili, mai atenți decât elevii ruandezi. Liceul Notre-Dame du Nil se conforma strict acestei reguli de ascultare generală, cu excepția unui curs la care

domnea, dacă nu gălăgia, cel puțin o anumită agitație, cursul ținut de miss South, profesoara de engleză. E adevărat că liceenele nu înțelegeau bine de ce erau obligate să învețe o limbă care nu se vorbea nicăieri în Rwanda, chiar dacă, poate, la Kigali, putea fi auzită la unii pakistanezi recent emigrați din Uganda sau (și asta arăta clar ce fel de limbă era) la pastorii protestanți care, așa cum o repeta părintele Hermenegilde, interziceau rugăciunile către Fecioara Maria. Înfățișarea fizică și comportamentul lui miss South nu aveau nimic care să facă atrăgătoare limba lui Shakespeare. Era o femeie înaltă, uscată și aspră, cu părul scurt, cu excepția unei şuvițe lungi, care cădea peste ochelarii ei rotunzi, și cu care se lupta în van. Era mereu îmbrăcată cu o fustă plisată de un albastru pe care spălările succesive îl decoloraseră și cu o cămașă cu floricele mov, închisă până la gât. După o intrare zgomotoasă, arunca pe masă o geantă de piele ponosită din care scotea niște foi pe care le împărțea întregii clase, clătinându-se și lovindu-se de pupitre. Elevele o priveau fix, cu obrazul sprijinit în palma dreaptă, așteptând să cadă, dar asta nu se întâmpla niciodată. În timpul orei, mai degrabă recita decât citea textul imprimat, cerând apoi ca elevele să repete în cor ceea ce spusese ea. Elevele se întrebau cu voce tare dacă nu cumva era oarbă, nebună sau beată. Frida pretindea că era beată: englezii, afirma ea, beau de dimineța până seara alcooluri foarte puternice, mult mai puternice decât urwarwa, ca Johnny Walker, din care îi dăduse să guste prietenul ei, ambasadorul, și care o făcuse să amețească. Miss South încerca uneori să facă elevele să cânte:

My bonnie lies over the ocean
My bonnie lies over the sea...

Dar vacarmul era atât de mare, încât profesorul din clasa vecină intervenea repede ca să facă puțină liniște. În sfârșit, suspinau elevele!

Era al treilea an în care la liceul Notre-Dame du Nil predau profesori francezi. Când maica stareță primise o scrisoare de la minister prin care era anunțată că urma să primească la liceu trei profesori francezi cooperanți, vestea aceasta o umpluse de neliniște. I-a împărtășit părintelui Hermenegilde temerile sale. O să avem de-a face cu niște tineri, se temea ea, fără experiență, fiindcă scrisoarea preciza că veneau, conform uneia dintre expresiile acelea bizare pe care francezii obișnuiesc să le inventeze, cu titlu de „voluntari ai serviciului național activ”.

— Deci, a conchis maica stareță, sunt tineri care nu au vrut să facă serviciul militar, antimilitariști, poate chiar obiectori de conștiință³, n-ar mai lipsi să fie decât Martori ai lui Iehova! Asta nu prevestește nimic bun. Și știți, părinte Hermenegilde, ceea ce s-a întâmplat în Franța nu cu mult timp în urmă: studenții care au ieșit în stradă, grevele, manifestațiile, revoltele, baricadele, revoluția! Va

³ Obiectori de conștiință sunt cei ce refuză să presteze serviciul militar la care sunt obligați conform legii, în calitatea lor de cetățeni ai unui stat, invocând motive temeinice de conștiință (nonviolența) sau religioase.

trebui să fim cu ochii pe acești domni, să supraveghem ce spun la ore, să nu cumva să sădească subversiunea, ateismul în mintea elevelor noastre.

— Nu putem face nimic, răspunsese părintele Hermenegilde, acești francezi, dacă ne sunt trimiși, țin de politică, de diplomație. Trebuie ca mica noastră țară să-și lărgască relațiile. La urma urmei, nu e numai Belgia pe lume...

Primii doi francezi pe care îi adusese la liceu o mașină a ambasadei lor o liniștiseră puțin pe maica stareță. Evident, nu purtau cravată, și unul dintre ei, amănunt neliniștitor, avea o chitară în bagaje, dar păreau mai degrabă politicoși, timizi și puțin confuzi că fuseseră atât de brusc transplantați tocmai în fundul Africii, în munții aceștia pierduți ai unei țări căreia nici nu-i știuseră numele până atunci. „Domnul Lapointe, a explicat cam vag consilierul cultural, a vrut să vină prin propriile mijloace. Ar trebui să ajungă înainte de căderea nopții sau cel mai târziu mâine.”

Al treilea francez și-a făcut, într-adevăr, apariția a doua zi dimineată, coborând din spatele unui autobuz Toyota. Le-a ajutat amabil să coboare pe femeile care-și duceau copiii în spate. Ca și când ar fi fost vorba de o mașină oficială, paznicii liceului i-au deschis larg poarta, care a scârțâit, ca de obicei. Era a doua oră de curs și liceenele, cel puțin cele care erau aproape de ferestre, au văzut intrând în curte un tânăr foarte înalt, foarte slab, îmbrăcat cu o pereche de blugi ce-și pierduseră orice culoare și o cămașă kaki, larg deschisă peste pieptul păros, și care nu avea drept bagaj decât un rucsac împodobit cu numeroase insigne. Dar ceea ce le-a stârnit stupefacția elevelor care aveau norocul să-l vadă și le-a smuls un strigăt de surpriză, astfel încât toate celelalte, în ciuda protestelor profesorilor, s-au ridicat și s-au îngrămădit la ferestre, a fost părul profesorului, o coamă blondă, deasă, care cobora în valuri ondulate până la jumătatea spatelui.

— Înseamnă că e fată, spusese Godelive.

— Ba nu, ai văzut foarte bine, în față, e un bărbat, a contrazis-o Frida.

— E un hippy, a explicat Immaculee, tinerii acum, în America, arată toți așa.

Sora Gertrude se dusesse în fugă să o prevină pe maica stareță.

— Ah, Doamne! Maică stareță, a sosit francezul acela!

— Ei bine, și? Ce-i cu francezul? Spuneți-i să intre.

— Ah, Doamne, francezul acesta! Maică reverendă, o să vedeți!

Maica stareță și-a reținut cu greu o exclamație de groază când noul profesor a intrat în biroul său.

— Sunt Olivier Lapointe, a spus cu nonșalanță profesorul francez, am fost numit aici. Aici este liceul Notre-Dame du Nil, nu-i așa?

Maica stareță, copleșită de indignare, n-a găsit nimic să-i răspundă și s-a mulțumit, ca să-și vină în fire, să-l încredințeze surorii Gertrude:

— Soră Gertrude, conduceți-l pe domnul la locuința sa.

Kanyarushatsi, Pletosul, cum l-au numit liceenele, a rămas în bungaloul său vreme de două săptămâni. Se făceau, i se spunea, ultimele ajustări la orar.

Aproape în fiecare zi, o delegație trimisă de maica stareță - părintele Hermenegilde, sora Gertrude, sora Lydwine, profesorii belgieni, compatrioții săi și, în cele din urmă, însăși maica stareță - încerca, sub pretextul unei vizite de curtoazie, să-l convingă să-și taie părul. Pletosul era dispus să facă toate concesiile: să poarte cămașă și cravată, să îmbrace niște pantaloni convenabili. Dar cât privește lungimea părului, era de o intransigență absolută. I s-a propus să-l taie măcar până la ceafă. A refuzat categoric. Nimeni nu se va atinge niciodată nici măcar de un fir din părul lui. Pletele lui lungi erau singura lui mândrie, capodopera tinereții lui, toată rațiunea lui de a trăi, n-ar renunța la ele pentru nimic în lume. Maica stareță a bombardat ministerul cu scrisori disperate. Pletele nerușinat de lungi ale profesorului francez amenințau orice morală, nu numai civică, ci și creștină, și puneau în pericol viitorul elitei feminine ruandeze. Ministerul a scris o scrisoare jenată ambasadorului Franței și consilierului său cultural. Acesta din urmă a revenit să-l avertizeze pe Pletos. Degeaba. În ciuda supravegherii la care erau supuse împrejurimile bungaloului său, liceenele veneau să-i dea târcoale. Era adesea văzut, după ce se spăla, uscându-și, în bătaia câte unei raze de soare, pletele lungi și aurii. Unele dintre fete mergeau chiar până la a-i face semne și a-i striga de departe: „Kanyarushatsi! Kanyarushatsi!” Ajunși la capătul puterilor, au sfârșit prin a-l lăsa să-și țină orele. Era profesor de matematică, și duceau lipsă de așa ceva. Prestația lui le-a dezamăgit totuși mult pe eleve. La ore, nu se îndepărta niciodată de ecuațiile lui. În fond, semăna mult cu domnul Van der Putten, cu excepția momentului în care, întorcându-le spatele pentru a scrie la tablă, liceenele contemplau cu încântare valurile unduitoare ale pletelor sale lungi. Când se termina ora, și Kanyarushatsi ieșea din clasă, cele mai îndrăznețe din clasele ter-minale se înghesuiau în jurul lui și, sub pretext că voiau să-i pună întrebări legate de ceea ce nu înțeleseseră, încercau să-i atingă pletele. El răspundea cât de repede putea, fără a îndrăzni să privească la stolul de fete care-l presau și-l înghionteau. Sfârșea prin a se desprinde de grupul așaziselor nelămurite și fugea cu pași mari pe coridor.

La finalul anului, a fost trimis înapoi în Franța. „Eram prea mici atunci, își exprima regretul Immaculee, dar, dacă ar mai fi încă aici, aș ști acum să-l îmblânzesc.”

— Iar n-au mâncat nimic, se plângea sora Benigne, care fusese numită la bucătărie pentru a o secunda pe bătrâna soră Kizito, căreia îi tremurau mâinile și care nu mai mergea decât sprijinindu-se în două bastoane, farfuriile se întorc la mine pe jumătate pline. Le e teamă că le otrăvesc? Mă iau drept una care le otrăvește? Aș vrea să știu cine le-a făcut să creadă așa ceva. E pentru că sunt din Gisaka?

— Nu-ți face griji, o liniștea sora Kizito, peste o săptămână, Gisaka, ne-Gisaka, valizele li se vor goli, și mâncărurile gătite de tine, fie că le plac sau nu, vor fi obligate să le mănânce, nu vor mai lăsa nici o firimitură.

Înainte de plecarea la liceu, mamele țineau, într-adevăr, să umple valizele fetelor lor cu bunătățile cele mai gustoase pe care o mamă ruandeză le poate imagina și prepara.

— La liceu, spuneau ele, nu li se dă să mănânce decât mâncare de albi. Nu e bine pentru ruandezi, mai ales pentru tinerele fete, se spune că asta le-ar putea face sterile.

Valizele se transformau, așadar, în copioase cufere cu mâncare, în care mamele îndesau cu dragoste fasolea și tapioca, însoțite de sosul lor, pus în mici castronele emailate, decorate cu flori mari, pe care le înfășurau într-o bucată de țesătură, banane coapte toată noaptea la foc mic, ibisheke, acele trestii de zahăr cărora le tot mesteci măduva fibroasă și imaculată, care-ți umple gura cu sucul ei dulce, cartofi dulci, cei roșii, gahungezi, știuleți de porumb, arahide și chiar, pentru cele de la oraș, gogoși de toate culorile al căror secret nu-l știu decât swahili, avocado care nu se găsește decât la piața din Kigali și arahide roșii, prăjite și foarte sărate.

Noaptea, îndată ce supraveghetoria părăsea dormitorul, începea festinul. Fetele deschideau valizele și înșirau proviziile pe paturi. Se asigurau că supraveghetoria adormise, dar unele dintre ele, cum era, de exemplu, sora Rita, nu se lăsau înșelate, și erau toate dispuse să închidă ochii, pentru a participa la ospăț. Comparau proviziile fiecăreia dintre ele, hotărau ce trebuia mâncat prima dată, elaborau meniul serii, le denunțau pe egoiste și pe lacome, care încercau să sustragă numai pentru ele câte ceva din mâncărurile lor la banchetul comun.

Din păcate, proviziile se terminau repede și, la capătul a două sau trei săptămâni, nu mai rămâneau decât câteva grămăjoare de arahide, pe care le păstrau ca pe o ultimă consolă pentru zilele triste. Trebuiau să se resemneze să se hrănească cu ceea ce li se servea la cantina liceului: bulgur fad, pasta aceea galbenă care se lipea de cerul gurii și pe care părintele Angelo, invitat adesea în calitate de vecin, o devora cu o poftă evidentă și o denumea cu numele sonor de polenta⁴, peștii aceia mici, moi și uleioși, care erau scoși din cutie, și uneori, duminica și în zilele de sărbătoare, carnea nu știu cărui animal numit corned-beef...

— Tot ce mănâncă albi, se văita Godelive, e scos din cutie, chiar și bucățile de mango și de ananas care înoată în sirop, și singurele banane adevărate care ne sunt servite sunt bananele dulci, la sfârșitul mesei, dar nu așa se mănâncă bananele. Când mă voi întoarce acasă, în vacanță, împreună cu mama o să prepar banane adevărate, o să-l supraveghem pe boy când le va coji și le va pune la fiert în apă, cu roșii. Iar apoi mama și cu mine vom adăuga tot ce putem: ceapă, ulei de palmier, spanac irengarenga foarte fraged și isogi amar, pești mici uscați ndagala. Împreună cu mama și cu surorile mele, o să mâncăm pe săturate.

⁴ Mămăligă.

— Nu știi nimic, a zis Gloriosa, e nevoie de sos de arahide, ikinyiga, și bananele să fie coapte la foc mic, foarte încet, astfel încât sosul să pătrundă până la mijloc.

— Dar, le-a corectat Modesta, dacă le fierberi la butelie de gaz și într-o cratiță, ca oamenii de la oraș, bananele se vor fierbe prea repede, nu vor fi moi, trebuie cărbune de lemn și mai ales un vas de pământ. Asta ia mult timp. O să vă dau adevărata rețetă, cea a mamei mele. Mai întâi, nu trebuie curățate bananele, se pune puțină apă pe rundul unui vas mare și așezi deasupra bananele, bine îndesate, apoi le acoperi cu un strat de frunze de bananier, trebuie să fie ermetic, trebuie alese frunze întregi. Deasupra, pentru a pune o greutate, se așază un ciob de oală de lut. Trebuie să aștepti mult timp, trebuie să fiarbă foarte încet, dar, dacă ai răbdare, vei avea parte de banane albe, moi până la miez. Trebuie să le mănânci cu ikivuguto, lapte bătut, și să le inviți și pe vecine la masă.

— Sărmana mea Modesta, a zis Goretti, mama ta va face mereu pe delicata, banane albe, imaculate, și însoțite de lapte bătut! Vei avea mereu manierele mamei tale. Eu o să-ți spun ce trebuie să prepare pentru tatăl tău: banane cu totul roșii, pentru că au băut sucul de la fasole. Sunt sigură că mama ta n-ar vrea să guste așa ceva, dar când boy-ul le va prepara pentru tatăl tău, vei fi obligată să mănânci și tu. Spune-i, așadar, mamei tale rețeta: trebuie să descojească bananele și, când fasolea e aproape fiartă, dar mai rămâne jumătate din cantitatea de apă, să le arunce în cratiță și ele vor bea tot sucul care a mai rămas. Atunci ele devin roșii, brune, așa sunt succulente, consistente! Iată care sunt bananele adevăraților ruandezi, cei care au puterea de a da cu sapa!

— Voi, toate, a spus Virginia, sunteți fete de la oraș, sau fete bogate, n-ați mâncat niciodată banane pe câmp. Acolo au gustul cel mai bun! Deseori, când oamenii muncesc la câmp și n-au timp să se întoarcă acasă, fac un foc mic și coc una-două banane, nu în flacăra, firește, ci în jarul încă aprins. Dar se poate și mai bine de atât: când eram mică, împreună cu prietenele mele, mama ne dădea uneori câteva banane. Atunci ne duceam pe câmp, după recolta sorgului, și săpam o groapă mică. Făceam foc în groapă cu frunze uscate de bananier. Când focul se termina, dădeam jarul la o parte, groapa rămânea fierbinte, așterneam peste ea o frunză de bananier încă verde, puneam bananele în groapă și le acopeream cu pământ cald încă. Nu mai rămânea decât să acoperim totul cu o frunză de bananier, pe care o stropeam cu puțină apă. Când frunza se usca, puteam deschide groapa. Coaja bananelor seamănă cu uniforma de camuflaj a militarilor, iar interiorul este moale: se topește în gură! Nu cred că am mai mâncat vreodată banane așa de bune!

— Atunci de ce ai mai venit la liceu? i-a replicat Gloriosa. Ar fi trebuit să rămâi în satul tău uitat de lume, să mănânci banane pe câmp. I-ai fi lăsat locul unei ruandeze adevărate, din populația majoritară.

— Desigur, sunt de la țară și nu mi-e rușine de asta, dar mie mi-e rușine de ceea ce am zis și de ceea ce am spus toate mai devreme. Oare ruandezii vorbesc despre ceea ce mănâncă? E o rușine să vorbești despre asta. E o rușine chiar să mănânci în fața celorlalți, să deschizi gura în fața cuiva, și e ceea ce noi facem în fiecare zi!

— E adevărat, a spus Immaculee, albi n-au nici o pudoare. Îi aud când tatăl meu îi invită pentru afacerile sale. E obligat. Albii vorbesc tot timpul de ceea ce mănâncă, de ceea ce au mâncat, de ceea ce vor mânca.

— Și cei din Zair, a spus Goretti, uitându-se la Frida, mănâncă termite, lăcuste, serpi, maimuțe, și sunt mândri de asta!

— O să sune curând ca să mergem la masă, a zis Gloriosa, haidem, iar tu, Virginia, o să fii obligată să deschizi gura în fața noastră ca să mănânci ce rămâne de la adevăratele ruandeze.

Ploaia

Ploua peste liceul Notre-Dame du Nil. Oare de câte zile, de câte săptămâni? Nu mai ținea nimeni socoteala. Ca în prima sau în ultima zi a lumii, munții și norii nu mai erau decât un singur haos amenințător. Ploaia se scurgea pe chipul Fecioarei Notre-Dame du Nil, decolorându-i chipul negru. Presupusul izvor al Nilului depășise marginea bazinului, transformându-se într-un torent năvalnic. Trecătorii de pe drum (în Rwanda, sunt mereu trecători pe drum, nimeni nu știe vreodată unde merg sau de unde vin) se adăposteau sub frunze mari de bananier pe care o peliculă subțire de apă le transforma într-o oglindă verde.

Ploaia vreme de luni întregi este Suverana Rwandei, mai mult chiar decât regele de odinioară sau decât președintele din zilele noastre, Ploaia e cea pe care toți o așteaptă, o imploră, cea care va hotărî foametea sau abundența, care va fi semnul bun al unei căsătorii fecunde, prima ploaie la sfârșitul anotimpului secetos, care-i face să danseze pe copiii ce-și întind fețele către cer, pentru a întâmpina picăturile mari atât de dorite, ploaia impudică ce dezvăluie, sub veșmintele lor ude, formele indecise ale tinerelor fete, Stăpâna violentă, maniacă și capricioasă, aceea care răpăie pe toate acoperișurile de tablă, cele ascunse sub bananieri, dar și cele din cartierele pline de noroi ale capitalei, aceea care și-a aruncat năvodul deasupra lacului, a șters înălțimea nemăsurată a vulcanilor și care domnește peste imensele păduri din Congo, ce sunt măruntaiele Africii, Ploaia, Ploaia fără sfârșit, până la oceanul care-i dă naștere.

— Poate că plouă așa pe întregul pământ, a spus Modesta, poate că va continua să plouă, și ploaia nu va înceta niciodată, poate că e din nou Potopul din vremea lui Noe.

— Închipuți-vă, fetelor, a zis Gloriosa, dacă ar fi Potopul, în curând n-am mai rămâne decât noi pe pământ, liceul e situat prea sus ca să fie inundat, ar fi precum Arca lui Noe. Am fi singure pe pământ.

— Și când apele s-ar retrage - căci se vor retrage, într-o bună zi - ne-ar reveni nouă sarcina să repopulăm pământul. Dar, dacă nu mai sunt băieți, cum o să facem? a întrebat Frida. Profesorii albi vor fi plecat de multă vreme să se înece la ei acasă, cât despre fratele Auxile sau părintele Hermenegilde, eu nu vreau așa ceva.

— Fiți serioase, a zis Virginia, Potopul e o poveste spusă de abapadri. La mine acasă, pe deal, când începe ploaia, oamenii părăsesc câmpul și se strâng în jurul

focului. E un fel de vacanță. Nu e nevoie să meargă să strângă apa, oamenii au făcut scurgeri în bananieri pentru a aduna apa de ploaie. Fac duș și spală rufele acasă. Își petrec vremea punând porumb la copt și în același timp încălzindu-și picioarele. Dar, atenție, dacă știuletele crapă și face să-i sară boabele, asta atrage fulgerul. Și mama mea ar spune: „Nu râdeți, cele care-și arată dinții, mai ales cele care au gingiile sângerii, cheamă fulgerul.”

— Și apoi, în Rwanda, sunt cei numiți abavubyi, care aduc ploaia, a spus Veronica. Ei sunt cei care îi poruncesc ploii. O fac să vină sau să se oprească. Dar poate că nu mai știu cum s-o oprească. Sau poate că se răzbună pe misionari, care îi iau în râs și îi reclamă comunei.

— Și tu crezi în acești abavubyi!

— Nu știu ce să cred, dar cunosc, printre ei, o femeie bătrână. Am fost s-o văd, împreună cu Immaculee, locuiește foarte aproape de aici.

— Povesteste-ne.

— Într-o duminică, după slujbă, Immaculee mi-a zis: „Vreau să mă duc să-l văd pe Kagabo, vraciul, cel care vinde leacuri ciudate la piață. Mi-e puțin teamă să mă duc singură. Vrei să vii cu mine?” Firește că eram gata s-o însoțesc pe Immaculee, eram curioasă să aflu ce treabă avea cu vrăjitorul, pe care surorile îl consideră slujitorul diavolului. Kagabo, la piață, știți, stă chiar la capătul rândului de femei care vând mazăre și legături de vreascuri. Stând puțin mai departe, dar lăsându-l în pace, polițiștii comunali nu îndrăznesc să se apropie de el, și clienților lui nu le place să fie remarcați. Și apoi, în fața lui, pe o bucată de pânză, expune mărfuri mai degrabă neliniștitoare; dar poate că unii îmi vor spune la ce pot servi aceste rădăcini cu forme bizare, toate ierburile astea și frunzele uscate, și micile cochilii care vin de foarte departe, din mare, perlele de sticlă precum colierele pe care le purtau bunicile noastre, pieile de serval, de șarpe, de șopârlă, tot felul de săpăligi, vârfuri de săgeată, clopoței, brățări din fir de aramă, prafuri învelite în ambalaje din scoarță de bananier și mai știu eu ce... Nu cred că are mulți clienți, cei care vin să-l vadă pe Kagabo doar se prefac că cumpără, își dau întâlnire pentru lucruri mai serioase, la el acasă, nu știu unde, pentru a se trata cu borcănașele lui pline cu apă de Nil, pentru a-i cere să facă o vrajă ori a se elibera de una, sau pentru lucruri și mai grave.

Ne-am apropiat de Kagabo, tremuram puțin. Immaculee nu îndrăznește să i se adreseze. Într-un final, ne-a observat și ne-a făcut semn. „Ce pot face pentru voi, frumoase domnișoare?” Immaculee a spus repede, cu voce joasă: „Kagabo, am nevoie de tine. Uite, ascultă-mă. Am un pretendent, în capitală. Mi-e teamă să nu se uite și la alte fete, să nu mă părăsească. Dă-mi ceva ca să-mi păstrez iubitul, să nu se gândească decât la mine, să nu mai fie atent la nici o altă fată, pentru el să nu existe decât o singură fată pe lume. Nu vreau să văd vreo altă fată pe motocicletă lui.” Kagabo a răspuns: „Eu mă ocup de boli, sunt vraci, poveștile de dragoste nu mă privesc. Dar știu pe cineva care te poate ajuta la așa ceva: e

Nyamirongi, aducătoarea de ploaie. Nu se ocupă doar de nori. Dacă îmi dai o sută de franci, duminica viitoare o să te duc la ea, poți să vii cu prietena ta, dar atunci trebuie să dea și ea o sută de franci. Să vii când se termină ziua la piață. Și mergem la Nyamirongi."

Duminica următoare, ne-am dus, Immaculee și cu mine, la capătul pieței, unde se afla Kagabo. Își strânsese deja taraba cu obiectele lui de vrăjitorie într-un sac vechi dintr-o țesătură făcută din scoarță de ficus. „Hei, voi! Urmați-mă, hai, grăbiți-vă, aveți banii și pentru Nyamirogi?" I-am întins bancnotele de o sută de franci și am pornit-o pe drumul care ducea în comună. Curând am părăsit drumul și am mers de-a lungul crestei, la jumătatea pantei. Kagabo mergea foarte repede, ai fi zis că picioarele lui mari, desculțe abia atingeau ierburile de pe jos. „Grăbiți-vă, grăbiți-vă", repeta el fără încetare. Ne era greu să ne ținem după el, abia ne trăgeam sufletul. Am ajuns la un fel de pajiște. De acolo se vedeau lacul și vulcanii în depărtare și, pe partea cealaltă, munții din Congo. Nu ne-am oprit ca să admirăm priveliștea. Kagabo ne-a făcut semn: în spatele unui prag stâncos se afla o colibă mică, precum cele ale batwa, de unde ieșea o dâră de fum alb, care se risipea în aer, amestecându-se cu norii. „Așteptați, a spus Kagabo, o să văd dacă acceptă să vă lase să intrați." Am așteptat multă vreme. Înăuntrul colibei se auzeau șoapte, gemete, râsete mici și ascuțite. Kagabo a ieșit din colibă. „Veniți, a zis el, și-a așezat, în cele din urmă, pipa pe bucata de ceramică, e de acord să vă vadă."

Am intrat, aplecându-ne, în colibă. Înăuntru era foarte întunecat, coliba era plină de fum. Până la urmă, am zărit lumina roșcată a unui foc mocnit și, în spatele lui, o siluetă înfășurată într-o pătură. O voce de sub pătură a spus: „Apropiați-vă, apropiați-vă." Kagabo ne-a făcut semn să ne așezăm, apoi pătura s-a dat la o parte și am zărit chipul ridat al unei femei bătrâne, un chip boțit ca un fruct al pasiunii uscat, ai cărui ochi însă străluceau precum tăciunii. Nyamirongi, fiindcă ea era, ne-a întrebat cum ne cheamă. A râs când Immaculee i-a spus că se numește Mukagatare. „Nu ești, poate, încă Cea-a-purității, dar într-o zi vei fi." Ne-a întrebat cine sunt părinții și bunicii noștri. A reflectat o clipă, ținându-și capul mic între mâini, care mi s-au părut foarte mari. Apoi a pronunțat numele strămoșilor noștri, chiar și pe al aceluia pe care părinții noștri trebuie că nu-i cunoșteau. „Nu sunteți din familii foarte bune, a conchis ea, râzând, dar astăzi se spune că asta nu mai are importanță."

S-a întors către Immaculee: „Kagabo îmi spune că tu ești cea care a vrut să mă vadă." Immaculee i-a explicat că avea un iubit în capitală, dar că auzise, îi scriseseră niște prietene, că îl văzuseră pe pretendentul ei cu alte fete pe motocicletă. Voia ca Nyamirongi să împiedice asta, ca iubitul ei să nu iasă cu alte fete, să nu se gândească decât la ea.

„Bine, a zis Nyamirongi, pot să fac asta. Dar, spune-mi, te-ai culcat cu iubitul tău?"

„Oh, nu, niciodată!"

„Ți-a mângâiat măcar sânii?"

„Da, da, puțin", a răspuns Immaculee, lăsându-și capul în jos.

„Și în rest te-a atins?"

„Puțin, doar puțin", a șoptit Immaculee.

„Bine, înțeleg, o să te ajut cu asta."

Nyamirongi s-a apucat să caute în mulțimea de oale și ulcele care se înghesuiau în jurul ei. A scos de acolo niște semințe pe care le-a cercetat îndelung și a ales câteva dintre ele pe care le-a pus într-un mic mojar. A măcinat pudră semințele alese, a scuipat deasupra lor, murmurând cuvinte de neînțeles, și a făcut din ele un fel de pastă pe care a înfășurat-o într-o bucată de frunză de bananier, ca pasta de manioc.

„Uite, ia asta, o să-i scrii iubitului tău, ești la liceu, știi să scrii, astăzi chiar și femeile știu să scrie! Peste trei zile, pasta va fi uscată, o s-o faci pudră și o s-o presari în scrisoare, dar înainte, nu uita, o să-ți freci sânii și restul corpului cu ea. Când pretendentul tău va deschide scrisoarea, va respira această pudră, și îți fâgăduiesc că o să-ți păstrezi iubitul doar pentru tine, nu va mai ieși cu alte fete, dă-mi cinci sute de franci și n-o să se mai uite la nici o altă fată, nu se va mai gândi decât la tine, o să-l ții ca pe un prizonier, pe cuvântul lui Nyamirongi, fiica lui Kitatire, dar totuși, trebuie să te lași mângâiată în întregime, înțelegi, în întregime."

Și-a luat pipa și a tras trei fumuri din ea.

Immaculee i-a întins o bancnotă de cinci sute de franci, pe care Nyamirongi a băgat-o sub pătură.

Apoi s-a întors către mine:

„Iar tu de ce ai venit? Ce vrei de la mine?"

„Mi s-a spus că știi să poruncești ploii, vreau să văd cum faci asta."

„Ești prea curioasă. Nu îi poruncesc ploii: îi vorbesc, și ea îmi răspunde. Știu mereu unde se află, iar dacă îi cer să vină sau să plece, și dacă vrea și ea, face ceea ce-i cer. Voi, ceilalți, tinerii care mergeți la școală, la abapadri, nu mai știți nimic. Înainte ca belgienii și conducătorul acestor abapadri să-l alunge pe regele Yuhi Musinga, eram tânără, dar oamenii mă respectau deja. Îmi cunoșteau puterea, fiindcă o moștenisem de la mama mea, care o moștenise de la mama ei, care, la rândul ei, o moștenise de la mama sa... care o deținea de la străbuna noastră, Nyiramvura, Fiica-ploii. Locuiam într-o curte mare, la poalele munților. Un loc spațios, aproape de adăpătarea unde beau apă vitele. Atunci când ploaia întârzia să vină, și știi cum e ploaia, nu știe niciodată când trebuie să vină, cei ce mânau turmele își aduceau vacile la adăpătarea de lângă mine, unde era mereu apă. Îi luau cu ei pe tinerii dansatori întore. Și îmi ziceau: «Nyamirongi, spune-mi unde e ploaia, spune-mi să vină, și îți vom da vaci, ulcioare de mursă și pânzeturi scumpe, ca să te îmbraci ca la curtea regelui.» Iar eu le răspundeam:

«Mai întâi trebuie dansat pentru ploaie, după ce vacile ți s-au adăpat, dansatorii tăi intore să danseze pentru ploaie.» Și dansatorii intore dansau în fața mea și, după ce dansaseră destul, le spuneam conducătorilor: «Întoarceți-vă în curțile voastre, fiindcă sosește ploaia, o să vă prindă din urmă înainte să ajungeți.» Și ploaia cădea peste vaci, peste vrejurile de fasole, peste porumb, peste frunzele de taro, cădea peste fiii lui Gihanga, fie ei tutsi, hutu sau batwa. Am salvat deseori pământul ăsta, și de aceea mi se spunea Umubyeyi, «Mama», mama acestui pământ. Dar atunci când bazungu au dat Toba noului rege, am fost izgonită din locul meu, voiau să mă spânzure, m-am ascuns multă vreme în pădure. Iar acum, când sunt foarte bătrână, trăiesc singură în această colibă batwa. Acum oamenii merg la abapadri ca să facă să vină ploaia. Dar oare acești albi știu ei să vorbească ploii? Ploaia n-a mers la școală, ea nu-i ascultă: ploaia face cum vrea ea. Trebuie să știi să-i vorbești. Și atunci mai sunt dintre cei care vin să mă vadă. Vin, ca prietena ta, nu doar pentru ploaie. Iar tu, dacă vrei să știi cum vorbesc ploii și cum, dacă vrea, mă ascultă, dansează pentru ploaie, dansează în fața mea pentru ploaie. E atât de multă vreme de când nimeni n-a mai dansat în fata mea pentru ploaie."

„Nyamirongi! Vezi bine că nu pot dansa cu uniforma de liceu, și coliba ta e mult prea mică, dar, te rog, spune-mi totuși unde se află ploaia acum."

„Bine, dacă nu vrei să dansezi, dă-mi cinci sute de franci și o să-ți spun unde se află ploaia."

I-am dat cei cinci sute de franci.

„Bine, ești o fată bună. O să-ți arăt ce sunt în stare să fac."

Și-a întins brațul drept. Avea pumnul strâns, dar arătătorul era întins către tavanul colibei. Avea o unghie foarte lungă, precum ghearele vulturului. A îndreptat brațul și arătătorul cu unghia cea lungă în cele patru direcții. Apoi și-a băgat brațul sub pătură.

„Știi unde e ploaia. Este deasupra lacului, îmi spune că va veni. Plecați repede, fugiți ca să nu vă prindă pe drum. O văd, vine încoace, străbate lacul. Mai dați-mi cinci sute de franci dacă nu vreți să fiți lovite de fulger, n-ați dansat pentru ea, ați înfuriat ploaia, mai dați-mi cinci sute de franci, și fulgerul vă va ocoli."

„Repede, a zis Kagabo, faceți ce vă spune și să mergem."

Am alergat, am tot alergat pe versantul muntelui și pe cărare. Norii se adunau și urcau spre noi. Tunetul bubuia. Când am ajuns la poarta liceului, ploaia s-a dezlănțuit, și un fulger a brăzdat cerul.

Fetele au rămas multă vreme tăcute, ascultând răpăiala încăpățânată a ploii.

— Eu cred, a zis, într-un sfârșit, Modesta, că Nyamirongi și ploaia au multe lucruri să-și spună, ploaia asta nu se va opri niciodată.

— Se va opri, ca în fiecare an, odată cu anotimpul secetos, a zis Gloriosa, dar spune-mi, Veronica, Immaculee și-a luat înapoi iubitul?

— A venit să o vadă deîndată, locuitorii din Nyaminombe au văzut trecând în trombă o motocicletă uriașă cum nu mai văzuseră niciodată, i-a pus pe toți pe fugă, o fetiță și-a spart ulciorul, dar, firește, pretendentul nu s-a prezentat la liceu. Își dăduseră întâlnire în coliba părăsită a ciobanului de lângă izvor. Știi ce se întâmplă acolo. Immaculee a urmat sfaturile lui Nyamirongi și poate puțin mai mult, mi-e teamă.

— Iar tu, Veronica, a spus Gloriosa, ești prea curioasă, o s-o pățești dacă mai mergi la vrăjitoare, sunt sigură că ai dansat în fața acelei vrăjitoare, doar cei din neamul tutsi dansează în fața diavolului, aș putea să te denunț, dar nu vreau să-i provoc neplăceri lui Immaculee, tatăl ei e un om de afaceri, și tatăl meu spune că e generos cu partidul, la urma urmei, dacă această bătrână poate să întoarcă iubiții, dacă știe să comande ploii, o să merg și eu s-o văd pe Nyamirongi: poate că știe să facă lucruri și pentru politică.

Isis

— Ascultă, Virginia, am ceva să-ți povestesc. Dar să nu mai spui la nimeni.

— Știi bine, Veronica, că noi ceilalți, tutsi, știm să ne păstrăm secretele. Am fost învățați să tăcem. Avem nevoie, dacă ținem la viață. Știi ce ne spun întruna părinții: „Dușmanul tău este limba ta.” Dacă crezi că ceea ce vrei să-mi spui este un secret, poți avea încredere, știu să păstrez secretele.

— Atunci ascultă-mă bine. Mă cunoști, duminica, îmi place să mă plimb singură în munți. Îmi porți pică pentru asta, dar nu-mi place să merg, precum celelalte fete, la magazin sau la croitor, în spatele mașinii lui de cusut, ca să văd cine i-a mai comandat o rochie nouă. Eu prefer să fiu singură, nu mai vreau să văd toate fetele acelea care ne urăsc. Când ajung sus pe munte, mă așez pe o stâncă și închid ochii, nu mai e nimeni în jur, nu mai sunt decât stelele minunate care strălucesc îndărătul pleoapelor. Și uneori mă imaginez într-o altă viață, mai fericită, cum nu există, fără îndoială, decât în filme...

— Asta-i tot ce ai vrut să-mi spui?

— Nu, așteaptă, mă dusesem departe, spre stâncile mari de la Rutare, atât de departe, încât nu mai știam prea bine unde mă aflu, și pe acolo nu locuiește nimeni. Deodată, am auzit în spatele meu zgomotul unui motor. Nu puteam să mă înșel: ce putea să scoată zgomotul ăsta de fier vechi în plină pustietate? Era jeepul domnului de Fontenaille. Și, într-adevăr, jeepul m-a depășit și s-a oprit brusc, chiar în fața mea. Domnul de Fontenaille și-a scos pălăria.

„Salutările mele, domnișoară, v-ați rătăcit, atât de departe de liceu? Urcați, o să facem o plimbare cu mașina mea, și o să vă duc înapoi pe cărare.”

Mi-a fost frică, inima mi s-a zbătut în piept ca și când ar fi vrut să iasă de acolo, am luat-o la fugă, am alergat, dar jeepul venea pe urmele mele.

„Haideți, nu vă fie teamă, nu vreau să vă fac nici un rău și, de altfel, vă recunosc, știu cine sunteți, v-am remarcat în timpul pelerinajului, printre celelalte, v-am făcut portretul, veniți, trebuie să vă arăt schițele.”

Abia îmi trag suflul, nu mai pot să alerg, jeepul se oprește lângă mine.

„Da, da, spune domnul de Fontenaille, dumneavoastră sunteți cea pe care am remarcat-o, cea pe care o caut, de dumneavoastră am nevoie, Cea de Sus vă trimite la mine.”

Mă privea fix, ca și când era fascinat de chipul meu. Am lăsat ochii în jos, firește, dar am simțit că curiozitatea îmi va fi mai puternică decât frica.

„Ce vreți de la mine?

„Nimic rău, dimpotrivă. Îți jur, n-am intenții rele. N-o să te ating. Îți promit. Ai încredere în mine. Urcă, o să-ți arăt casa în care locuiesc. O să te vezi acolo așa cum ar trebui să fii. E atât de multă vreme de când templul își așteaptă zeița. ”

„Își așteaptă zeița?”

„O să vezi cu ochii tăi.”

Asa cum mă temeam, curiozitatea mea a fost mai puternică.

„Bine, dar trebuie să mă aduceți înapoi la liceu înainte de ora șase și fără să fim văzuți.”

„O să te aduc fără să ne vadă nimeni.”

Jeepul a urcat și a coborât nu știu câte pante. Ne zgâlțâia, scrâșnea, scuipa, făcând un zgomot infernal. Fontenaille râdea, fără a înceta să mă privească. Ai fi zis că mașina se conducea singură. Într-un final, am găsit un drum și am trecut pe sub o boltă, cumva așa cum se face de ziua națională, dar aceasta era toată din fier. Am avut timp să citesc pancarta FONTENAILLE ESTATE și, deasupra inscripției, mi s-a părut că zăresc o altă pancartă, mai mică, pe care era pictată un fel de Sfânta Fecioară care purta un acoperământ cu coarne de vacă precum cel pe care Fontenaille mi l-a arătat apoi la el în casă. Am trecut printre rânduri de arbori de cafea prost întreținuți, apoi pe lângă niște barăci mici de cărămidă, toate la fel, ce păreau părăsite. Ne-am oprit în fața casei celei mari.

„Vino, mi-a spus Fontenaille, o să-ți prezint domeniul și o să-ți arăt ceea ce ar putea fi al tău.”

Îmi era în continuare puțin teamă, nu înțelegeam nici acum ce îmi spunea, nici ce voia de la mine, dar nu mai era cale de întors și chiar îmi doream să știu ce puteau însemna toate acestea. Mă gândeam că, în orice situație, voi găsi eu un mijloc de a mă scoate...

Am traversat veranda și, în salonul cel mare, un boy s-a precipitat spre noi, purtând pahare cu suc de portocale. Avea un costum alb, cu epoleți auriți. Fontenaille nu mă slăbea din ochi în timp ce-mi beam paharul de oranjadă. Eu mă uitam la coarnele de antilopă, colții de elefant și pielea de zebură care erau agățate pe pereți.

„Nu da importanță acestui talmeș-balmeș, toate trofeecele astea moarte erau pentru aceia care nu mai vin să mă vadă, sunt toate animalele pe care aș vrea să nu le fi ucis. Vino după mine.”

Am luat-o pe un lung culoar care ducea până la o grădină. În spatele unor tufișuri de bambus, era un lac mic, invadat de papirus, și mai în spate, ceea ce trebuia să fie un fel de capelă, dar nu ca bisericile misionarilor. Era o clădire dreptunghiulară, cu coloane de jur împrejur. Când ne-am apropiat, am văzut că acele coloane erau complet sculptate: semănau cu niște papirusuri. Înăuntru, pereții erau acoperiți de picturi: pe o parte, vaci inyambo cu coarne mari și războinici ca dansatorii noștri întore, și în față un personaj mare care trebuia să

fie regele, cu o coroană de perle așa cum purta mwami Musinga. Pe partea cealaltă, era o procesiune de femei, tinere femei cu pielea neagră, care semănau cu reginele de odinioară. Ai fi spus că mergeau unele după celelalte, cu chipul din profil. Purtau aceeași rochie, mulată, și aveau sânii goi, de altfel rochiile erau transparente și, în pliurile lor, se vedeau adâncitura pântecelui și picioarele. Aveau pe cap un fel de peruci, dar care nu semănau cu părul, ci mai degrabă cu un fel de păsări. Pe peretele din fund, era un fel de Sfântă Fecioară de mari dimensiuni, la fel de neagră ca Notre-Dame du Nil, îmbrăcată aidoma celorlalte femei din fresca de pe perete, dar ea era pictată din față și purta un acoperământ asemănător celui pe care îl zărisem pe pancarta de la poarta de intrare a domeniului: două coarne de vacă și un disc care strălucea precum soarele. Aveam impresia că Fecioara mă privea cu ochii ei mari și negri, ca o ființă vie. În fața ei, pe o estradă, se afla un jilț cu un spătar foarte înalt și aurit, precum cel în care se așază monseniorul în catedrală. Pe jilț stătea acoperământul acela ciudat.

„Privește cu atenție, mi-a spus domnul de Fontenaille, o recunoști, te recunoști?”

N-am știut ce să răspund.

„Privește cu atenție, a repetat el, este Doamna Nilului, cea adevărată. Nu e așa că-i semeni?”

„Și ce-i cu asta? Are pielea neagră ca și mine. Mai e și altceva? Eu mă numesc Veronica, nu sunt Fecioara Maria.”

„Nu, nu ești Fecioara Maria și nici Cea de aici. Și vreau, dacă ești demnă de asta, să-ți dezvălui numele ei adevărat, care este și al tău.”

„Numele meu adevărat este cel pe care mi l-a dat tatăl meu, este Tumurinde. Știți ce înseamnă: «Protejați-o».”

„Poți să contezi pe mine, voi îndeplini ce a vrut tatăl tău, îmi ești mult prea prețioasă. Dar există un alt nume pe care îl cunosc, care îți este rezervat și care te așteaptă. Dacă vrei să mai vii să mă vezi, îți voi explica toate acestea.”

Nu înțelegeam nimic în continuare din ceea ce spunea, dar eram din ce în ce mai curioasă să aflu ce însemnau toate astea și i-am răspuns fără să mă gândesc:

„O să mă întorc duminică viitoare, dar însoțită de o prietenă, nu vreau să vin singură.”

„Dacă prietena ta îți seamănă, poți să vii cu ea, dar numai dacă îți seamănă, există un loc și pentru ea.”

„O să vin împreună cu ea. Dar acum e târziu. Trebuie să mă duceți la liceu și să nu ne vadă nimeni!”

„Bătrânului meu jeep nu-i plac aceste drumuri.”

M-a lăsat în spatele bungaloului pentru oaspeți, chiar înainte de ora șase, și a demarat în trombă.

— Ce poveste ciudată, a spus Virginia, albul acesta e de-a dreptul nebun. Și pe cine o să iei cu tine?

— Pe tine, firește, duminica viitoare, vii cu mine la casa albului. O să ne jucăm de-a zeițele! O să vezi, e ca la cinema.

— Nu crezi că e periculos? Știi ce fac albii cu fetele pe care le atrag la ei acasă. Albii cred că aici totul le e permis, că pot face tot ce e interzis la ei.

— Ba nu, n-ai de ce să te temi. Fontenaille e un bătrân nebun. Și-a ținut promisiunea, nu s-a apropiat de mine. Ți-am zis: mă ia drept o zeiță. Va fi la fel și în cazul tău. Știi ce spun albii despre tutsi. M-am uitat în cărți la bibliotecă. Capela lui din grădină îmi adusese aminte de ceva anume. Am căutat în cărțile despre Antichitate, capela lui nu e în stil roman, nici grecesc: e în stil egiptean, din timpul faraonilor, din timpul lui Moise. Coloanele, frescele sunt așa cum am văzut în acea carte: e nebun, și-a construit în grădină un templu egiptean. Iar femeia aceea pictată cu coarne de vacă pe creștet, am văzut-o și pe ea în carte, este o zeiță: este Isis, sau poate Cleopatra, așa cum am văzut într-un film.

— Atunci e un păgân! Credeam că nu mai există așa ceva printre albi. Ce vrea să facă cu noi în templul lui?

— Nu știu. Poate că vrea să ne facă portretul, sau să ne fotografieze, sau să ne filmeze. Poate că vrea să ne dedice un cult. E amuzant, nu ți se pare... ?

— Ești la fel de nebună ca el!

— În timpul vacanței mari, când o să am niște bani, merg să văd filme la Centrul Cultural Francez. Mi-am dorit mereu să joc în film, să fiu actriță. Acum o să ne jucăm de-a zeițele la albul acesta bătrân. Va fi ca la cinema.

— O să vin cu tine ca să te apăr și o să fac în așa fel încât să pot ascunde un cuțit mic sub fustă, ca să ne apărăm. Nu se știe niciodată.

Jeepul aștepta în spatele stâncii mari de la Rutare. Domnul de Fontenaille, din clipa în care le-a văzut, le-a salutat cu un gest amplu, scoțându-și pălăria de fermier. Veronica a observat că creștetul chel îi lucea precum pata strălucitoare a lacului la poalele munților. Dar un nor a acoperit soarele, strălucirea lacului s-a stins și domnul de Fontenaille și-a pus la loc pălăria de pânză kaki.

— Așa cum am spus, am venit cu o prietenă, a zis Veronica, ea este Virginia.

Domnul de Fontenaille a cercetat-o îndelung pe Virginia.

— Bună ziua, Virginia, a zis într-un final, bine ai venit, pentru mine tu vei fi Candace, regina Candace.

Virginia s-a abținut să nu izbucnească în râs.

— Mă numesc Virginia, numele meu adevărat este Mutamuriza. Pentru dumneavoastră, dacă vreți, voi fi Candace, albii ne-au dat mereu numele pe care le-au vrut ei, la urma urmelor, numele Virginia nu l-a ales tatăl meu.

— O să-ți explic, Candace nu e un nume dat de albi, e un nume de regină, de regină neagră, de regină a Nilului. Voi, cei din neamul tutsi, sunteți fiii și fiicele lui. Haideți, urcați.

Jeepul a demarat în trombă, ridicând un val de pământ și iarbă, apoi a cotit printre stânci, urmând o pistă invizibilă. Veronica și Virginia se țineau una de cealaltă ca să nu fie aruncate din vehicul. Acesta din urmă a trecut în scurtă vreme pe sub arcul metalic care marca intrarea pe domeniu, a înaintat printre arborii de cafea sălbaticiți și rândul de căsuțe identice. „Erau căsuțele lucrătorilor, a precizat domnul de Fontenaille, altădată credeam că pot să fac avere cu plantația de cafea. Eram un imbecil, dar un patron bun, totuși. Acum locuiesc acolo ciobanii mei, războinicii mei ingabo. O să vedeți în curând.” Jeepul s-a oprit în fața intrării principale a mării vile.

Au pătruns în salonul cu trofee. Boy-ul în livrea albă cu epoleți auriți a schițat salutul militar. Domnul de Fontenaille le-a arătat fetelor fotoliile de răchită unde trebuiau să se așeze. Boy-ul a așezat pe o măsuță joasă pahare cu oranjadă și un platou cu dulciuri.

Domnul de Fontenaille s-a așezat în fața musafirelor sale pe un fel de sofa cu un cadru de bambus, acoperită cu bucăți de piele de leopard. A rămas tăcut vreme îndelungată, cu chipul ascuns în mâini. Când și-a îndepărtat mâinile, ochii îi străluceau cu o intensitate atât de mare, încât Virginia s-a grăbit să se asigure de prezența micului cuțit, strecurat sub fustă, în timp ce Veronica îi făcea discret semn să fie pregătită să o ia la fugă. Dar domnul de Fontenaille nu s-a aruncat asupra lor, ci a început să vorbească.

A vorbit o bună bucată de vreme, uneori vocea îi tremura de emoție, alteori ajungea gravă, sau nu mai era decât o simplă șoaptă, apoi redevenea brusc răsunătoare. Repeta fără încetare că o să le dezvăluie un mare secret, un secret care le privea, secretul neamului tutsi. În lungul lor exod, explica el, tutsii își pierduseră Memoria. Își păstraseră vacile, prestanța nobilă, frumusețea fiicelor lor, dar își pierduseră Memoria. Nu mai știau de unde vin, cine erau. El, Fontenaille, știa de unde veneau tutsii, cine erau ei. Cum descoperise asta era o poveste lungă, povestea vieții sale, destinul său, nu-i era teamă s-o spună.

În Europa, voia să fie pictor, dar nimeni nu-i cumpăra pânzele și trecuse multă vreme de când nobila sa familie - schița un rictus când pronunța aceste cuvinte - se ruinase. Plecase în Africa să facă avere. Obținuse pământuri aici, în munți, unde nu voia nimeni să se stabilească. Un domeniu mare, pentru a cultiva cafea, arabică. Devenise un cultivator, un colon. Se îmbogățise. Îi plăcea să meargă în safari, în Kenya, în Tanganyika. Avea casa deschisă și, în ciuda drumului prost, musafirii care veneau din capitală nu voiau cu nici un preț să lipsească de la recepțiile sale. În salonul cel mare, se bea mult, se discuta mult: despre bârfele din capitală, despre animalele pe care le vânaseră, despre cursul cafelei, despre prostia insondabilă a boy-ilor, despre indigenii pe care nu vor sfârși niciodată să-i educe, despre fetele care-i însoțeau pe invitați ori cele pe care le furniza complezent gazda, fete frumoase, majoritatea tutsi, modelele mele, preciza Fontenaille, fiindcă el desena, picta ciobanii sprijiniți în bătele lor lungi, vacile

cu coarne în formă de liră, tinerele fete, cu coșul cu vârf ascuțit sau ulciorul în echilibru pe cap, fete frumoase cu coafura înaltă, susținută de diademe de perle de sticlă. Colectiona portretele celor care acceptau să vină la vilă. Chipurile acelea îl fascinau.

Lucrurile care se spuneau despre tutsi îl convinseseră. Nu erau din rasa neagră. Era suficient să le privești forma nasului și pielea străbătută de reflexe roșcate. Dar de unde veneau ei? Misterul acestor tutsi îl obseda. Se dusesse să-i întrebe pe bătrânii misionari cu bărbi. Citise tot ce se putea citi pe acest subiect. Părerile erau diferite. Tutsi ar fi venit din Etiopia, erau un fel de evrei negri, copti emigrați din Alexandria, romani răătăciți, rude cu populațiile fula⁵ sau masai⁶, sumerieni fugiți din Babilon, sau ar fi descins direct din Tibet, adevărați arieni. Fontenaille își jurase să descopere adevărul.

Când cei din populația hutu, cu ajutorul belgienilor și al misionarilor, îl alungaseră pe mwamil⁷ și începuseră să-i massacreze pe tutsi, înțelese că era urgent să îndeplinească ceea ce-și propusese să facă. Era, de acum înainte, misiunea vieții sale. Tutsi, era sigur de asta, urmau să dispară. Aici, vor sfârși prin a fi exterminați, iar cei care se vor exila se vor dilua din metisaj în metisaj. Nu mai rămânea decât să salveze legenda. Legenda care era adevărul. Și atunci își părăsise prietenii și își abandonase plantația, învățase să descifreze hieroglificele. A vrut să se inițieze în coptă, în etiopiana veche. Încerca să vorbească în kinyarwanda cu boy-ul său. Dar, cu siguranță, nu era un savant, un antropolog sau un etnolog. Toate acele cărți, toate acele studii nu duceau nicăieri. El era un artist, singurul său ghid era intuiția, inspirația. Asta îl ducea mult mai departe decât toți acei savanți și erudiția lor. Ca urmare, se hotărâse să meargă la fața locului, în Sudan, în Egipt. Acolo văzuse templul zeiței, înainte să fie înghițit de nisipuri, văzuse piramidele faraonilor negri și stelele reginelor Candace pe malul Nilului. Acolo era dovada. Chipurile gravate în piatră erau aceleași cu cele pe care le pictase el. Nu mai putea să se îndoiască. Fusesse ca o iluminare. Din imperiul faraonilor negri, iată de unde veneau tutsi. Alungați de creștinism, de islam, de barbarii deșertului, străbătuseră lungul drum până la izvoarele Nilului, fiindcă, așa credeau, era pământul zeilor, de unde aceștia, prin grația fluviului, împărțeau bogăție. Tutsi își păstrasera vacile, taurii lor sacri, își păstrasera nobila prestanță, fiicele lor își conservaseră frumusețea, dar își pierduseră Memoria.

Iar acum, el, Fontenaille, urma să-și îndeplinească misiunea. Abandonase totul pentru ea. Reconstruise templul zeiței, piramida faraonilor negri. Le pictase pe

⁵ În franceză, populația Peul, unul dintre cele mai mari grupuri etnice din Africa de Vest.

⁶ Una dintre cele mai cunoscute populații din Africa de Est; trăiește la poalele masivului Kilimanjaro, în sudul Keniei și nordul Tanzaniei.

⁷ Șef (de trib), conducător.

zeiță și pe regina Candace. „Și voi, a spus el, grație mie, pentru că sunteți frumoase, pentru că le semănați, o să recuperați această Memorie.”

Domnul de Fontenaille le-a condus în atelierul său. Era greu să-ți croiești drum printre vrafurile de schițe pe carton. Pe un șevalet era început un portret.

— Dar ești tu, Veronica, a zis Virginia.

— Da, a spus domnul de Fontenaille, e chiar zeița noastră, dar o să o vedeți mai bine în templul ei.

Pe perete erau agățate reproduceri și fotografii de fresce, de basoreliefuri și de stele pe care se puteau vedea faraoni negri pe tronul lor, zei cu cap de șoim, șacal sau crocodil, zeițe purtând pe cap un disc solar și coarne de vacă. Domnul de Fontenaille s-a oprit în fata unei mari hărți care înfățișa cursul Nilului. Veronica a observat că nici unul dintre numele care erau însemnate acolo nu corespundea celor pe care le citise în cartea ei de geografie.

— Acolo, a indicat domnul de Fontenaille, este Philae, templul Marii Zeițe, iar acolo este Meroe⁸, capitala imperiului Kuș, a faraonilor negri, a reginelor Candace, capitala celor o mie de piramide. Am fost acolo în numele vostru, al tutsi, și v-am regăsit. Iată, o să vedeți.

A scos o foaie dintr-un bloc de desen și a întins-o Veronicăi.

— E portretul tău. L-am făcut după crochiurile pe care le-am schițat în timpul pelerinajului. Iar acum îl așez lângă această fotografie pe care am făcut-o la Meroe. Este Isis, Marea Zeiță, își desfășoară aripile pentru a proteja regatul. Are sânii goi. Uită-te cu atenție la chipul ei, este chipul tău, chiar al tău, ți-au făcut portretul la Meroe, acum trei mii de ani. Am dovada.

— Dar eu n-am trăit acum trei mii de ani, nu am aripi și nu mai există nici un regat.

— O să vezi, o să vezi, o să înțelegi în curând. Acum trebuie să mergem la templu.

— Veronica, a spus domnul de Fontenaille, atunci când ai venit la templu pentru prima oară, fără îndoială că nu ai privit cu atenție fresca mea. Uită-te atent la chipurile tinerelor fete care își aduc ofrandele Marii Zeițe, nu le recunoști pe unele dintre ele?

— Ba da, a răspuns Virginia, a treia de acolo sunt eu! Iar cea care e chiar în față este Emmanuella, care era acum doi ani în ultimul an. Iar cea de acolo este Brigitte, care este în prima clasă de liceu. S-ar spune că a pictat toate elevele tutsi din liceu.

— În orice caz, eu nu sunt pictată în frescă.

— Nu ești în procesiune, pentru că tu ești cea aleasă, întoarce-te și o să te vezi, a spus domnul de Fontenaille.

⁸ Oraș antic de pe malul de est al Nilului, capitala Regatului Kuș, începând cu anul 590 î.Cr. până la prăbușirea sa în secolul al IV-lea d.Cr.

Pe peretele din fund, într-adevăr, chipul Marii Zeițe era cel al Veronicăi. Doar ochii erau disproporționat de mari.

— Vezi, a spus domnul de Fontenaille, duminica trecută am avut tot timpul să te observ. Ca urmare, am modificat chipul zeiței, ca să semene, într-adevăr, cu al tău. Acum nu mai poți să negi: ești Isis.

— Nu sunt nimic din toate acestea. Nu vreau să vă bateți joc de mine. Și e și mai periculos să provoci spiritele morților. Abazimu se pot răzbuna, și răzbunarea lor e adesea plină de cruzime.

— Nu te supăra. O să înțelegi curând. Urmați-mă, continuăm vizita.

Au ieșit din templu și au urcat versantul până în vârf. Câteva vaci cu coarne înalte pășteau pe colină, păzite de ciobani tineri. Nu departe, pe o mică ridicătură de pământ, se afla țarcul unde turma de vaci se întorcea în fiecare seară. Vârful colibei din centru, cu un smoc împletit artistic, se ridica deasupra gardului viu. „Vedeți, a spus domnul de Fontenaille, dacă tutsi riscă să dispară, le voi salva cel puțin vacile inyambo. Poate că un taur precum cel de colo, un taur sacru, i-a condus până aici.” În vârf, în centrul unei pădurici dese cu copaci bătrâni, ca o fâșie de pădure, se ridica o piramidă, mai înaltă și mai zveltă decât aceea pe care o construiseră belgienii la izvorul Notre-Dame du Nil. „Aici am făcut săpături, le-a explicat domnul de Fontenaille. Bătrânii povesteau că ar fi fost mormântul unei regine. Regina Nyiramavugo. Am făcut săpături. Am găsit un schelet, perle, ceramică, brățări de aramă. Nu sunt arheolog. Nu voiam ca oasele reginei să sfârșească într-un muzeu, în spatele unei vitrine. Am închis groapa la loc și am construit deasupra această piramidă. Regina Nyiramavugo are un mormânt demn de reginele Candace. Apropie-te, Virginia, fiindcă de acum încolo și tu ești regină, o regină Candace. Reînnoadă firul timpului. Acum totul este pregătit. Templul, piramida, taurul sacru. Și le-am regăsit pe Isis și Candace, frumoase ca în prima zi. Sfârșitul va fi precum începutul. E secretul. Isis a urcat la izvor. Am secretul, secretul, se...”

Domnul de Fontenaille părea să-și rețină cu greu exaltarea care-l cuprinsese, făcându-i mâinile să tremure și punându-i un nod în gât. Ca să se liniștească, s-a dus să se așeze, puțin mai într-o parte, pe o stâncă, și a contemplat o bună bucată de vreme culmile ondulate ale munților, pe care norii păreau să le prelungească la infinit.

— Cred, a spus Veronica, că el nu vede același peisaj ca noi. Cred că îi adaugă zeițe, regine Candace, faraoni negri. E ca un film în capul lui, dar acum vrea actrițe în carne și oase, și noi suntem acelea.

— Tutsi au jucat deja în filmele proaste ale albilor, în nebunia lor, ar trebui să spui, și asta a fost spre nefericirea noastră. Nu vreau să joc nu știu ce regine. Vreau să mă întorc la liceu, vino, trebuie să-i spunem să ne ducă înapoi.

Când fetele s-au apropiat de el, domnul de Fontenaille a părut să se trezească dintr-un somn profund.

— Vine ploaia, a zis Veronica, e târziu, trebuie să ne duceți până la drumul spre liceu.

— Vă duc înapoi. Nu vă fie teamă de nimic. N-o să vă vadă nimeni. Dar, duminica viitoare, vă aștept. Va fi ziua cea mare. Mai măreață decât pelerinajul la Notre-Dame du Nil.

Immaculee a fost cea care a găsit-o pe Veronica întinsă la capul scării ce ducea spre dormitorul comun.

— Ajutor, ajutor! A murit Veronica, aici, a căzut, nu mișcă deloc.

Liceenele care tocmai se așezaseră la masă, în sala de mese, s-au precipitat către scara ce ducea la dormitor. Virginia, cea dintâi dintre ele, s-a aplecat asupra Veronicăi.

— Ba nu, nu e moartă, nu e moartă, a leșinat, a căzut pe scară, s-a lovit cu capul de o treaptă.

— Fără îndoială că a băut prea mult, a zis Gloriosa, trebuie să fi fost la cabaretul lui Leonidas, fetei ăsteia nu i-e teamă de nimic, n-are nici o rușine, băieții i-au cumpărat de băut, și ea n-a refuzat.

— Poate că a fost otrăvită, a spus Immaculee, sunt prea multe invidioase pe aici.

Sora Gertrude, care făcea și oficiu de infirmieră, și-a croit cu greu drum printre liceene.

— Dați-vă la o parte, lăsați-o să respire, mai bine ajutați-mă să o duc la infirmerie.

Sora Gertrude a luat-o pe Veronica pe după umeri, și Virginia i-a ridicat picioarele, împingând-o înapoi pe Gloriosa, care se apropia: „Tu, mai ales, să n-o atingi!”

Au întins-o pe Veronica pe patul metalic al infirmeriei. Virginia voia să rămână să o vegheze pe prietena ei, dar sora Gertrude i-a cerut să iasă și a închis ușa. Un mic grup de eleve rămăsese în fața ușii, așteptând diagnosticul surorii infirmiere. Aceasta din urmă a întredeschis, într-un final, ușa, spunând:

— Nu-i nimic, o criză de malarie, o să o tratez, nu trebuie s-o deranjați, n-aveți ce face aici.

Virginia n-a reușit să-și găsească somnul. Ce i se întâmplase Veronicăi? Ce-i făcuse nebunul de Fontenaille? Virginia nu îndrăznea nici măcar să-și imagineze. Albii cred că aici li se permite totul: pentru că sunt albi. Virginia își reproșa că refuzase s-o însoțească pe prietena ei. Amândouă s-ar fi apărat, ea avea acel mic cuțit, ar fi convins-o pe Veronica să fugă înainte să fie prea târziu. Îndată ce a sunat ora de trezire, în timp ce fetele celelalte își făceau toaleta, și surorile asistau la slujba de dimineață, Virginia s-a strecurat până la infirmerie. Veronica era așezată pe pat, cu capul aplecat peste un castron mare. Când a văzut-o pe prietena ei, a pus castronul pe măsuța de la capul patului:

— Vezi, a spus ea, sora Gertrude m-a îngrijit bine, mi-a dat să beau lapte.

— Ce ți s-a întâmplat? Povestește-mi înainte să se întoarcă sora Gertrude.

— E greu, e ca și când aș fi visat un vis urât, un coșmar. Nu știu dacă ceea ce am să-ți povestesc mi s-a întâmplat cu adevărat. Albii sunt mai răi decât ai noștri când ne otrăvesc. Așadar, m-am dus la stânca unde trebuia să ne întâlnim. Jeepul mă aștepta, dar nu era Fontenaille la volan. Era un tânăr, un tutsi, evident, fără îndoială unul dintre aceia pe care îi numește ingabo ai săi. În salon, era boy-ul în costum cu galoane, purtând platoul cu suc de portocale. Mi-a spus să beau. Sucul avea un gust ciudat. A sosit și Fontenaille. Era înfășurat într-un veșmânt complet alb, care îi lăsa un umăr gol.

„Prietena ta n-a venit?”

„Nu, este bolnavă.”

„Cu atât mai rău pentru ea, nu-și va cunoaște Adevărul.”

Apoi, nu mai știu ce mi s-a întâmplat. Era ca și cum nu mai aveam nici un fel de voință. Nu-mi mai aparțineam. Era ceva în mine, sau cineva, mai puternic decât mine. M-am văzut în templu. Eram ca femeile pictate pe perete. Nu știu cine mă dezbrăcase. Aveam sânii goi, iar țesătura aurită care mă învăluia era transparentă. Dar nu mi-era rușine. Era ca într-un vis pe care nu-l poți întrerupe, și mă vedeam în acest vis. În jurul meu, războinicii pictați în frescă se desprinseseră din perete. Nu semănau cu adevărat cu războinicii intore. Nu purtau decât niște chiloți, ca un fel de șort, și lănci, și scuturi mari din piele de vițel. Nu știu dacă își întinseseră părul sau dacă purtau peruci. Acum cred că erau războinicii de care vorbea Fontenaille. Aveam impresia că mă aflam într-un film. Fontenaille m-a făcut să stau pe tron și mi-a așezat pe cap acoperământul cu coarne de vacă. Îl vedeam ca prin ceață făcând gesturi ample și pronunțând cuvinte de neînțeles, așa cum face preotul la slujbă. După aceea nu mai știu ce s-a întâmplat. Mi-am pierdut cunoștința. Poate că am căzut de pe tron. Nu-mi aduc aminte de nimic. Când mi-am venit în fire, mă aflam în jeep. Cel care conducea era tânărul boy. Eram îmbrăcată din nou cu rochia de la uniformă. M-a lăsat foarte aproape de liceu, spunându-mi: „Încearcă să intri fără să fii observată, și mai ales fii atentă la tine, și nu spune nimic nimănui. Uită-te în sutien, e acolo, cu siguranță, ceva pentru tine.” Am reușit să urc în dormitor. În sutien am găsit zece bancnote de o mie de franci. Le-am ascuns în valiză. Dar coborând din nou, totul a început să se învârtă în jurul meu și am căzut.

— Și nu ti-a făcut nimic?

— Nu, nu, nu m-a atins. Nu e ca ceilalți albi, care nu se gândesc decât să te arunce imediat în pat. El vrea doar să-și pună în scenă nebunia. Sunt Isis a lui.

— Și atunci de ce te-a drogat?

— Nu știu. Îi era teamă că o să refuz să fac ce voia, că o să râd de el. Voia ca totul să se petreacă exact așa cum visase, așa că mi-a dat să beau din drogul acela, dar a exagerat doza, nu știe cum să potrivească otrava. Curiozitatea mea are totuși niște limite: fără otrava lui, crezi că aș fi acceptat să mă pretez acestui

joc ridicol? Lângă bancnote, era o scrisoare, îmi scria că regretă că m-a făcut să beau acel drog, că nu a avut încredere în mine, dar că nu avusese de ales: nu avea dreptul la eșec. Spera că voi înțelege și că voi reveni totuși să-l văd. Numai eu o pot întruchipa pe zeiță. Mă invită să stau la el pe perioada vacanței mari, o să-mi plătească studiile, chiar și în Europa, e dispus să dea mulți bani...

— Și tu crezi în promisiunile lui?

— Te fac să visezi.

— Ești la fel de nebună ca el, o să sfârșești prin a crede că ești zeița. Știi ce ni s-a întâmplat nouă, celor din neamul tutsi, când unii dintre noi au acceptat să joace rolul pe care ni-l atribuiseră albi. Bunica mi-a povestit asta: când au venit albi, au zis că eram îmbrăcați ca niște sălbatici. Le-au vândut femeilor, soților conducătorilor, perle de sticlă, multe perle și multă pânză de culoare albă. Le-au arătat cum să drapeze veșmântul alb și cum să-și aranjeze părul. Și au făcut din ele etiopiencele și egiptencele pe care veniseră să le caute până la noi. Aveau dovezile necesare. Le îmbrăcaseră după chipul și asemănarea propriilor deliruri.

Sângele rușinii

Visase încă o dată visul acela urât care o trezise. Colegele ei se înfuriaseră ori răsaseră de ea: scosese un țipăt care le trezise și pe ele, asta i se întâmpla de prea multe ori, voiau să se plângă supraveghetorei.

Modesta nu mai știa dacă chiar fusese un coșmar. Se uitase la așternut; sub cearșaf, își ridicase cămașa de noapte, își trecuse mâna printre coapse. Nu, nu era nimic. Nu era decât un vis urât care o tot urmărea de când devenise femeie. Poate că era o piață rea, o vrajă care i se făcuse, de către cineva pe care nu-l cunoștea, care era dușmanul ei ascuns, care se afla, poate, foarte aproape de ea, una dintre colege, sau poate că venea de mai departe, de acasă, de la vecinii invidioși, nu știa, poate că n-o să știe niciodată.

În vis se făcea că era în pat, dar cel mai adesea în clasă. Începea să sângereze, o pată uriașă, roșie, îi impregna rochia albastră, sângele îi încleia coapsele, picioarele, curgea într-un lung pâraiaș sub bancă, sub celelalte pupitre. Elevele începeau să țipe: „E iar ea, sângerează, sângerează... n-o să se termine niciodată”, și profesoara striga: „Trebuie s-o ducem la sora Gerda, ea știe ce trebuie făcut cu fetele care sângerează oriunde și oricând.” Și dintr-odată, se vedea în biroul surorii Gerda, și sora Gerda era furioasă pe ea, vorbea tare: „Iată, am mai spus-o, iată ce înseamnă să fii femeie, toate vreți să fiți femei, e greșeala voastră, iar acum tot sângele ăsta, asta n-o să se mai termine niciodată, niciodată...”

Modestei nu-i plăcea să-și aducă aminte. Dar aceeași amintire îi apărea mereu. Nu mai era un vis, era o amintire pe care trebuia să o retrăiască la nesfârșit, ca pe un păcat pe care n-ar putea să-l ispășească niciodată. Asta începuse în anul în care intrase în învățământul secundar. Dăduse examenul național. Fusese admisă la trunchiul comun⁹. Era mândră. Și părinții ei erau mândri. Vecinii erau și ei mândri și invidioși. Se simțea mândră că vecinii erau invidioși din pricina ei. Îi făcuseră uniforma la croitor, îi cumpăraseră caietele și pixurile de la Economatul Saint-Michel, în cartierul Muhima, la pakistanez, îi cumpăraseră pânză pentru cele două cearșafuri. Pe listă mai erau doi metri de material alb, din cel numit americani. Nu știa la ce putea servi. Nici tatăl ei. N-o întrebuse pe mama ei, care nu se pricepea la lucrurile legate de școală. Nu îndrăznise să-i pună întrebarea preotului parohiei. Așezaseră toate lucrurile în valiza pe care o cumpăraseră special pentru ea, cea a surorii mai mari era prea uzată, era nevoie de o valiză

⁹ Filieră teoretică.

nouă pentru a face o impresie bună, pentru onoarea familiei. Când sosise la colegiu, sora supraveghetoare îi verificase conținutul. Nu lipsea nimic. Era acolo și pânza de tip americani. Sora părea să țină mult la așa ceva: „O s-o aduci încă de la primul curs de croitorie”, îi spusese ea.

Clasa a șasea s-a împărțit curând în două tabere: cele care aveau sâni și cele care nu aveau. Cele care aveau sâni au început să le disprețuiască pe cele care nu aveau. Stăteau mult de vorbă cu cele mari, care aveau toate sâni. S-ar fi spus că aveau secrete de împărțit. Modesta făcea parte dintre cele care nu aveau sâni. Două mameloane mici îi răsăreau totuși pe piept, ca niște muguri de sâni. Dar fetele mari - Modesta se întreba de ce — nu voiseră să o primească în secta lor.

La cursul de croitorie, la două zile după începerea școlii, profesoara a verificat dacă toată lumea avea pânza americani. Modesta a arătat, ca toate celelalte, bucata ei de pânză. „O să tăiem fâșii, a spus profesoara, asta trebuie să facem mai întâi. Toată lumea trebuie să termine la sfârșitul orei.” Profesoara a împărțit foarfeci și tiparul, iar elevele au tăiat pânza în fâșii lungi. Apoi au segmentat fâșiile de pânză în douăzeci de părți. „Acum împăturiti cele douăzeci de bucăți în patru, după care va trebui să le coaseți pe margine. Ar trebui să semene cu o saltea micuță.” Le-a cerut apoi să facă un săculeț care se închidea cu un șnur, în care au pus cele douăzeci de banderole. „Pentru cele care nu au încă nevoie de ele, a spus profesoara, le așezați cu grijă în valiză, așteptând să le folosiți.”

Dar mai erau și alte lucruri misterioase. În grădină, în spatele unui tufiș de bambus, se afla o căsuță din cărămidă, înconjurată de un zid jos. „E o casă interzisă, spuneau fetele mai mari, râzând, voi, fetițele care nu aveți sâni, n-aveți ce face aici, și mai ales nu vă apropiați.” Cât despre surori, ele nu râdeau. Una dintre ele supraveghea mereu căsuța interzisă. Îi alunga pe servitorii sau pe grădinarii care se apropiau de ea prea mult, și le pedepsea sever pe fetele mai mici care îi dădeau târcoale din curiozitate. Mai ales sora Gerda făcea pe santinela, era Păzitoarea Misterului. Devenea de temut dacă surprindea pe cineva, pe vreuna dintre fetele mai mici, încercând să le urmărească pe inițiatele în mistere care se îndreptau spre casa interzisă cu o găleată mică în mână. Dar, în fond, știau bine - fetele care încă nu aveau sâni - că în curând toate aceste mistere, cel al fâșiilor de pânză, cel al casei interzise, cel al micii găleți, le vor fi dezvăluite. Știau prea bine că le va veni și lor rândul.

Inițierea. Frica. Rușinea. Pentru Modesta, asta se petrecuse în clasă. În timpul orei de engleză. Simțise un lichid cald curgându-i pe picioare și, când se ridicase, colegele de pe rândul din spate văzuseră o pată mare, roșiatică, întinzându-i-se pe rochie, un fir de sânge alunecându-i pe picior, picurând pe ciment. „Doamna!”, strigase colega de lângă ea, arătând spre Modesta. Profesoara văzuse sângele răspândit pe jos. „Repede, spusese ea, Immaculata, du-o la sora Gerda.” Modesta a urmat-o pe Immaculata, plângând cu tot corpul ei. „Nu plânge, îi spunea Immaculata, așa se întâmplă cu toate fetele. Doar nu credeați că o să

scapi. Acum ești o femeie adevărată. O să poți avea copii." Immaculata a bătut la ușa biroului surorii Gerda. „Ia te uită, a zis sora Gerda, e Modesta, nu o așteptam atât de devreme. Acum devii o micuță femeie. O să vezi cât trebuie să suferi pentru asta: Dumnezeu a vrut să fie așa din cauza păcatului Evei, poarta diavolului, mama noastră a tuturor. Femeile sunt făcute pentru a suferi. Modesta e un nume frumos pentru o femeie, pentru o creștină, și în fiecare lună, de acum înainte, acest sânge te va face să-ți amintești că nu ești decât o femeie și, dacă te crezi prea frumoasă, va fi acolo ca să-ti aducă aminte ceea ce ești: doar o femeie."

După ce a făcut un duș, Modesta a fost inițiată de către sora Gerda în misterele ciclului feminin. Ea i-a explicat cum se folosesc banderolele pe care le va numi de acum încolo „igienice". I-a spus să-și facă rost de la economat de o găleată mică cu capac, pentru a pune înăuntru fâșiile folosite, și de o bucată de săpun de Marsilia. Nu va fi nevoie să-i explice motivul surorii Bernadette, care stătea îndărătul teighelei.

Sora Gerda a cerut cheia dormitorului ce rămânea închis întreaga zi, a deschis larg ușile pentru ca Modesta să meargă să ia o banderolă din săculeț, și a însoțit-o apoi până la căsuța din cărămidă. În clipa în care a deschis ușa căsuței, un miros în același timp înțepător și fetid a făcut-o pe Modesta să se dea un pas înapoi: „Intră, i-a spus sora Gerda, nu mai poți da înapoi, e prea târziu să mai faci pe fetița". În penumbra sălii, pe care nu o lumina decât o fereastră îngustă cu gratii, Modesta a văzut frânghii de rufe întinse de la un perete la celălalt și, pe aceste frânghii, atârnavă — rozalii, gri, violacee, alb-murdar - banderolele igienice pe care fetele le întinseseră la uscat. „În fundul sălii, i-a zis sora Gerda, se află o chiuvetă în care să-ți speli banderolele murdare, le freci, le freci cât poți de tare, dar n-o să le freci niciodată îndeajuns pentru a șterge greșeala de a fi femeie. Și așa putea să-ți spun cui aparțin aceste banderole, care sunt cele care le freacă bine și care nu fac asta, le vezi imediat pe leneșe, banderolele lor rămân impregnate cu sângele menstrual, e o rușine! Iar tu, Modesta, freacă bine, ca să nu adaugi încă o rușine la rușinea de a fi femeie."

Modestei îi plăcea să se confeseze Virginiei. Îi făcea confidențe pe ascuns, departe de privirile celorlalte, mai ales de cele ale Gloriosei. Sigur, o fată hutu putea să fie prietenă cu o fată tutsi. Asta nu angaja cu nimic viitorul. Când se va dovedi necesar ca populația majoritară să devină definitiv majoritară, fetele hutu vor ști bine cărei rase îi aparțin. Fiindcă erau două rase în Rwanda. Sau trei. Albii o spuseseră, ei descoperiseră asta. O scriseseră în cărțile lor. Savanți care veniseră special pentru așa ceva, care măsuraseră toate craniile. Concluziile lor erau irefutabile. Două rase: Hutu/tutsi. Bantu/ hamită. Despre a treia nici nu merita să vorbești. Dar Modesta nu era cu totul hutu. Desigur, era hutu, fiindcă tatăl ei era hutu. Tatăl e cel care contează. Dar, din pricina mamei sale, se putea spune - și unele nu pierdeau ocazia s-o spună - că era hutu doar pe jumătate. Era

periculos pentru ea să se afișeze cu o față tutsi. Imediat ar fi fost întrebată: „Ei bine, de ce parte ești? Știi cu adevărat cine ești? Sau poate că ești o trădătoare, o spioană a gândacilor, inyenzi. Te dai drept hutu, dar, de fapt, atunci când ai ocazia, te duci înspre cei din neamul tutsi, pentru că îi consideri adevărata ta familie.”

Dar era ceva și mai rău. Suspiciunile care planau asupra Modestei nu veneau numai dinspre mamă. La urma urmei, mulți conducători hutu luaseră de soții femei tutsi. Erau trofee ale victoriei lor. Soția președintelui nu era ea tutsi? Însă cel care agrava cazul Modestei era chiar tatăl ei, Rutetereza, bărbatul hutu care voise să se facă tutsi, kwihutura, cum se spunea, „a se dehutuiza”. El avea, la drept vorbind, câteva dintre caracteristicile fizice care le sunt atribuite celor din neamul tutsi: era foarte înalt, cu nasul scurt și fruntea largă, dar făcea mai degrabă parte dintre cei, foarte numeroși, care erau numiți ikijakazi, „nici cal, nici măgar”. Provenea dintr-o familie bună hutu. Făcuse câțiva ani de studiu la liceu. Devenise secretarul, contabilul, intendentul unui conducător tutsi. Se atașase de el. Îi împrumutase manierele. Se îmbogățise păstrând pentru sine, la modul discret, dar regulat, o mică parte din taxele pe care le percepea în numele șefului său. Cumpăraseră vaci. Pentru a-și manifesta noua generozitate, i-a oferit una dintre ele unui vecin tutsi, care și le pierduse pe ale sale. Voia să-l audă cum declară, la orice ocazie, așa cum se obișnuia: „Rutetereza, tu, care mi-ai dăruit o vacă, yampaye inka Rutetereza!” Pentru a-și încununa metamorfoza, se hotărâse să se căsătorească cu o tutsi. O familie tutsi modestă îi cedase una dintre fiice. O fată frumoasă în schimbul vacilor. Șeful lui ajunsese unul dintre conducătorii celui mai conservator partid tutsi. Dorise să-și urmeze șeful. „Rutetereza, îi spusese acesta din urmă, ai făcut tot ce ai putut, dar tot nu ești un tutsi. Rămâi alături de ai tăi.” Militase într-un partid hutu care voia să-l păstreze pe rege la guvernare. Dar câștigase Parmehutul¹⁰ și fusese proclamată republica. Cum provenea dintr-o familie hutu bună și fusese protejat de unii frați ai săi angajați în partidul învingător, nu se neliniștise. Dar nu putea accede la posturi importante, va rămâne mereu un mic funcționar, se va găsi întotdeauna cineva care să-i aducă aminte că voise să se facă tutsi, kwihutura. Nu va sfârși niciodată cu cei care, glumind sau amenințând, ceea ce era același lucru, îi reaminteau trădarea. Să-i îmbuibe cu frigărui de capră și fasole, să le ofere bere de banane și Primus era prețul pe care trebuia să-l plătească pentru a redeveni hutu, kwitutsura, să se „detutsizeze”. Aceeași suspiciune plutea asupra Modestei.

¹⁰ Parmehutu, fondat de Gregoire Kayibanda, a fost oficial înregistrat ca partid politic în 1959 și a funcționat în timpul primei Republici. Kayibanda a provocat abolirea monarhiei și a devenit președintele Republicii, care își va câștiga independența la 1 iulie 1962. Generalul Juvenal Habyarimana, pe atunci ministru al apărării, l-a răsturnat pe Kayibanda în timpul loviturii de stat din 5 iulie 1973, iar Parmehutu a fost dizolvat.

Trebuia fără încetare să le amintească celorlalte fete că era o adevărată hutu, mai ales Gloriosei, al cărei nume suna ca un slogan: Nyirama-suka, Cea-care-muncește-cu-sapa. Modesta trebuia să fie cea mai bună prietenă a Gloriosei.

Cu toate acestea, ceva anume — nu știa de ce - o împingea irezistibil să-i spună propriile secrete Virginiei, secretele adevărate, cele pe care nu putea să le mărturisească altor fete. Îi vorbise, în cele din urmă, de coșmarurile ei, de sângele menstrual care-i apărea obsesiv în vise. Virginia nu spusese nimic la început. Nu știa ce să-i răspundă. Sunt lucruri despre care nu se vorbește niciodată în Rwanda. În Rwanda sunt atâtea lucruri despre care nu trebuie să se vorbească niciodată. Dar încrederea pe care i-o arătase Modesta o impresionase. Putea ea să-i fie cu adevărat prietenă? Astăzi îi era prietenă. Dar mâine? Începuse și ea să-i vorbească despre ciclu. Îi era puțin teamă să vorbească despre lucruri care trebuiau ținute sub tăcere absolută, dar simțea valul acela de cuvinte interzise ca pe o eliberare. Da, în acea clipă, Modesta era cu adevărat prietena ei.

— Știi bine că nu trebuie să vorbim despre asta. Tinerele fete nu înțeleg nimic din ce li se întâmplă. Se cred blestamate. Nu știu dacă era la fel înaintea europenilor, dar misionarii n-au făcut nimic în această privință. Mamele noastre nu ne spun nimic, e tabu, cum ar spune profesorii. Trebuie mereu ca sora ta mai mare sau o prietenă să fie cea care-ți explică și care te liniștește cum se pricepe. La mine pe deal, așa era, poate că la oraș e diferit. Prietena mea cea mai bună era Speciosa. N-a reușit la examenul național. A rămas în sat. În școala primară, eram mereu împreună. Ne distram ca nebunele, ca băieții. Firește, le ajutam pe mamele noastre la câmp, ne căram frățiorii în spate, eram deja niște mici mame. Dar cel mai mult ne plăcea să mergem să spălăm albiturile la lac. Nu era ca lacul cel mare care se vede de aici, din când în când. Era un lac micuț, la poalele dealului.

În timpul vacanței mari, în anotimpul uscat, mergem la spălat - toate fetele de pe deal, tinerele fete de o parte, și cele mici de cealaltă. Nu sunt decât două sau trei intelectuale care nu vor să vină, care spun că au o întâlnire cu studenții sau că trebuie să meargă la cor, la misiune. Fetelor nu le pasă de ele, râd de ele. Malurile lacului sunt pline ochi de stuf și papirus, cu excepția locului în care mergem să căutăm apă și să spălăm albiturile. Trebuie totuși să fim atente: dacă un trunchi bătrân de arbore, eșuat pe nisip, începe să miște, e un crocodil. Petrecem toată după-amiaza spălând și bătând pânzeturile, apoi le întindem pe iarbă, care e mereu verde, chiar și în anotimpul uscat. Apoi ne dezbrăcăm și ne aruncăm în apă, ne stropim, ne frecăm pe spate una pe alta, e cu totul altceva decât dușurile de la liceu, sunt triste dușurile de la liceu. După aceea mergem să ne uscăm printre tufele de papirus. Stăm acolo goale pușcă, ascunse printre tulpinile de papirus, pândind trecătorii. Râdem de ei..

Dar, într-o zi - era în timpul vacanței mari, eram într-a șasea, la trunchiul comun -, m-am dus, ca în fiecare dimineață, acasă la Speciosa. Nu mă aștepta la

intrarea în curte. Am văzut-o pe mama ei alergând spre mine, ridicând brațele spre cer. Mi-a zis: „Nu intra. Nu poți s-o vezi pe Speciosa, în acest moment, nimeni nu poate să o vadă pe Speciosa.” Nu înțelegeam. Ce boală contagioasă putuse să ia Speciosa? Am insistat. Îi tot repetam: „Speciosa e prietena mea. De ce nu pot s-o văd?” A sfârșit prin a ceda, zicând că, în orice caz, în curând mi se va întâmpla și mie ce i s-a întâmplat Speciosei. Am intrat în casă. Speciosa stătea în pat. Îi puseseră un strat de paie proaspete. Când m-a văzut, a început să plângă. S-a ridicat. Am văzut paiele pătate de sânge. „Vezi, a spus ea, e sângele meu. Așa devii femeie. În fiecare lună, o să stai închisă în casă. Mama mi-a spus că așa se întâmplă cu femeile. Îmi ia paiele murdare de sânge. Le arde pe ascuns, noaptea, îngroapă adânc cenușa. Îi e teamă să nu vină vreun vrăjitor să o fure, pentru vrăjile lui, să nu se usuce câmpul, să nu rămânem sterile eu și surorile mele din cauza acestei prime sângerări, care ar putea să pună toată familia în primejdie. Nu vom mai putea să ne distrăm ca înainte. Acum sunt femeie, cu xmpagne de femeie, mă simt cu adevărat nefericită.” Nu ne-am mai jucat niciodată împreună.

Și mie, la fel ca ție, mi-a venit primul ciclu la școală. Dar înainte de asta, acasă, nu înțelegeam de ce mama îmi supraveghea pieptul. Știi, la țară, nu se poartă decât o bucată mică de pânză pe post de fustă. E singurul veșmânt pe care-l poartă fetele. Suntem la fel ca băieții. Ne jucăm cu toții împreună. Când am împlinit zece ani, mama și vecinele au început să mă pândească. Privirea lor îmi cerceta pieptul, atunci când dansam, se uitau atent la pieptul meu. Și din clipa în care mama a observat că începeau să crească acolo niște mugurași, mi-a spus să-i ascund. Mi-a zis să nu-i arăt bărbatilor. Nici măcar tatălui meu. Mi-a dat o cămașă veche a unuia dintre frații mei. Mi-a arătat cum trebuia să mă așez. Și mai ales să cobor privirea când cineva mi se adresa. „Doar fetele fără rușine și emancipatele din Kigali privesc un bărbat în față”, îmi repeta întruna. Trebuie să fi fost la fel pentru tine. Dar acum ar trebui să ne bucurăm că avem menstruația în fiecare lună. Asta vrea să spună că suntem femei, femei adevărate, care vor avea copii. Știi bine că, pentru a deveni femei adevărate, trebuie să avem copii. Când cei din familie te mărită, asta așteaptă de la tine. Nu însemni nimic în noua ta familie și pentru soțul tău dacă nu ai copii. Trebuie să ai copii - băieți, mai ales băieți. Doar atunci când ai băieți ești o femeie adevărată, o mamă, cea pe care o respectă lumea.

— Evident, vreau să am copii precum celelalte femei. Dar vreau copii care să nu fie nici hutu, nici tutsi. Nici pe jumătate hutu, nici pe jumătate tutsi. Vreau să fie doar copiii mei, asta-i tot. Uneori îmi spun că poate ar fi mai bine să nu am copii. Mă gândesc să mă fac călugăriță ca sora Lydwine. Cu voalul și rochia lor lungă, am impresia că surorile nu mai sunt femei ca noi. Ai observat că nu au săni? Îmi închipui că, dacă ești călugăriță, nu ai nici ciclu. La ce-ti trebuie?

— Eu sunt sigură că surorile au ciclu ca toate femeile. Am o verișoară la mănăstirea Benebikira Maria, și ea mi-a spus că li se dau și lor banderole de protecție igienică, tot ca nouă.

— În orice caz, nu vreau să ajung ca mama mea, să fiu tratată așa cum e tratată ea. Tatălui meu, de când a redevenit hutu, i-e rușine cu ea. O ascunde. Nu mai poate ieși din casă. Nu mai e cea care servește berea prietenilor pe care încă îi mai primește acasă tatăl meu. Le cheamă pe surorile mele mai mici. Abia dacă o mai lasă să meargă la slujbă duminica, la prima slujbă, nu la slujba cea mare. Ba chiar a încercat să-i găsească un stră-stră-străbunic hutu, un conducător hutu, un umuhinza. Toată lumea a râs când a povestit așa ceva. Frații mei mai mari o detestă pe mama, din cauza ei nu sunt precum ceilalți, sunt numiți mulatri, hutsi. Jean-Damascene, care e militar, spune că din pricina ei va rămâne mereu locotenent, că nu va fi niciodată de încredere. Doar eu mai vorbesc cu ea, aproape pe ascuns, cum vorbesc cu tine. Pentru mine, nu e nici hutu, nici tutsi, e mama mea.

— Poate că într-o zi va exista o Rwanda fără hutu și fără tutsi.

— Poate că va fi așa. Atenție, uite-o pe Gloriosa, sper că nu ne-a văzut împreună.

— Du-te repede lângă prietena ta cea mai bună, Modesta, hai, du-te...

Gorilele

Printre toți profesorii, domnul de Decker avea două particularități remarcabile. Prima era aceea că era singurul care avea o soție. Ceilalți fie erau celibatari - cum era cazul tinerilor francezi -, fie își lăsaseră soțiile în Europa, acestea din urmă refuzând poate să-i urmeze în niște munți atât de izolați, într-o anumită privință, doamna de Decker era singura femeie cu adevărat albă de la liceul Notre-Dame du Nil, fiindcă maica stareță și sora intendentă nu erau nici femei cu adevărat și nici de-a dreptul albe: erau pur și simplu călugărițe. Nu se puteau căsători, nu vor avea niciodată copii, ba chiar își pierduseră și sânii. Se aflau în Rwanda de atât de mult timp, încât le uitaserăm și culoarea pielii. Nici femei, nici bărbați, nici albe, nici negre, ele erau niște ființe hibride cu care sfârșiserăm prin a ne obișnui așa cum ne obișnuiserăm, în peisajul Rwandei, cu plantațiile pătrate de cafea sau cu câmpurile de manioc pe care, în vremea coloniștilor belgieni, ne obligaseră să le cultivăm. În ce-o privea pe miss South, trebuie că era femeie, dar nu era albă, ci mai degrabă roșcovană, era englezoaică.

Soția domnului de Decker nu locuia tot timpul împreună cu soțul ei, în bungalou. Stătea vreme îndelungată la Kigali, dar știa toată lumea când venea să stea aici. Servitorul întindea atunci sub streășină, în spatele casei, hainele doamnei de Decker. Liceenele dădeau târcoale în jurul bungaloului pentru a admira garderoba doamnei de Decker. Se mirau de numărul de rochii întinse, le numărau, le comparau, unele fete încercând să țină minte modelul rochiei care le plăcea atât de mult, ca să-i ceară croitorului să-l reproducă. Venirea doamnei de Decker la liceu era mereu un eveniment așteptat, pândit, comentat. Toți se simțeau cumva ușurați să vadă, în sfârșit, la liceul Notre-Dame du Nil o femeie albă adevărată, aveau și dovada: doamna de Decker era blondă.

Cealaltă particularitate a domnului de Decker erau cursurile sale. Era profesor de științe naturale. Ora lui era un fel de arcă a lui Noe. Defilau acolo toate animalele de pe pământ. Profesorul proiecta diapozitive pe o bucată de cearșaf alb, fixat pe tablă. Fără prea multe comentarii, domnul de Decker făcea să apară în imagine, rând pe rând, lama din Peru, iacul din Tibet, ursul alb de la Polul Nord, vaca olandeză, dromaderul din Sahara, jaguarul din Mexic, rinocerul din Ngorongoro¹¹, taurul din Camargue¹², tigru din India, ursul panda din China,

¹¹ Ngorongoro este un crater uriaș format prin prăbușirea pereților unui vulcan care este situat în partea de sud a parcului Serengeti din Tanzania.

cangurul din Australia... Apoi, la sfârșitul primului trimestru, sosea ziua cea mare: domnul de Decker le arăta elevelor propriile sale fotografii, cele pe care le făcuse, aproape punându-și viața în pericol, în pădurea de bambus, dincolo de nori, pe versantul vulcanilor - fotografiile cu gorile. În privința gorilelor, domnul de Decker era inepuizabil. El era specialistul în materie, și singurul. Pentru a le observa, spre disperarea soției sale, escalada în fiecare weekend muntele Muhabura; pentru ele renunțase, anul acesta, să se întoarcă în Belgia în timpul vacanței mari. S-ar fi zis că trăise dintotdeauna în compania lor. Era în cele mai bune relații cu masculul dominant, care-l lăsase să-i numere femelele. Căpătase recunoștința unei mame, căreia îi îngrijise puii. În zadar îi recomandaseră ghizii să fie prudent, în zadar încercaseră să-l oprească, el nu avea de ce să se teamă de maimuțele mari, cunoștea caracterul fiecărui membru al grupului, știa să le prevadă reacțiile, reușea să comunice cu ele. De altfel, nu mai avea nevoie de ghizi. Gorilele, conchidea el, erau șansa, comoara, viitorul Rwandei. Trebuiau protejate, la nevoie trebuia mărit teritoriul pe care-l ocupau. Lumea întreagă îi încredințase Rwandei o misiune sfântă: să salveze gorilele!

Discursurile despre gorile pe care le ținea domnul de Decker o înfuriau pe Gorette.

— Cum e posibil, izbucnea ea, tot albiu au descoperit gorilele, așa cum au descoperit Rwanda, Africa și tot pământul! Dar noi, cei din neamul bakiga, n-am fost noi dintotdeauna vecinii gorilelor? Sau strămoșii noștri batwa, oare lor le era teamă de ele când le vânau cu arcurile lor mici? S-ar spune că astăzi gorilele nu mai aparțin decât celor din neamul bazungu. Doar ei le pot vedea, se pot apropia de ele. Sunt pasionați de gorile. În Rwanda, doar gorilele sunt interesante. Toți ruandezii trebuie să fie în slujba gorilelor, servitorii gorilelor, să nu se preocupe decât de gorile, să nu trăiască decât pentru ele. Există chiar o femeie albă care trăiește printre ele. Ea detestă toți oamenii, și în special pe ruandezii. Trăiește tot anul alături de gorile. Și-a construit casa în mijlocul lor. A înființat un centru de sănătate pentru gorile. Toți albiu o admiră. Primește mulți bani pentru a se ocupa de gorile. Dar eu nu vreau să las gorilele pe mâna albilor. Ele sunt și ale ruandezilor. Nu putem să le lăsăm străinilor. Am datoria de a merge să le văd. O să merg. Profesorii spun că maimuțele sunt strămoșii noștri. Asta îl înfurie pe părintele Hermenegilde. Nu seamănă cu ce spune mama mea. Ea zice că gorilele, odinioară, erau oameni care s-au ascuns în pădure, nu știe de ce, și au uitat cum să fie oameni, iar din pricină că au trăit în pădure s-au transformat în uriași acoperiți de blană, dar, când văd o tânără fată virgină, își aduc aminte că au fost oameni și încearcă să o răpească, dar femelele, care sunt soțiile lor legitime și desigur geloase, îi împiedică cu violență.

¹² Camargue (sau Delta Ronului) este o regiune mlăștinoasă din sudul Franței, care se formează prin despărțirea mai multor brațe ale fluviului Ron (regiune protejată).

— Am văzut asta la cinema, a întrerupt-o Veronica, o maimuță uriașă care ținea o femeie în palmă...

— Ce vă spun eu n-are legătură cu ce ai văzut la cinema, am auzit-o chiar din gura mamei mele. În orice caz, trebuie să mă duc să le vizitez pe gorile. Nu putem să le lăsăm pe mâna albilor. Nici chiar pe mâna unei femei albe, care nu trăiește decât pentru ele. E cineva care vrea să vină cu mine? O să mergem în timpul vacanței de Crăciun. Sunt sigură că tatăl meu o să mă ajute. Cine vrea să vină cu mine?

Au așteptat toate reacția Gloriosei, dar aceasta din urmă s-a mulțumit să înalte din umeri, să izbucnească în râs și să murmure câteva cuvinte inaudibile, care, cu siguranță, trebuie să fi fost nepoliticoase la adresa celor din neamul bakiga. Cea care a creat surpriza a fost Immaculee:

— Dacă pot, dacă tatăl meu îmi dă voie, o să vin cu tine, poți conta pe mine.

Gloriosa a fulgerat-o cu privirea pe cea care, în fața întregii clase, tocmai o trădase.

— M-am săturat de plimbările pe motocicletă cu prietenul meu, a explicat Immaculee. Vreau ceva mai incitant și măcar pe urmă voi avea ce să-i povestesc: voi fi o fată care nu se teme de nimic, voi fi o aventurieră!

La începerea școlii, în ianuarie, liceenele au așteptat cu nerăbdare povestea pe care nu vor întârzia s-o spună Goretti și Immaculee despre aventurile lor pe muntele gorilelor. „Exploratoarele”, cum le numea în derâdere Gloriosa, se lăsau rugate ca niște vedete. „Au rămas la Ruhengeri, le ironiza Gloriosa, ca să bea bere Primus și să mănânce pui fript, privind în depărtare muntele Muhabura, acoperit de nori.” Dar, într-o seară, după cină, Goretti a invitat toată clasa să vină să o asculte, în camera ei.

— Și ați văzut, până la urmă, gorilele?

— Sigur că le-am văzut. Le-am și atins sau aproape. Ne-a ajutat tatăl meu, deși e foarte ocupat, în acest moment, multă lume vine să-l vadă în tabăra militară de la Ruhengeri, chiar și tatăl lui Immaculee, el a condus-o la Ruhengeri, voia să vorbească cu tatăl meu... Așadar, tatăl meu a dat ordine să ne echipeze: un jeep, patru soldați, rații de alimente. Ne-am îmbrăcat în haine de camuflaj, soldații au râs când au văzut-o pe Immaculee cu încălțările ei cu tocuri înalte, și ne-au dat încălțări solide ca ale lor, bocanci militari. O să vedeți fotografiile.

Așadar, în zori, am urcat cu jeepul pe versantul vulcanului, până la pădure. Acolo trebuia să-i găsim pe ghizi. Dar nu veniseră. Am stat acolo multă vreme să-i așteptăm. Soldații au ridicat două corturi: unul pentru ei și unul pentru noi. Șeful ghizilor a apărut, în cele din urmă. Avea un aer stânjenit. Ne-a zis: „Doamna albă nu vrea ca gorilele ei să fie deranjate. Spune că gorilelor nu le plac ruandezii, le e frică de ei. Știu că ei le ucid. Doar albi știu să se poarte bine cu ele. E ceea ce spune patroana mea. Eu unul nu pot să vă conduc la ele, m-ar da afară, și nu vreau să-mi pierd salariul. Parcă aud țipetele soției mele. Nu vă

pot împiedica să vă continuați drumul, dar nu voi fi ghidul vostru." După care a luat-o la sănătoasa.

Eram disperate. Femeia albă ne interzicea să facem o vizită gorilelor noastre. Atunci unul dintre soldați a vorbit cu sergentul. Iar sergentul a venit să ne spună că exista poate un mijloc de a merge să vedem totuși gorilele. Soldatul cunoștea niște băștinasi batwa, știa unde își aveau tabăra. Dacă le-am oferi ceva, ar accepta fără nici o îndoială să ne ducă până la gorile. Ne-am urcat în jeep, apoi ne-am afundat în pădure. L-am urmat pe soldat. Băștinașii batwa au luat-o la fugă când ne-au văzut sosind. Dar militarii au reușit să prindă un bătrân, care fugea mai încet decât ceilalți. Sărmanul bătrân, tremura tot. Immaculee și cu mine am încercat să-l liniștim. I-am spus cine eram, ce voiam. Din fericire, vorbesc kinyarwanda așa cum se vorbește la Bukiga¹³, n-ar trebui să râdeți atâta. Când bătrânul a înțeles, în cele din urmă, că voiam să vedem gorilele, i-a chemat pe ceilalți și am început să negociem. A durat mult. Dar sunt totuși fata colonelului care comandă tabăra militară. Și mai erau și cei patru soldați cu puștile între picioare. Până la urmă ne-am înțeles. Două capre. O capră înainte de a porni, pe care am lăsa-o femeilor, și cealaltă după ce ne vor conduce la gorile. Ne-am întors la corturile noastre. Sergentul a plecat cu jeepul să cumpere două capre în piața cea mai apropiată.

Am dormit în corturi, ca niște soldați adevărați. A doua zi dimineața, localnicii batwa s-au întors. Ne-au întrebat:

„Unde sunt caprele?"

„Uitați-le", a răspuns sergentul.

Le-au cercetat, au discutat vreme îndelungată. Cel care părea să fie conducătorul lor a zis că voia să mănânce una din capre chiar atunci, înainte de a ne conduce la gorile. Sergentul i-a spus că nu era cu putință, că era așteptat la tabără a doua zi dimineața, că trebuiau să meargă acum să vadă gorilele. Oamenii nu voiau să audă nimic, voiau mai întâi să mănânce una dintre capre înainte de a porni la drum, de altfel le spusese soților și copiilor să meargă să aducă lemne pentru foc. Sergentul le-a mai zis că însuși colonelul dăduse ordinul de a o conduce pe fata lui până la gorile, fiindcă voia să le vadă. Băștinașii batwa s-au întors spre mine și au început să râdă. „Acum și femeile negre vor să vadă gorilele!" Le-am zis propunerea că, dacă ne vor conduce chiar atunci la gorile, o să le mai dau o capră.

„Bine, mergem, a zis, în cele din urmă, conducătorul lor, cred că ești, într-adevăr, fata colonelului, dar nu uita, ne-ai promis o a treia capră. Blestemată să fii dacă nu ne-o dai!"

Am pătruns în pădure. Nu era nici o cărare. Călăuzele batwa ne croiau drum cu macetele lor. „Potecile, spuneau ei, sunt pentru bazungu, noi, ceilalți, suntem fiii

¹³ Localitate în Uganda.

pădurii, și o mamă ar putea ea să-și rățăcească copiii?" Am mers așa vreo două ore, poate chiar trei, nu mai știu. Călăuzele batwa se deplasau foarte repede, fără să se întoarcă să vadă dacă îi urmam. Ne clătinam la fiecare pas. Tot felul de crengi, de liane ne biciuiau fețele. Soldații înșiși erau neliniștiți, se temeau ca oamenii batwa să nu-i antreneze în nu știu ce ambuscadă.

Și apoi, deodată, conducătorul lor s-a lăsat pe vine și ne-a făcut semn să-l imităm. A scos un sunet ciudat cu buzele și a cules o tulpină mică de bambus, pe care a agitat-o, ca pentru un salut. În clipa aceea, printre arbori, le-am văzut: gorilele erau acolo, vreo zece, n-am numărat prea bine, iar cea mai mare, masculul conducător al familiei, privea în direcția noastră.

„Lăsați capetele în jos, a murmurat un mutwa, nu-l priviți, arătați-i că este stăpânul, că vă supuneți, cred că nu-i place mirosul vostru.”

Mi-am lăsat nasul în pământ așa cum fac swahili din cartierul Nyamirambo atunci când își spun rugăciunea. Gorila cea mare s-a ridicat, scoțând un mormăit. Într-adevăr, era uriașă. „E totul bine, a spus mutwa, m-a recunoscut, e mulțumit, dar nu trebuie să mișcați.”

Am ridicat totuși capul și am avut timp să le observ cu atenție: conducătorul grupului, mereu de pază, femelele și puii. Nu e adevărat, Immaculee? Nu le-am văzut noi atât de aproape? Ca și când le-am fi atins.

— Sigur că le-am văzut. Mamele gorile stăteau în cerc, în timp ce conducătorul familiei ne ținea sub supraveghere. Puii se jucau în mijloc, se zbenguiau, se rostogoleau, sugeau lapte de la mamele lor sau se lăsau curățați de purici. Mamele mestecau muguri de bambus ca să le dea puilor să le mănânce, așa cum făceau cu sorgul bunicile noastre. Și atunci m-am gândit la ce povestea mama lui Goretti: că odinioară gorilele erau oameni. Dar eu am o altă poveste să v-o spun: și anume că gorilele au refuzat să fie oameni, aproape că erau oameni, dar au preferat să rămână maimuțe în pădure, sus de tot, deasupra vulcanilor. Când au văzut că alte maimuțe ca ele s-au transformat în oameni, dar că deveniseră în același timp răi și cruzi, că-și petreceau timpul ucigându-se între ei, au refuzat să se transforme în oameni. Poate că asta e păcatul original de care vorbește mereu părintele Hermenegilde: când maimuțele au devenit oameni!

— Immaculee cea filozoafă, miss Rwanda face teologie! Ce caraghios, am auzit totul, a râs Gloriosa, ar trebui să scrii asta în următoarea disertație, o să-l intereseze pe părintele Hermenegilde!

— Și apoi, a continuat Goretti fără să acorde atenție sarcasmelor Gloriosei, ghizii batwa ne-au făcut semn că trebuia să ne retragem fără să facem zgomot, ne-au spus că masculul cel mare începea să se enerveze, eu cred și că-și doreau să meargă să mănânce mai repede caprele. Ne-am întors la corturi. Ne-am dus să facem rost de a treia capră. Băștinașii batwa au compus un cântec în onoarea celor trei capre, apoi ne-am întors la tabăra militară. Ofițerii ne-au felicitat pentru curajul nostru: nu doar femeile albe sunt în stare să meargă să vadă gorilele.

Întregul auditoriu a aplaudat povestea spusă de cele două „exploratoare”.

— Dar, a întrebat Gloriosa, spuneți că era multă lume în tabăra militară, știți oare de ce? Iar tu, Immaculee, știi ce căuta tatăl tău la Ruhengeri, printre cei din neamul bakigai

— Voia să cumpere cartofi, a răspuns Immaculee, nu mai vrea decât cartofii mari de la Ruhengeri, intofanyi; îi e scârbă de cei mici, cartofii de la Gitarama¹⁴, cultivați de banyanduga, care nu sunt mai mari decât degetul.

¹⁴ Muhanga (numit Gitarama până în 2006) este un oraș și capitala districtului Muhanga, în Provincia de Sud a Rwandei.

Sub mantia Fecioarei

„Părintele Hermenegilde, spunea maica stareță când îl prezenta pe reverendul și profesorul de religie vizitatorilor, părintele Hermenegilde este caritatea însăși, dacă ați ști cât timp își dedică - el, care are atâtea responsabilități și sarcini atât spirituale, cât și materiale - pentru a-i îmbrăca decent pe sărmanii țărani ai comunei!" Părintele Hermenegilde era, într-adevăr, corespondentul pentru Nyaminombe al CatJiolic Reliefs Service. În fiecare lună, un camion al organizației umanitare venea să aducă baloți mari de haine pe care servitorii îi înmagazinau într-un hangar cedat de nevoie de fratele Auxile reverendului, pentru opera lui caritabilă. Nimeni nu înțelegea de ce sigla CRS care se afla pe prelatele camioanelor îi făcea să râdă atâta pe profesorii francezi. O parte din haine erau date părintelui Angelo, care le împărțea în parohie și în sucursalele ei, iar restul erau vândute negustorilor de haine vechi la piață, banii strânși din vânzare fiind folosiți pentru a cumpăra pânză albastră și kaki pentru uniforme copiii din școlile primare din Nyaminombe. Părintele Hermenegilde își rezerva câteva veșminte, în special rochii, pentru operele sale de caritate personale.

Pentru a selecta hainele, părintele Hermenegilde solicita ajutorul liceenelor și se adresa, înainte de toate, la începutul anului, nou-venitelor, încă impresionate de universul necunoscut al liceului în care făceau primii pași. „Arătați-vă inima bună, le predica el, voi, care sunteți elita feminină a țării, e de datoria voastră să lucrați la emanciparea masei țăranilor, ajutați-mă să-i îmbrac pe cei goi." Elevele se simțeau obligate să se prezinte, sâmbăta după-amiaza, la intrarea în hangar, puține dintre ele îndrăzneau să se sustragă îndemnului. După ce le mulțumea îndelung de atâta bunăvoință, părintele Hermenegilde sfârșea prin a desemna voluntarele. Fetele tutsi din cota rezervată liceului erau alese cu prioritate, împreună cu altele care aveau o înfățișare cât mai plăcută. Lor li se adăugau câteva obișnuite ale anilor precedenți, care le măsurau cu dispreț și ironie pe cele nou alese. Munca lor consta, așadar, în a face selecția hainelor: un teanc de haine pentru copii, un teanc de haine pentru femei, un teanc de haine pentru bărbați. Nu prea știau ce să facă cu hainele groase, împlănite, cu paltoanele căptușite sau cu căciulile cu urechi. „Le vom da bătrânilor, spunea părintele Hermenegilde, lor le e mereu frig." Din teancul de haine pentru femei, alegea „pentru operele sale caritabile" cele mai frumoase rochii, cele mai frumoase cămăși, ba chiar și câteva

piese de lenjerie tivite cu dantelă. „Vor fi recompense pentru voi", le promitea el, pentru a stimula zelul echipei de fete.

Recompensa trebuia primită în biroul părintelui Hermenegilde, care era, în același timp, și camera lui. Pe când era în primul an de liceu, Veronica fusese printre primele cărora li se atribuisese această recompensă. La sfârșitul orei de religie, părintele Hermenegilde o oprise. După ce ieșiseră toate elevele, îi spusese: „Am observat că ai muncit foarte mult sâmbăta trecută. Asta merită o recompensă. Vino să mă vezi în seara asta, la biroul meu, după ce ați luat cina. Am păstrat ceva pentru tine." Veronica nu aștepta nimic bun de la această „recompensă". Elevele mai mari vorbeau uneori despre asta cu voce scăzută, și râdeau sau se indignau de cele care care fuseseră recompensate, și mai ales de cele care primeau prea des recompensa. Veronica nu avea cui să-i ceară sfatul și, de altfel, o știa foarte bine: era tutsi și ar fi fost prea imprudent pentru ea să nu meargă să-și primească „recompensa" pe care i-o promisese părintele Hermenegilde.

Ieșind din sala de mese, s-a străduit să urce fără să fie văzută la primul etaj, unde se afla, la capătul culoarului, biroul părintelui Hermenegilde. Se simțea observată de toate celelalte care, în orice caz, nu vor întârzia să-i remarce absența de la studiu. A bătut la ușa biroului cât de discret a putut.

— Intră, intră repede, i-a răspuns o voce a cărei bunăvoință precipitată a surprins-o.

Părintele Hermenegilde stătea în spatele unui birou mare, negru, pe care, la picioarele unui crucifix cu un Crist de fildeș, erau răspândite câteva foi de hârtie, poate schițele cursurilor sau predicilor lui, și-a spus Veronica. În spatele lui, sub fotografia președintelui și a papei, se afla statuia Fecioarei, pictată în culorile Notre-Dame du Nil, așezată deasupra unui raft plin cu cărți și dosare. În dreapta, o draperie neagră ce închidea un intrând ascundea, fără îndoială, patul reverendului.

— Te-am chemat, i-a zis părintele Hermenegilde, fiindcă ți-ai meritat pe deplin recompensa. Te-am observat îndeaproape, am apreciat felul în care ai muncit, evident, ești o tutsi, dar totuși cred că ești o fată frumoasă... o fată bună. Uită-te pe fotoliu, lângă tine, ți-am ales o rochie frumoasă.

Pe unul dintre fotoliile rezervate vizitatorilor era întinsă o rochie roz, cu decolteul de dantelă ajurată. Veronica nu știa ce să facă și nici ce să spună, și nu îndrăznea să se apropie de fotoliu și de rochie.

— E pentru tine, e pentru tine, nu-ți fie teamă, insistă părintele Hermenegilde, dar mai întâi vreau să mă asigur că îți vine bine, că e măsura ta, mai întâi o s-o probezi, aici, în fața mea, vreau să mă asigur că e măsura ta, dacă nu, o să-ți caut alta.

Părintele Hermenegilde se ridicase, făcuse turul biroului, luase rochia și i-o întindea Veronicăi. Aceasta din urmă se pregătea să o îmbrace peste uniformă, cum îi cerea pudoarea ruandeză.

— Nu, nu, nu, a spus părintele, luându-i rochia din mâini, nu așa trebuie să probezi o rochie atât de frumoasă. Vreau să știu dacă este exact pe măsura ta: ca să văd, trebuie să-ți scoți uniforma, așa se probează o rochie frumoasă.

— Dar, părinte, părinte...

— Fă ce-ți spun, oare te poți teme de ceva în prezența mea? Ai uitat că sunt preot? Ochii unui preot nu știu ce e concupiscenta. E ca și cum nu te-ar vedea. Și apoi, nici nu vei fi complet goală... nu chiar... nu încă. Haide, se enerva el, nu uita cine ești, vrei să rămâi la liceu, aș putea... Grăbește-te să scoți uniforma asta.

Veronica și-a lăsat rochia albastră a uniformei să alunece la picioare și a rămas îmbrăcată numai în sutien și chiloți, sub privirile părintelui Hermenegilde, care nu părea grăbit să-i întindă „recompensa”. S-a întors și s-a așezat în fotoliu, contemplând-o lung pe Veronica, ce-l implora:

— Părinte, părinte...

Părintele Hermenegilde s-a ridicat, în cele din urmă, s-a apropiat foarte mult de Veronica, i-a întins rochia roz și, sub pretextul că îi închidea fermoarul la spate, i-a desfăcut sutienul.

— E mai bine așa pentru decolteu, i-a murmurat el, e mult mai bine.

S-a dat puțin înapoi și s-a dus să se așeze din nou în fotoliu.

— Sigur, e puțin largă, a adăugat el, ținând rochia de uniformă și sutienul pe genunchi, dar îți vine totuși bine. Data viitoare, o să-ți găsesc una care va fi exact pe măsura ta. Scoate acum rochia și pune-ți uniforma.

Veronica a așteptat o bună bucată de vreme, cu brațele încrucișate peste sânii, până să-i dea părintele Hermenegilde rochia albastră de uniformă și sutienul, pe care le ținuse la el.

— Du-te la colegele tale, și nu le spune nimic, nu le arăta rochia, ai stârni invidia, ai fost la confesiune, asta o să le spui. Dar nu mi-au plăcut chiloții de bumbac, data viitoare o să-ți aduc unii cu dantelă.

Veronica n-a mai fost niciodată recompensată de părintele Hermenegilde. I-a luat locul Frida. Încă din prima seară, ceruse chiloți de dantelă. Restul se petrecea în spatele draperiei negre.

Timp de un an întreg, Frida a rămas favorita en titre a părintelui Hermenegilde, ceea ce nu l-a împiedicat pe reverend să atribuie, din când în când, „recompensele” altor eleve, pe cât de merituoase, pe atât de complezente. Dar, anul următor, Frida a manifestat alte ambiții. Își petrecea vacanțele la Kinshasa, alături de tatăl ei, care era prim-secretar la ambasadă. Acesta din urmă își considera fiica un fel de ornament al recepțiilor și cinelor de la ambasadă. La Kinshasa se dansează până dimineața, și Frida a avut mare succes acolo. Tenul ei deschis la culoare, grația opulentă și formele generoase erau pe gustul

zairezilor¹⁵. La acestea se adăuga atracția unui ușor exotism, fiindcă era ruandeză. Nimeni nu s-a mirat când au văzut că un bărbat mărunț, mai în vârstă, se bucura de favorurile fetei prim-secretarului Ambasadei Rwandei. E adevărat că Jean-Baptiste Balimba practica încă dandysmull zairez: sacou cambrat, pantaloni evazați, vestă în culori aprinse. E adevărat și că era bogat și că se spunea că era apropiat de anturajul președintelui Mobutu. Tatăl Fridei încuraja fâțiș legătura fiicei sale, considerând că ea nu putea decât să-i favorizeze cariera diplomatică. O logodnă neoficială a fost chiar celebrată, așteptând să se încheie negocierile

În vederea unei posibile căsătorii. Evident, circulau zvonuri că Jean-Baptiste Balimba avea și alte soții risipite de-a lungul fluviului Zair - odinioară Congo - și până la Katanga - acum Shaba. Tatăl Fridei ar fi putut să se teamă că fata lui nu era decât un „birou în plus”. Și un birou nu durează decât o vreme. Ca să-și demonstreze sinceritatea, Balimba a cerut, câteva luni mai târziu, și a obținut fără dificultăți în plus, postul de ambasador la Kigali. Declara oricui voia să-l asculte că ar fi putut pretinde, firește, posturi de o cu totul altă importanță, dar că ceruse acest post pentru a fi cât mai aproape de logodnica lui, care - la insistența tatălui ei - trebuia totuși să-și termine studiile la liceul Notre-Dame du Nil.

Zvonul cu privire la logodna Fridei a făcut senzație la Kigali, ca și la liceul Notre-Dame du Nil, unde părintele Hermenegilde a renunțat, din motive evident patriotice, să o urmărească pe Frida cu „recompensele” sale. Aceasta din urmă se arăta, de altfel, de o aroganță insuportabilă față de colegile ei și mergea până într-acolo încât o sfida pe Gloriosa, care-și înghițea, neputincioasă, exasperarea. Dar chiar la începutul celui de-al treilea an de liceu, la câteva săptămâni de la reluarea cursurilor, Frida a provocat în tot liceul stupefacție și indignare, iar pentru mulți invidie și admirație.

Într-o sâmbătă, în timp ce se succeda aversă după aversă, ca un preludiu la anotimpul ploios, o caravană de patru mașini Land Rover a trecut pragul porții liceului și s-a oprit în fața Bungaloului. Șoferul primei mașini s-a grăbit să deschidă portiera din spate, și un bărbat mărunț, îmbrăcat într-o sahariană și o pereche de pantaloni albi, Excelența Sa ambasadorul Balimba, a coborât din automobil. A salutat-o distrat pe sora intendentă, care fusese plasată acolo pentru a-l întâmpina pe ilustrul vizitator. Sora intendentă l-a rugat pe Excelența Sa să

¹⁵ În original SAPE, acronimul pentru La société des ambassadeurs et des personnes élégantes, o mișcare culturală originară din Africa. Ea provine din Congo, din perioada colonială. Era o manieră pentru autohtoni de a imita burghezia albă în felul ei de a fi și de a se îmbrăca, pentru a se integra în sferile ei, dar și de a o parodia pentru a avea succes în comunitatea de origine. SAPE implică și o dimensiune politică. Fenomenul SAPE viza reaproprierea codurilor culturale occidentale, prin intermediul hainelor colorate și mai ales al cravatei și costumului. Reprezenta și o mișcare de contestare a puterii autoritare a lui Mobutu (care a schimbat numele Congo în Zair), mai ales din partea membrilor diasporei, refugiați la Paris.

binevoiască să o scuze pe maica stareță, care avea atâtea obligații, dar care îl va primi pe Excelența Sa, cu permisiunea lui, după slujba cea mare, la care, desigur, Excelența Sa nu va întârzia să asiste.

În vreme ce sora intendentă îi arăta Bungaloul ambasadorului, servitorii acestuia, în uniformă cu galoane, descărcau provizii enorme și luau cu asalt, zgomotos, încăperile vilei, deplasând mobilele, stivuiind în bucătărie merindele și băuturile, întinzând fotolii de pânză în salon, așezând pe un șevalet portretul președintelui Mobutu, ducând în camera monseniorului un pat mare cu căpătâiul în formă de cochilie, tivită cu fir de aur, pe care au așezat un teanc de perne de toate dimensiunile și culorile. Unul dintre ei a instalat pe terasă un tranzistor uriaș, din care s-au revărsat imediat efluvii ale asurzitoare ale rumbei, în direct de la Kinshasa.

— Frida, logodnica mea, nu e aici, a zis ambasadorul, mergeți să mi-o aduceți.

Uitând, în zăpăceala care o cuprinsese, să bată la ușă, sora intendentă a năvălit în biroul maicii starețe, care stătea de vorbă cu părintele Hermenegilde și sora Gertrude.

— Maică stareță, maică stareță, dacă ați ști... auziți această muzică... o muzică de fete ușoare... la liceul Notre-Dame du Nil!... Ah! Maică stareță, dacă ați vedea ce se petrece la Bungalou, ambasadorul congolez răstoarnă totul cu susul în jos, a dat la o parte patul monseniorului și a așezat în locul lui un culcuș pentru dezmaț și depravare... Și vrea să-i fie adusă Frida! Dumnezeule!

— Liniștește-te, soră, liniștește-te, știi bine că dezaproab toate acestea, dar sunt unele lucruri care ne depășesc, pe care trebuie să le acceptăm, să sperăm că e un rău pentru un bine mai mare...

— Ascultă, soră, a întrerupt-o părintele Hermenegilde, așa cum spune maica noastră stareță, pentru binele țării suportăm dezordinea creată de Excelența Sa, ambasadorul Zairului¹⁶. Eu însumi am sfătuit-o, la reînceperea școlii, pe maica stareță să accepte solicitările Excelenței Sale, ea a și primit, de altfel, o scrisoare din partea Ministerului Afacerilor Externe în acest sens. Trebuie să înțelegi, pentru Rwanda acceptăm toate acestea, țara asta micuță pe care o iubești atât de mult, ca pe propria patrie, și poate puțin mai mult. Pe când studiam la seminar, am citit o carte despre evrei, o carte secretă scrisă chiar de evrei, nu știu cine a dezvoltat asta. Evreii scriau acolo că voiau să cucerească lumea, că aveau un guvern secret care trăgea sforile tuturor celorlalte guverne, că se infiltrau peste tot. Ei bine, vă spun eu, tutsi sunt ca evreii, ba chiar sunt unii misionari, ca bătrânul părinte Pintard, care zice că sunt evrei cu adevărat, că e scris în Biblie. Ei nu vor poate să cucerească lumea, dar vor să pună stăpânire pe toată regiunea. Știu că visează la un mare imperiu hamitic, și conducătorii lor se întâlnesc în secret, ca evreii. Refugiații lor sunt pretutindeni, în Europa, în America. Urzesc

¹⁶ Numele din epocă al Republicii Congo.

toate comploturile posibile împotriva revoluției noastre sociale. Firește, i-am izgonit din Rwanda, iar pe cei care au rămas, complicii lor, îi ținem sub supraveghere, dar într-o bună zi poate că va trebui să ne debarasăm și de ei, începând cu aceia care ne parazitează școlile și universitatea. Sărmana noastră Rwanda e înconjurată de toți dușmanii ei: în Burundi, tutsi sunt la putere, ne masacrează frații, în Tanzania sunt comuniștii, în Uganda cei din neamul bahima sunt rudele lor. Din fericire, îl avem pe marele nostru vecin să ne susțină, poporul frate ban tu...

— Părinte, părinte, a zis maica stareță, fără politică, fără politică, să încercăm pur și simplu să evităm un scandal, să le ținem la distanță pe fetele noastre inocente.

— Dar Frida și ambasadorul sunt logodiți, a spus părintele Hermenegilde. Să spunem că vin aici pentru a se pregăti de căsătorie, sunt reverendul liceului... Soră Gertrude, mergi s-o anunți pe Frida că o așteaptă logodnicul ei. Eu o să-i vizitez diseară și o să o aduc pe Frida înapoi la cină.

Cu puțin timp înainte ca soneria să cheme liceenele la cină, părintele Hermenegilde s-a înfățișat înaintea intrării în Bungalou. S-a adresat celor doi soldați de gardă, în uniformă militară, care erau așezați pe trepte:

— Vă rog să-l anunțați pe Excelența Sa că doresc să-i vorbesc și că am venit să duc fata înapoi la liceu.

— Ambasadorul nu primește pe nimeni, a răspuns unul dintre soldați în swahili, ne-a spus că fata va rămâne aici peste noapte.

— Dar sunt părintele Hermenegilde, reverendul liceului, și Frida trebuie să se întoarcă la liceu pentru cină, ca toate celelalte eleve. Trebuie să-i vorbesc Excelenței Sale.

— Degeaba insistați, a răspuns soldatul de gardă, domnul ambasador a hotărât că fata va rămâne aici peste noapte, puteți să vă întoarceți la liceu.

— Dar fata nu poate rămâne aici toată noaptea. Este elevă, trebuie...

— Vă mai spunem încă o dată: nu e nevoie să insistați, a repetat celălalt soldat de gardă, care, ridicându-se, i-a arătat părintelui Hermenegilde statura impozantă, micuța este de acord, nu trebuie să-i deranjați.

— Dar, dar...

— Am spus că nu e nevoie să insistați, micuța este cu logodnicul ei, pentru asta a venit domnul ambasador.

Paznicul masiv cobora încet scara și înainta, amenințător, către părintele Hermenegilde.

— Bine, bine, a zis părintele, dându-se înapoi, prezentați-i omagiile mele Excelenței Sale și urați-i noapte bună, o să-l văd mâine.

Frida a rămas în Bungalou în compania logodnicului ei până duminică după-amiază. Când convoiul mașinilor Land Rover s-a pus în mișcare, Frida a fost văzută, pe ultima treaptă a intrării, făcând largi semne de rămas-bun, până când

automobilele au dispărut la primul viraj al drumului. Din grădină, un mic grup de eleve, ținut la distanță de amenințările surorii Gertrude, în fruntea unei armate de servitori, asistaseră la scenă, și atunci când Frida, cu o nonșalanță afectată, și-a croit cu greu drum printre colegele adunate grămadă, n-a catadicsit să răspundă la nici una dintre întrebările cu care o asaltau.

— Maică stareță, maică stareță, a exclamat sora intendentă, intrând în biroul maicii starețe, dacă ați vedea... cum arată Bungaloul! În ce stare e! Și bucătăria... și patul monseniorului...

— Liniștește-te, soră intendentă, nu se vor mai întoarce. Am negociat cu domnul ambasador. Mi-a dat dreptate. A recunoscut că i-ar fi dificil să vină în fiecare sâmbătă și duminică la liceu, are obligațiile sale diplomatice și, odată cu anotimpul ploios, am adăugat eu, drumul se înrăutățește, riscă chiar să rămână blocat. A căzut de acord. Și iată cum am convenit: câtă vreme se va putea, o mașină a ambasadei va veni să o ia pe Frida sâmbăta și o va aduce înapoi duminica... sau poate... uneori luna. În fond și la urma urmei, sunt logodiți, cum spune părintele Hermenegilde... și trebuie să-i dăm Cezarului...

Mai multe săptămâni la rând, o mașină a ambasadei a venit s-o aștepte în fiecare sâmbătă pe Frida, după ce se termina masa de prânz. Aceeași mașină o aducea înapoi noaptea târziu, duminică spre luni, sau cel mai adesea în dimineața de luni. Maica stareță și supraveghetoarele se prefăceau că nu aud scârțâitul porții care se deschidea în mijlocul nopții, și profesorii - că nu vedeau nimic când Frida le întrerupea brusc ora pentru a se așeza cu zgomot la locul ei, în murmurale reprobatoare ale colegelor. Dar, într-un final, Frida ieșise din tăcerea ei disprețuitoare: nu mai rezista dorinței de a le uimi pe colege cu povestea entuziastă a vieții inimitabile pe care o ducea alături de logodnicul său. Ca să se împace cu cele pe care le disprețuisese atâta vreme, și care-i rămâneau, orice ar fi făcut, în mod perfid ostile, aducea din capitală un coș întreg de bunătăți: gogoși cum numai femeile swahili știau să facă, și mai ales, mai exotice, briose și pâinici de la butarul grec și bomboane de la magazinul pentru albi, Chez Christina. Alături era mereu bere Primus și chiar, uneori, o sticlă de vin, Mateus de preferință. Aproape toată clasa reușea să se înghesuie în „camera” Friedei, erau invitate chiar și cele două fete tutsi din cota liceului. Când se dădea stingerea, supraveghetoria, care avea și ea partea ei la petrecere, nu îndrăznea să o întrerupă pe logodnica Excelenței Sale, domnul ambasador. Frida făcea și refăcea inventarul garderobei pe care o avea la Ambasada Zairului, folosind cuvinte care impresionau auditoriul: rochie de seară, rochie de cocktail, fustă-pantaloni, neglijeu, combinezon... Uneori aducea cu ea una dintre aceste ținute prestigioase și o făcea să circule printre fete, stârnind exclamațiile de uimire ale tuturor, sincere sau prefăcute. Enumera, adresându-se mai ales lui Immaculee, considerată ca fiind specialistă în îngrijirile cosmetice, produsele pe care i le recomandase ambasadorul Balimba pentru a deschide culoarea pielii:

demachiant, fond de ten, loțiune cu patru flori din Orient etc. Voia ca logodnica lui să aibă pielea cea mai deschisă la culoare.

— Și bijuteriile? au întrebat-o febril fetele.

Desigur, domnul ambasador îi oferise bijuterii logodnicei sale: un inel de logodnă cu un diamant mare (în Zair, diamantele sunt peste tot), brățări de aur, de fildeș vechi, coliere de perle, de pietre prețioase, dar logodnicul ei îi interzicea să le poarte în afara ambasadei. „Asta nu poate decât să atragă hoții, și sunt atâția la Kigali! Riscul e mare: o mână pentru un simplu inel, un braț pentru o brățară, explica el, iar militarii și jandarmii sunt la circulație, pe străzi, nu știi niciodată cine sunt cu adevărat.” În absența Fridei, bijuteriile stăteau închise cu grijă în seiful uriaș al ambasadei.

— Și zestrea ta? Ce a negociat tatăl tău pentru zestre?

— Fiți liniștite, nu vor fi nici capre, nici vaci, va fi vorba de bani, mulți bani! Tatăl meu și logodnicul meu se vor asocia pentru a crea o companie de transport. Balimba aduce toți banii, capitalul, cum spune el, vor cumpăra camioane, camioane-cisternă, care vor asigura transportul între Mombasa și Kigali, dar nu se vor opri la Kigali, vor ajunge până la Bujumbura, până la Bukavu, logodnicul meu îl cunoaște pe directorul vămilor.

Ah! a continuat Frida, dacă ati ști ce viață duc alături de Excelenta Sa-domnul-ambasador-al-Zairului-logodnicul meu. Mergem în toate barurile, cel al hotelului Mille Collines, cel al hotelului Diplomaților. Iar la ambasadorul Franței am mâncat carne de vită mult mai bună decât cea pe care sora intendentă ne-o dă în timpul pelerinajului, iar la ambasadorul Belgiei se mănâncă fructe de mare: n-am îndrăznit, nu e totuși o mâncare pentru ruandezi... Și ei nu beau niciodată bere Primus, ci o bere de albi, când se desface sticla - și nu e nevoie de tirbușon - explodează cu un zgomot ca de tunet, și curge spumă precum fumul pe care-I scoate vulcanul Nyiragongo.

— Crezi că tatăl meu nu știe ce e șampania? a întrerupt-o Gloriosa. Ține mereu șampanie în biroul lui, pentru vizitatori, pentru cei importanți, ba chiar mi-a dat să gust.

— Iar eu, a zis Godelive, crezi că eu nu știu ce sunt scoicile? M-am născut în Belgia, dar eram prea mică pentru a mânca așa ceva, tatăl meu vorbește deseori despre ele, spune că belgienii nu mănâncă decât asta și, atunci când pleacă la Bruxelles, mama îi cere să promită că n-o să mănânce niciodată scoici.

Frida nu le lua în seamă pe cele care o întrerupeau:

— Iar după-amiaza, dacă e soare, renunțăm la siestă, luăm mașina roșie, cea decapotabilă, bolidul, ieșim din Kigali și mergem cu viteză pe drumurile mici, toată lumea o ia la goană din calea noastră, femeile, copiii, caprele, bărbații pe bicicletă încep să se clatine, își pierd încărcătura de banane și se răstoarnă în câte un șanț. Căutăm un colț liniștit. E greu de găsit în Rwanda. O plantație de

eucalipt. Niște stânci pe o creastă. Ne oprim acolo. Atunci apăs pe un buton și capota se deschide. Știți, fotoliile mașinii roșii sunt ca un pat...

În perioada marilor ploii din noiembrie, o alunecare de teren care a luat totul în cale, bananierii, casele și pe locuitorii lor, a blocat vreme de mai multe săptămâni drumul care ducea la liceu. În același timp, Frida a fost cuprinsă de grețuri, vomă, amețeli. Refuza să se atingă de bulgurul servit aproape zilnic la cantina liceului și nu voia să mănânce decât carnea de vită de la Ambasada Franței. Logodnicul ei, care fusese prevenit, a reușit, nu se știe cum, să-i trimită o cutie mare. Frida a vrut să le dea să guste celor mai bune prietene ale ei. Dar acestea din urmă erau neîncredătoare. Goretti a luat discret ambalajul uneia dintre conservele pe care le golise Frida și s-a dus să-l întrebe pe domnul Legrand, profesorul francez de chitară, ce putea fi acel fel de mâncare. Domnul Legrand i-a explicat că acea carne provenea de la o pasăre mare, albă, care era forțată să mănânce până se îmbolnăvea. Ceea ce mâncau oamenii era boala ei. Toate fetele au găsit că era dezgustător. Doar Immaculee, Gloriosa, Modesta și Godelive, la insistența Friedei, au acceptat să guste. Au constatat că era puțin moale, că semăna cu țărâna sau mai degrabă, a zis Goretti, cu iarba care umple burta vacii, pe care o caută cei din neamul batwa când ucid o vacă, în orice caz, era, într-adevăr, o mâncare pentru albi și, dintre toate, ele preferau de departe brânza Kraft și carnea de vită roșie pe care le-o dădea sora intendentă.

Era clar pentru toată lumea că Frida era însărcinată, la drept vorbind, nici nu se ascundea, era mândră de sarcina ei - totuși atât de rușinoasă pentru familia sa, înaintea căsătoriei.

— Excelența Sa, logodnicul meu, vrea un băiat, până acum n-a avut decât fete, dar eu voi avea un băiat.

— Are și alte soții, deci? insinua Gloriosa.

— Nu, nu, se asigura Frida, au murit sau le-a repudiat.

— Si de unde știi că vei avea un băiat?

— De data asta, Balimba și-a luat toate precauțiile. S-a dus să consulte un mare ghicitor, în pădure. Asta l-a costat foarte mult. Ghicitorul i-a spus că, pentru a învinge vraja rea pe care dușmanii lui i-o făcuseră și din cauza căreia nu putea să dea naștere decât unor fete, trebuia să ia de soție o fată care provenea de pe malul celălalt al unui lac, la poalele vulcanilor. Farmecele vrăjitorilor zairezi nu vor putea face nimic împotriva ei. Ghicitorul i-a dat toate talismanele necesare pentru a avea un băiat, toate acele dawa al căror secret îl cunoaște, pentru el și pentru mine. Eu trebuie să port peste pântec o centură de perle și de scoici. E pentru a avea un băiat. Logodnicul meu e convins că voi da naștere unui băiat.

— Ar trebui ca părintele Hermenegilde să-ți binecuvânteze pântecul, a spus Godelive, cred că și el cunoaște toate rugăciunile pentru a avea copii, sau mai ales pentru a nu avea.

La scurtă vreme, starea Fridei s-a agravat, nu mai voia să se ridice din pat, se plângea de dureri mari de pânțe. Maica stareță era neliniștită și indignată că trebuia să adăpostească în liceul pe care-l conducea sarcina unei fete a cărei căsătorie nu fusese încă celebrată conform ritualului cerut de Biserică. „E un păcat, e un păcat”, îi repeta ea părintelui Hermenegilde, care încerca în van să-i liniștească scrupulele chinuitoare: „Sunt logodiți, maică stareță, sunt logodiți, și o voi primi pe Frida la confesiune, îi voi acorda iertarea păcatelor.” Dar maica stareță nu înceta să se lamenteze: „Părinte, v-ați gândit vreodată la celelalte eleve inocente, liceul Notre-Dame du Nil transformat în lăcaș pentru tinere mame, ce scandal! Ce scandal!”

Maica stareță trimitea mesaj după mesaj ambasadorului, rugându-l în mod stăruitor să vină după Frida, exagerând de fiecare dată și mai mult gravitatea și urgența stării în care se afla. Balimba a sfârșit prin a trimite un Land Rover puternic care, străbătând cărările considerate până atunci impracticabile pentru orice vehicul, a reușit să ajungă la liceu și apoi să o ducă pe Frida la Kigali.

Vestea morții Fridei a tulburat profund liceul Notre-Dame du Nil. Maica stareță a decretat o săptămână de doliu, în timpul căreia urmau să se roage pentru sufletul Fridei și, la sfârșitul săptămânii, urmau să meargă, duminică, în pelerinaj la Notre-Dame du Nil, pentru ca Sfânta Fecioară să primească bietul ei suflet sub mantia sa plină de îndurare. Părintele Hermenegilde a hotărât să țină, în fiecare dimineață a acestei săptămâni, o slujbă în același scop. Toate clasele, unele după altele, trebuiau să asiste. Prezența elevelor din ultima clasă de liceu era, în acest sens, obligatorie la toate slujbele de dimineață. Părintele făcea elogiul funebru al defunctei, insinuând în trecere că ea își sacrificase puritatea și tinerețea în serviciul poporului majoritar. Cu toate acestea, nici el, nici maica stareță nu puteau să-și ascundă un anumit sentiment de ușurare. La urma urmei, drama nu avusese loc la liceu, iar decesul Fridei, oricât ar fi fost de regretabil, punea capăt exemplului scandalos al unei eleve însărcinate, tolerată în instituție. Unele aluzii la o posibilă pedeapsă divină care s-ar fi abătut asupra păcătoasei erau cu prudență strecurate în cuvintele consolatoare pe care maica stareță le adresa elevelor și mai ales în interminabilele considerații morale ale părintelui Hermenegilde, în timpul orelor sale de religie.

Închise o zi întreagă în dormitorul lor, fără să se gândească cineva să le scoată de acolo, elevele din ultima clasă de liceu s-au dedat, așa cum o cerea cutuma, expresiei unei dureri unanime. Zgomotul suspinelor lor umplea tot liceul. Planșetele neîntrerupte erau mărturia sincerității suferinței lor, ele protestau împotriva destinului nedrept al Fridei. Erau cu toate unite în disperarea de a fi femei.

Apoi a venit vremea pentru zvonuri. Din ce cauză murise Frida? De ce murise oare? Cum anume? Cine îi provocase moartea? Versiunea oficială spunea că din pricina urmărilor unui avort spontan. Mașina care o dusesse la Kigali trebuise să o

ia pe drumuri proaste, oare zdruncinăturile îi provocaseră pierderea sarcinii? În acest caz, maica stareță și ambasadorul nu erau cumva responsabili? De ce nu așteptaseră să se redeschidă drumul? Peste doar câteva zile. Sau poate că mâncarea aceea de albi, pântecele acela de pasăre bolnavă, pe care Frida îl devora cu atâta poftă, îi otrăvise pe ea și pe copilul pe care-l purta. Mulți considerau că fusese cu siguranță otrăvită, dar nu cu mâncarea aceea de albi, ci de vrăjitori anume, ruandezi, fără nici o îndoială. Era ușor de înțeles: dușmanii lui Balimba îl urmăriseră până la Kigali, plățiseră vrăjitori ruandezi, abarozi, îi plățiseră scump, foarte scump pe acești abarozi, fiindcă, dacă li se dă cât trebuie, sunt gata să otrăvească pe oricine, e meseria lor, sunt mult mai puternici decât vrăjitorii zairezi cu dawa ale lor. Și apoi, poate că strămoșii Fridei nu erau cu totul ruandezi, poate că veneau de pe insula Ijwi sau de pe cealaltă parte a lacului, din Bushi... Atunci Balimba...

— Eu cred, a zis Goretti, că a ucis-o propria ei familie, fără să vrea, desigur, dar făcând-o să avorteze. Așa s-ar fi întâmplat la mine. O fată nu se poate căsători însărcinată sau cu un copil în spate, chiar dacă ar fi vorba de o servitoare. E o dezonoare, e rușinos pentru ea și pentru toată familia ei, fata va atrage asupra lor toate nenorocirile. E mai bine ca acel copil să nu fi existat niciodată. Ca urmare, au căutat un medic, un medic nepriceput, doar medicii nepricepuți practică avortul, sau chiar un infirmier, ori și mai rău, o femeie care să-i dea de băut un leac ce provoacă avortul sau chiar ucide... sărmana Frida! Dar, dacă e adevărat ce spun, familia Fridei ar trebui să se teamă, răzbunarea lui Balimba va fi teribilă, dacă e convins că Frida purta un băiat în pântece.

Ambasadorul Balimba a cerut transferul și l-a obținut rapid. A făcut parte din delegația zaireză pe lângă OUA¹⁷ la Addis-Abeba. Tatăl Fridei a părăsit diplomația și s-a lansat în afaceri, se spune că ar fi reușit...

— Gata, ajunge, a spus Gloriosa, cred că am vărsat destule lacrimi pentru Frida. Să nu mai vorbim despre asta, nici între noi și nici cu ceilalți. E timpul să ne amintim cine suntem, unde ne aflăm. Suntem la liceul Notre-Dame du Nil, care formează elita feminină a Rwandei, noi am fost alese pentru a fi avangarda promovării feminine. Să rămânem demne de încrederea pe care ne-a acordat-o poporul majoritar.

— Gloriosa, i-a răspuns Immaculee, crezi că e deja momentul să ne ții iar unul dintre discursurile tale de politiciană, ca și când ne-am afla la un miting? Promovarea feminină, hai să vorbim despre ea! Dacă ne aflăm aici, în majoritatea cazurilor, e pentru promovarea familiei, nu pentru viitorul nostru, ci pentru viitorul clanului. Eram deja niște mărfuri de valoare, fiindcă suntem

¹⁷ L'Organisation de l'Unité Africaine (OUA) este o orga-nizație interstatală care a precedat Uniunea Africană. A fost creată și prezidată de împăratul Haile Selassie I (ultimul împărat al Etiopiei) la 25 mai 1963 și dizolvată la 9 iulie 2002.

aproape toate fete de oameni bogați și puternici, fetele unor părinți care vor ști să ne negocieze la cel mai înalt preț, iar o diplomă o să adauge și mai mult valori noastre. Știu foarte bine că multe dintre voi se complac în acest joc, fiindcă nu există un altul, ba chiar se mândresc cu asta. Dar eu nu vreau să mai particip la acest târg.

— Ascultați-o, a râs ironic Gloriosa, vorbește ca o albă într-un film sau ca în cărțile pe care ni le dă să le citim profesorul de franceză! Ce-ai fi tu, Immaculee, fără tatăl tău și fără banii lui? Crezi oare că o femeie, în Rwanda, ar putea supraviețui fără familia ei, mai întâi cea a tatălui, apoi cea a soțului ei? Te întorci din pădure, de la gorile, te sfătuiesc să te duci înapoi la ele.

— De ce nu? a zis Immaculee. Poate că e un sfat bun.

Din clipa în care s-a sfârșit săptămâna de doliu, numele Fridei a fost în mod tacit trecut sub tăcere de către toată lumea de la liceul Notre-Dame du Nil. Și totuși, le obseda în continuare pe fetele din ultimul an de liceu. Era ca unul dintre acele cuvinte rușinoase, pe care îl știi fără să-ți amintești de unde anume și nici de la cine l-ai aflat, și pe care îl auzi ieșindu-ți de pe buze fără să vrei. Dacă una dintre fete pronunța, ca printr-o scăpare, numele interzis, toate celelalte întorceau capul, se prefăceau că n-au auzit nimic, începeau să vorbească foarte tare pentru a acoperi, pentru a șterge din sporovăială lor fără însemnătate ecoul nesfârșit pe care cele două silabe îl stârneau în gândurile lor. Fiindcă de acum încolo un secret rușinos își făcuse loc în sânul liceului, ca și în sufletul fiecăreia dintre ele, o remușcare în căutarea unui vinovat, un păcat de neispășit, căci nu va fi niciodată mărturisit. Trebuiau să respingă această imagine: Frida ca un fel de oglindă neagră în care își puteau citi destinul.

Umuzimu-ul reginei

Leoncia aştepta cu nerăbdare sosirea Virginiei în vacanţa de Paşte. Virginia fusese dintotdeauna copilul preferat al mamei sale, nu o chema pe ea Mutamuriza, „N-o faceţi să plână”? Iar acum, că mergea la liceu, studentă! cum o repeta fără încetare, era singura ei mândrie. Se şi vedea mergând alături de fiica ei - încă de la momentul sosirii - din curte în curte, pentru ca fata, îmbrăcată în uniforma de liceană, să-i salute pe toţi locuitorii din satul de pe colină. Va fi ziua ei de glorie. Îmbrăcată cu cel mai frumos veşmânt al ei, va judeca, cu un ochi critic sau mulţumit, gradul de onoare pe care i-l va arăta fiecare dintre ei fiicei sale care, în curând, se va întoarce cu acea diplomă, atât de exigent acordată, mai ales în cazul fetelor, şi mai ales în cazul unei fete tutsi - prestigioasa diplomă în ştiinţe umaniste. Chiar şi poliţistul, care nu înceta să inventeze pricini şi umilinte faţă de singura familie tutsi de pe colină, se va vedea obligat să le primească şi să se lanseze în felicitări şi încurajări ale căror expresii exagerate ar ascunde cu greu situaţia forţată. Leoncia se simţea liniştită: Virginia era studentă, şi atunci când eşti studentă, credea ea, e ca şi când nu ai mai fi nici hutu, nici tutsi, ca şi cum ai accede la o altă „etnie”: aceea pe care belgienii o numeau odinioară a celor evoluţi. În curând, Virginia va fi învăţătoare, poate chiar la şcoala misiunii vecine, fiindcă acolo îi remarcase inteligenţa părintele Jerome. El reuşise s-o convingă pe Leoncia că Virginia (fiica ei cea mai mare! Cea căreia fraţii şi surorile îi datorau venirea pe lume, uburiza, cea care deschisese pântecul pentru venirea celorlalţi, cea care trebuia să fie mama cea mică pentru fraţii şi surorile ei) avea un alt viitor decât acela de a cultiva pământul alături de ea. „Un viitor strălucit, repeta el, strălucit!” Putea chiar, sugera părintele pentru a o convinge pe Leoncia, să devină călugăriţă la Benebikira Maria, nu pentru a fi bucătăreasă, ci pentru a fi profesoară, fără nici o îndoială, iar mai târziu de rang superior, şi de ce nu chiar maică stareţă. Leoncia ar fi preferat pentru fata ei un sot bun, funcţionar, evident, care ar fi avut chiar şi o Toyota pentru a face comerţ. Socotea deja zestrea Virginiei. Nu doar vaci. Ci şi bani, cu care ar putea construi o casă de cărămidă, o casă de albi, cu o uşă cu lacăt şi un acoperiş de tablă pe care l-ar vedea strălucind de departe, în soare, când s-ar afla la câmp. Înăuntru nu ar mai dormi pe paie, ci pe saltele, pe care s-ar duce să le cumpere la piaţă, la Gahigi, chiar şi copiii ar avea saltelele lor, una pentru cei trei băieţi, şi alta pentru cele două fete. Iar Virginia ar avea un salon în care i-ar primi pe părinţi, pe prietene şi pe vecine. Mai ales pe vecine. Nu s-ar

așeza pe rogojini, ci pe scaune pliante. Și, în mijlocul mesei, ar străluci reflexele de aur ale termosului mare, mereu plin (trei litri!) de ceai, mereu cald, așteptând să primească vizitatoarele de duminică după-amiază, care ar degusta ceaiul călduț încă și s-ar grăbi să-și spună între ele, la plecare: „Leoncia are noroc să aibă o fată care a făcut studii înalte, ia uite ce termos mare are!”

Plouă în martie. Și în aprilie plouă și mai mult. Să plouă! Să plouă! Hambarele vor fi pline, și burțile copiilor sătule. În timpul celor două săptămâni de vacanță, Virginia redevenea „mama cea mică”, postură pe care poziția ei de întâi născută i-o conferea în mod firesc. Avea grijă de frații și de surorile ei, îl purta în spate pe ultimul născut. Era vacanță și pentru Leoncia. Seara, la clacă, cei mici aveau atâtea întrebări să-i pună, iar Virginia înșira ca în povești minunile liceului Notre-Dame du Nil. Dar Leoncia își aprecia fata mai ales la muncile câmpului. Nu, liceul albilor n-o schimbase. Era prima care, înainte de răsăritul soarelui, își sufleca poalele veșmântului și, cu picioarele goale în noroi, dădea cu sapa. Pentru a distruge paraziții, știa să se strecoare printre tulpinile de porumb în jurul cărora vrejii de fasole încercau să se înfășoare, fără să-i strivească pe cei mai cruzi, semănați în decembrie. Recunoștea mlădițele de sorg printre buruienile care le amenințau și, pentru a le smulge pe cele din urmă, sărea între mușuroaiele de pământ care acopereau cartofii dulci plantați sub ele. „Ah, exclama Leoncia, se vede că e fiica mea! Să-i fie cu noroc numele: Mutamuriza, «N-o faceți să plângă».”

În timp ce plivea fasolea, Virginia a anunțat-o pe mama ei că va merge, în ziua următoare, în vizită la Skolastika, mătușa ei paternă.

— Desigur, i-a răspuns Leoncia, trebuie să te duci în vizită la mătușa ta. De ce oare nu ți-am zis mai devreme? Skolastika nu e sora mea, e sora tatălui tău, face parte dintre rudele tale, este Nyogosenge. Ți-am zis mereu: trebuie să fii întotdeauna în grațiile mătușii tale. Dacă s-ar supăra cumva, ar fi vai de noi! Mătușa paternă e ca furtuna care dă târcoale. Dacă te-ar blestema, oare ce s-ar întâmpla cu noi? Skolastika ți-a purtat mereu noroc, îți va purta și pentru examenul de diplomă. Dar nu poți să te duci la ea cu mâinile goale. Ce-ar crede despre mine? Sau tatăl tău! Hai să strângem repede sapele și să mergem să facem bere de sorg pentru Skolastika.

Întreaga zi a fost dedicată preparării acestei beri de sorg, fără de care Virginia nu putea să se prezinte în fața mătușii sale. Leoncia era îngrijorată. Acasă nu existau nici amamera, sorgul negru care servește la fabricarea berii, nici drojdia, umusemburo. A trebuit să meargă să ceară la vecine. Unele nu aveau, altele nu voiau să-i dea. În toate cazurile, era nevoie de lungi conversații de politețe. Leoncia se străduia să nu-și arate nerăbdarea. Cea care a fost de acord - după un interminabil monolog despre necazurile ei și vremurile nefericite - să-i dea cât să poată face un ulcior mic de bere a fost bătrâna Mukanyonga. Dacă ai amamera și umusemburo, nu-ți ia mult să faci berea de sorg, dar trebuia găsită pentru ea o

butelcuță cu gâtul elegant curbat și cu pântecele grațios rotunjit, să-i alegi ca ambalaj una din acele împletituri fine cu capac ascuțit, pe care le împletea Leoncia, și să o împodobеști cu o ghirlandă din frunze de bananier. Au înfășurat prețiosul cadou într-un șervet pe care Virginia îl adusese de la liceu și l-au pus în sacoșă fetei.

Camioneta s-a oprit la piața din Gaseke. Virginia, care, grație uniformei sale de liceana, obținuse un loc lângă șofer, a așteptat ca femeia enormă care, la fiecare viraj, o strivise cu căldura ei moale să reușească, gemând și ștergându-se de sudoare, să iasă din cabină. Pasagerii din spate săriseră deja jos și își recuperau bagajele: saltele răsucite și legate cu sfoară de sisal, plăci de tablă, două capre, canistre umplute cu bere de banane sau cu petrol... Câțiva băieți veniți în grabă dinspre unul din magazinele care se înșirau pe o parte a terenului noroios al pieței au descărcat butoaiile de ulei de palmier și sacii de ciment așteptați cu nerăbdare de negustorul pakistanez.

Virginia a intrat în magazin, a cumpărat o sticlă de bere Primus, apoi, la piață, a negociat multă vreme cu un bătrân morocănos un pumn de frunze de tutun pe care i le-a tăiat din capătul lungii spirale împletite și, în cele din urmă, s-a îndreptat spre femeile care, așezate pe saltele deșirate, vindeau gogoși rumene în niște vase împodobite cu flori roșii. A cumpărat trei gogoși, sub privirile pofticioase ale copiilor care, așezați turcește cu fața la vânzătoare, petreceau toată ziua la piață uitându-se cu jind la bunătățile inaccesibile. Virginia s-a îndreptat spre drumul care ducea la colina unde locuia mătușă ei.

Cărarea îngustă urma creasta care se întindea deasupra plantațiilor în terase ce coborau până la o mlaștină unde fusese cultivat porumb. Căsuțe rotunde sau rectangulare, unele cu acoperiș de paie, altele, mai puține, cu acoperiș de țiglă, se iveau ici și colo pe versantii tuturor colinelor care se puteau vedea de pe cărare. Multe se ascundeau sub acoperișul compact al plantației de bananieri și nu le puteai ghici prezența decât după fumul albăstrui care se ridica leneș deasupra frunzelor mari și lucioase. Așezați în straturi regulate, arborii de cafea erau deja încărcăți de ciorchini de fructe roșii. În mlaștina din depărtare, mai supraviețuiau câteva tufe de papirus și, fără să le pese de tărâncile ieșite la muncă, patru cocori cu coroană își etalau eleganța nonșalantă.

Pe vârful celei mai înalte coline, se înălțau clădirile impozante ale misiunii. Turnul crenelat al bisericii îi amintea Virginiei de o ilustrație din cartea ei de istorie: castelul fortificat care, așa cum spunea lecția de atâtea ori repetată de sora Lydwine, era odinioară, cu mult timp în urmă, în Europa, locuința nobililor războinici.

Soarele se pregătea să apună în spatele dealurilor când Virginia a zărit, la capătul potecii, casa mătușii sale. Skolastika, care recunoscuse, fără îndoială, în depărtare silueta nepoatei sale, a părăsit de îndată câmpul, adunând în coș cartofii dulci pe care îi scosese din pământ pentru cină, a urcat repede, alergând,

panta și, înainte ca Virginia să ajungă la poartă, s-a postat în dreptul intrării în curte. Abia a avut timp să smulgă un smoc de iarbă ca să-și curețe picioarele și gambelor de crusta de pământ care le acoperea și să-și îndrepte fusta pe care o ridicase până la pulpe ca să muncească la câmp. Virginia scosese coșul din sacoșă și-l pusese, cura se obișnuia, în echilibru pe cap. „Bine ai venit, Virginia, a zis Skolastika, știam că o să vii, am fost prevenită. Ieri seară, focul a început să trosnească, și scânteile au dansat deasupra flăcărilor. Era semn că urma să primesc o vizită. Atunci am pronunțat cuvintele care trebuie spuse în acel moment: «Arakaza yizaniye impamba. Musafirul să nu vină cu mâinile goale!». Dar știam că tu erai cea care va veni. Sunt Nyogosenge, mătușa ta paternă. Leoncia trebuia să te lase să vii.”

I-a făcut semn să intre în curte și amândouă s-au îndreptat spre casă. Skolastika s-a oprit în prag, și Virginia s-a aplecat cu grație pentru ca Skolastika să poată lua coșul pe care îl purtase pe cap. Mătușa a luat coșul cu ambele mâini și s-a dus să-l așeze, încet și cu grijă, pe raftul din spatele ușii, așteptând să-și găsească locul de onoare între putinele de unt și oalele de lapte.

Acum era momentul să treacă la salutul de bun venit. Skolastika și Virginia s-au îmbrățișat lung, strângându-se una pe alta în brațe, în vreme ce mătușa murmură la urechea nepoatei sale lunga litanie a urărilor: „Girumugabo, să îți găsești un soț! Girabana benshi, să ai mulți copii! Girinka, să ai vaci! Gira amashyo, o cireada întreagă! Ramba, ramba, viață lungă! Gira amahoro, pacea să fie cu tine! Kaze neza, bine ai venit!”

Skolastika și Virginia au intrat împreună în casă. Skolastika a deschis coșul pe care-l adusese Virginia, a scos butelcuța, a ales două paie din învelișul lor în formă de tolă, și i-a întins două și Virginiei. Cele două femei s-au așezat pe jos, una în fața celeilalte. Skolastika pusese între ele butelcuța cu bere de sorg. Au sorbit câte o gură de bere. Skolastika a scos un suspin adânc, de apreciere, care îi arăta mulțumirea.

Prima zi petrecută de Virginia la mătușa ei a fost dedicată, firește, turneului triumfător al vizitelor la vecini. Seara, Skolastika a înfățișat întregii familii reunite gesturile de onoare al căror obiect fusese nepoata ei liceana. Chiar și la Rugaju, păgânul (Skolastika profitase ca să-i sugereze să-și boteze copiii - cel puțin băieții - ca să poată merge la școală la fel ca ceilalți). Soțul Skolastikăi a întrebat-o insistent pe Virginia despre studiile ei: fusese și el doi ani la liceu, și i-a arătat cu mândrie cele trei cărți de aritmetică, gramatică și conjugări pe care le păstra cu grijă, ca dovadă pentru studiile lui înalte. Skolastika nu părea să aprecieze interesul pe care soțul său îl arăta față de nepoata ei. În momentul în care se pregătea să meargă la culcare, Virginia, după multe ezitări și fraze încurcate, ocolitoare, în semn de reverență, de respect, dar și de scuză, s-a resemnat să-i mărturisească mătușii că nu va merge, în ziua următoare, la misiune, așa cum prevăzuse cea din urmă. Trebuia să o viziteze pe Clotilde,

prietena ei din copilărie, cu care se juca, dansa, sărea coarda, când venea pe la Skolastika. Aflase că Clotilde se măritase și tocmai dăduse naștere unui copil. Îi promisese că o va vizita încă de când sosise. Skolastika a fost puțin surprinsă de îndrăzneala cu care Virginia se adresa mătușii sale paterne. Dar s-a ferit să-și arate mirarea. La urma urmei, Virginia avea studii înalte, la liceu profesorii ei erau albi, erau unele lucruri pe care nu le puteai înțelege la cei care trăiau în preajma albilor. „Bine, a spus Skolastika, du-te s-o vezi pe Clotilde, mă vei însoți poimăine la misiune. Părintele Fulgence vrea să te vadă.”

Virginia era puțin neliniștită când s-a dus să o salute pe mătușa ei, înainte de a merge să o viziteze pe prietena sa Clotilde. Dar Skolastika nu a lăsat să se vadă nimic din dezamăgirea ei, ba chiar i-a dat și o mână de banane igisukari, cele mai bune, pentru Clotilde și bebelușul ei. Virginia a pus bananele în sacoșă și a pornit-o pe drumul spre casa prietenei sale. Și totuși, după ce a trecut de mica plantație de eucalipt, a schimbat drumul și, după un ocol destul de lung, a ajuns la o cărare abruptă care cobora către mlaștină. Pe la jumătatea pantei, se afla casa lui Rugaju, păgânul. În curte, câțiva copii zdrențăroși se jucau, alergau de colo-colo, se luau la harță. Când au văzut-o pe Virginia intrând, au înțepenit locului, uimiți.

Virginia i-a făcut semn celui mai mare, care părea să aibă în jur de zece ani.

— Vino, am să-ți spun ceva.

Puștiul a ezitat o secundă, apoi, după ce i-a gonit pe frații și pe surorile lui, s-a apropiat de fată.

— Cum te cheamă?

— Kabwa.

— Ei bine, Kabwa, îl cunoști pe Rubanga? Știi unde locuiește?

— Rubanga, vrăjitorul? Da, îl cunosc. Am fost de câteva ori la el, împreună cu tata. Doar tata mai merge la palavrăgiul ăsta bătrân. Toată lumea spune că e nebun, dar se mai zice și că știe să otrăvească oameni.

— Vreau să mă conduci la Rubanga.

— Tu, studenta, ce să cauți la Rubanga? Înseamnă că vrei să otrăvești pe cineva!

— Nu vreau să otrăvesc pe nimeni. Vreau să-l întreb ceva. E pentru liceu.

— Pentru liceu? Se învață lucruri ciudate la școala albilor!

— Dacă mă conduci la el, o să-ți dau gogoși!

— Gogoși?

— Si o Fanta.

— O Fanta Orange?

— O Fanta Orange și gogoși.

— Dacă chiar îmi dai o Fanta Orange, o să te conduc la Rubanga.

— Gogoșile și Fanta Orange sunt la mine în sacoșă. În clipa în care zăresc casa lui Rubanga, sunt ale tale. Dar atunci o ștergi și nu spui nimănui nimic. Ai auzit

de povestea mașterei care l-a lăsat să doarmă pe copilul ei vitreg în puiă? O să-i cer lui Rubanga să-ți facă o vrajă; dacă scapi o vorbă, o să fii ca băiatul lăsat în puiă: n-o să mai crești și n-o să ai niciodată barbă.

— O să-mi țin gura, nu-i spun nici măcar tatei, dar arată-mi Fanta Orange, vreau să fiu sigur că nu mă minți.

Virginia a desfăcut sacoșa și i-a arătat gogoșile și Fanta Orange.

— Vino după mine, a spus Kabwa.

Fata și ghidul ei au pornit din nou pe cărarea ce cobora până la mlaștină. Virginia și-a acoperit capul cu poalele fustei, temându-se să nu fie recunoscută, dar, în lunile acelea ploioase, puține femei se aventurau în vale, și, în plus, drumul îngust se sfârșea, în cele din urmă, la capătul mlaștinii, acolo unde terenul, înghesuit între versanții abrupti ai colinei, nu fusese cultivat până atunci.

Kabwa i-a arătat o spărtură în desișul de papirus.

— Mai ales, i-a zis băiatul, să nu te îndepărtezi nici la dreapta, nici la stânga, altfel, te-ai afunda în noroi și nu conta pe mine să te trag de acolo, nu am atâta forță. Și apoi, dacă vezi vreun hipopotam, îl lași să treacă, e întâi de toate poteca lui, dar – a mai adăugat Kabwa râzând –, nu-ți fie frică, nu iese din băltoaca lui decât noaptea.

Au înaintat sub bolta frunzișului diafan de papirus. Virginia se străduia să nu acorde nici o atenție bolboroselii continue care urca din adâncul apelor verzui ale mlaștinii, nici tresăririlor vâscoase care umflau mazăga neagră.

— Am ajuns, i-a zis Kabwa.

Desișul de papirus se rărise și lăsa să se vadă o insuliță stâncoasă ale cărei hățişuri spinoase păreau să se fi rătăcit în mijlocul mlaștinii.

— Uite, i-a arătat Kabwa o colibă în vârful micii excrescențe, acolo stă Rubanga. Te-am adus unde ai vrut, acum dă-mi ce mi-ai promis.

Virginia i-a dat Fanta și gogoșile, iar Kabwa, luând-o la fugă, a șters-o repede prin spărtura din desișul de papirus.

Când fata s-a apropiat de colibă, a zărit un bătrânel mărunt pe jumătate lungit pe o bucată de rogojină. Era învelit într-o pătură maronie și avea pe cap o căciulă de lână cu un ciucure mare, roșu. Un clește de lemn îi strângea nările.

Virginia a înaintat încet, tușind ușor, ca să-și facă simțită prezența. Bătrânelul nu părea să-și fi dat seama de sosirea ei.

— Rubanga, a zis ea încet, Rubanga, am venit să te salut.

Rubanga a ridicat capul și a privit-o lung pe Virginia.

— Ai venit să mă saluți, tu, așa o fată tânără și frumoasă! Atunci lasă-mă să te privesc, a trecut atâta vreme de când n-am mai văzut pe aici o fată tânără și frumoasă ca tine. Așază-te în fața mea, pentru ca soarele să-mi arate chipul tău.

Virginia s-a ghemuit, cu fesele pe călcăie.

— Acum îți pot vedea chipul. Vrei tutun, ca mine? Cum vezi, am nările pline. Odinioară, și doamnelor le plăcea să-și umple nările cu tutun.

— Nu, Rubanga, astăzi tinerele nu mai prizează tutun. Uite, ți-am adus asta, a zis ea întinzându-i sticla de bere Primus și împletitura de frunze de tutun, învelită într-o bucată de scoarță de banan.

— Ai venit să-mi aduci o sticlă de Primus până aici, în fundul mlaștinii! Nu ești fata mea. Cum te numești? Ce vrei de la mine?

— Mă cheamă Virginia, numele meu adevărat este Mutamuriza. Sunt la liceu. Știu că tu cunoști multe lucruri din vremurile străvechi. E ceea ce spune toată lumea la Gaseke. Am venit să-mi vorbești despre reginele de altădată. Când mureau, ce se întâmpla? Știu că tu cunoști lucrurile acestea.

— Nu se spune că regina a murit. Niciodată. Nu mai spune niciodată așa, o să-ți poarte ghinion. Vrei să știi ce făceau cu ele?

— Spune-mi. Am nevoie s-o știu.

Rubanga și-a întors fața, a înlăturat cleștele care-i strângea nările și, apăsând cu arătătorul pe fiecare nară, a scos din ele un firisor maroniu. Si-a șters ochii lăcrămoși cu dosul mâinilor, și-a dres glasul, a scuipat cât colo, și-a strâns picioarele și și-a prins capul între mâinile descărnate. Vocea lui, la început firavă și tremurătoare, a devenit mai puternică.

— Nu mă întreba. E un secret. Un ibanga. Un secret al regilor. Eu sunt unul dintre paznicii secretelor regilor. Sunt un umwiru. Îmi cunoști numele, numele meu poartă acest secret. Nu știu toate secretele regilor. Nu le știu decât pe cele a căror pază mi-a fost încredințată. Acești abiru¹⁸ nu-și livrează secretele. În familia mea, nu se spuneau secretele pe care regele le încredințase memoriei noastre. Știu că sunt unii care și-au vândut secretele albilor. Iar albii au așternut în scris aceste secrete. Ba chiar au făcut o carte din ele, din ce mi s-a spus. Dar albii, ce înțeleg ei din secretele noastre? O să le poarte ghinion. Este chiar un umupadri ruandez care s-a dat drept un umwiru. Și el a așternut pe hârtie aceste secrete. Asta ne-a purtat ghinion. În alte vremuri, regele ar fi pus să fie ucis. Soldații lui batwa i-ar fi scos ochii și i-ar fi smuls limba, după care l-ar fi aruncat în râul Nyabarongo. În sfârșit. Eu unul am păstrat secretul a cărui pază mi-a încredințat-o regele. Acum ei își bat joc de mine. Abapadri spun că sunt un vrăjitor. Primarul m-a trimis de mai multe ori la închisoare. Nu știu de ce. Se spune că sunt nebun. Dar memoria mea n-a uitat nimic din ceea ce regele a încredințat familiei mele. Pentru un umwiru, uitarea înseamnă moartea. Regele îi convoca uneori pe toți supușii săi abiru la curte. Le oferea vaci și ulcioare cu mursă. Erau tratați cu onoare de toți oamenii puternici de la curte. Dar marii abiru, cei care cunoșteau toate secretele - erau în număr de patru, cel mai mare era Munanira - își verificau mereu memoria. Era ca la examenul național, de care se vorbește atâta astăzi. Nefericirea îl pândește pe acela care dădea semne de

¹⁸ Abiru erau păzitorii ritualului ezoteric regal.

uitare. La cea mai mică ezitare, la cea mai mică omisiune, era destituit, concediat, spre rușinea lui și a familiei sale.

Acum nu mai există regi, acei mari abiru au murit, au fost uciși sau au plecat în exil. Și atunci îmi spun secretele florilor roșii de erythrina. Mă uit atent să nu fie cineva care să mă audă, în afara florilor roșii ale arbustului, care sunt sângele lui Ryangombe, stăpânul Spiritelor. Dar deseori copiii mă urmăresc și se ascund ca să audă ce spun, iar când îi descopăr și îi gonesc, o iau la fugă strigând: „Umusazi! Umusazi! Nebunul! Nebunul!” Și dacă le povestesc mamelor ce au văzut, ce au auzit, ele îi vor sfătui: „Să nu spuneți nimic din ce-ați văzut, nu repetați ce ați auzit, nimănui, nici vecinilor, nici învățătorului, nici lui umupadri. Să nu spuneți absolut nimic. Uitați tot ce ați văzut, tot ce ați auzit. Nu vorbiți niciodată despre asta.” Prin urmare, de ce ai venit să mă vezi? Și tu vrei să-ți dezvălui secretele pe care le păstrez? Vrei să le vinzi unor bazungu! Vrei să scrii o carte despre ele? O tânără frumoasă ca tine vrea să atragă nenorocirea asupra ei?

— Nu voi spune nimănui secretele tale. Dacă mi le dezvălui, le voi păstra pentru mine, în adâncul memoriei mele, nu le voi mai zice nimănui. Am venit la tine, fiindcă eu cred că sunt trimisă de o regină, o regină de altădată.

— O regină de altădată? I-ai văzut umuzimu-ului.

— Posibil. Lasă-mă să-ți povestesc. Am fost la un alb împreună cu prietena mea. E un nebun de legat. Crede că noi, tutsi, suntem egipteni, că am venit din Egipt. Știi tot ce au inventat albiile despre tutsi. Pe domeniul lui, a găsit mormântul unei regine. I-a scos din pământ oasele, dar nu le-a dus la muzeu. A construit deasupra mormântului un monument. Ne-a explicat că așa făceau acele regine negre care se numeau Candace. Voia s-o întruchipez pentru el pe regina Candace. Ne-a arătat fotografii. Nu știu ce trebuie făcut cu oasele unei regine. Am auzit spunându-se că odinioară un piton veghea asupra ei. N-am văzut nici un piton, dar, în ce mă privește, am văzut regina. În visele mele, am văzut-o pe regină. N-o văd, la drept vorbind. E ca un nor. O fâșie de nor care se risipește pe panta muntelui și, prin acest nor, din când în când, soarele luminează. Un nor strălucitor, dar eu știu că e regina. Și uneori, în spatele măștii de picături de lumină, îi disting chipul. Cred că îmi cere să fac ceva pentru ea. Nu mă mai lasă în pace. Tu, care cunoști secretele regilor, spune-mi ce trebuie să fac.

— A cui ești?

— Am venit la mătușa mea paternă, Mukandori.

— O cunosc pe mătușa ta. Știu cine e familia ta. Ești de neam bun. Așa sunt și eu. Iată de ce îți voi spune ceea ce pot să-ți spun. Dar să nu mai spui cuiva. Nimănui, înțelegi. Iar mătușa ta, care e mereu la misiune, care poartă un șirag de mătăanii în jurul gâtului, să nu știe că ai venit aici. Nu le povesti nimic albilor, care vor să știe tot, dar care nu înțeleg nimic. Vreau să-ți vin în ajutor, și mai ales acelui umuzimu al reginei. Cred că albul acela i-a trezit umuzimu din somnul lui

de veci. Când Spiritele sunt trezite din somnul lor de moarte liniștit, sunt furioase. Se pot transforma în leopard, în leu, așa se credea odinioară.

Eu am participat la funeraliile unei regine. Asta se întâmpla cu multă vreme în urmă. Nu trebuia să zici că regina murise. Se spunea: „A băut mursală.” Eram tânăr pe atunci. Îl însoțeam pe tatăl meu. El mi-a zis: „Vino, tot ce mă vei vedea făcând va trebui să faci și tu într-o zi. Apoi îți voi transmite secretul. Cel pe care regele i l-a dat spre păstrare familiei noastre. Și tu, la rândul tău, îl vei transmite unuia dintre fiii tăi.” Tatăl meu s-a înșelat: n-am făcut niciodată ce făcea atunci tatăl meu. Fiii mei au mers la școala albilor. Le e rușine cu tatăl lor. Secretul va dispărea odată cu mine. Dar tu ești tânără, ai venit până aici, o să-ți spun cum era însoțită o regină până la locul de veci, fii foarte atentă, cred că vei găsi în poveste și ceva care să te ajute.

Corpul reginei, mai întâi, era uscat. Slujitorii abiru aprindeau un foc sub patul în care se odihnea trupul neînsuflețit. Îl întorceau, ca să se usuce bine peste tot. Îl înfășuraseră într-o pânză din fibre de ficus. Dar tatăl meu era un mare umwiru. Adusesse o vacă pentru regină. Îmi dăduse să transport un vas mare pentru lapte, un igicuba, care fusese cioplit special, în care nu se turnase niciodată lapte. Tatăl meu mulgea vaca pentru a-i oferi laptele reginei. Aici trebuie să mă ascuți cu atenție. Era o femeie cu noi. O tânără fată virgină. Nu era o umwiru. Nu există femeii umwiru. Era o însoțitoare a reginei. Fusese aleasă pentru că era compania ei preferată, inkundwakazi a ei. Ei îi dădeam vasul mare, plin cu lapte. Fata se ducea să-l ofere reginei. Era pentru umuzimu-ul reginei. Ai fost atentă? Era o tânără virgină, însoțitoarea preferată a reginei, cea care îi ducea laptele. După aceea, am mers în locul pe care sorții îl desemnaseră ca loc de odihnă veșnică pentru regină. Călătoria a durat patru zile. În fiecare seară, eram primiți într-un adăpost care fusese construit pentru a-i întâmpina pe regină și pe slujitorii ei abiru. Erau acolo ulcioare de bere, de sorg, de banane, sau de mursală, care ne așteptau. După ce plecam, adăpostul era distrus. Acolo unde regina trebuia să rămână, construiam o colibă și un loc împrejmuit. O colibă pentru regină, o colibă pentru noi, abiru. Tatăl meu se ocupa doar de mulsul vacii, eu să-i dau vasul cu lapte fetei, iar fata să-l ducă la patul reginei. Am stat patru luni în preajma reginei. Primeam bere și de-ale gurii din belșug. La capătul a patru luni, un trimis al regelui a venit să ne spună că doliul se terminase. Am plecat. Am părăsit casa reginei, care ar fi urmat să se prăbușească de la sine.

Ficușii din locul împrejmuit urmau să devină arbori înalți. În scurtă vreme, s-ar fi făcut o pădure mică: kigabiro al reginei. Să nu îndrăznească nimeni să pătrundă acolo! Și mai era un arbore mare, un arbore de erythrina, pe acela nu-l plantasem noi. Era deja foarte mare. Cred că din cauza acestui arbore aleseseră abiru să depună trupul reginei în acel loc. În anotimpul uscat, se umple de flori: e singurul dintre toți arborii care a acceptat să-l primească pe Ryangombe atunci când bivoul l-a rănit de moarte, florile roșii sunt sângele lui. Spiritul reginei n-a

rămas în mormânt, lângă oasele sale, florile roșii au primit umuzimu-ul reginei. Blestemat să fie cel ce le va tăia cu toporul!

Cât despre însoțitoarea reginei, nu știu ce s-a întâmplat cu ea. Nu pot să-ți spun. Poate că a rămas lângă regină. Nu mă întreba.

Iată ce am văzut, iată ce știu și ce-ți pot spune. Dacă ți-am dezvăluit toate acestea, am făcut-o pentru că te cred că ai văzut spiritul reginei. Omul acela alb i-a trezit umuzim-ul. Trebuie să se liniștească, să-și regăsească somnul de veci. Dacă regina te urmărește în vise, e poate pentru că își caută însoțitoarea, aceea care era preferata ei, care era mereu în preajma ei, care o sprijinea, fiindcă reginele se deplasau cu dificultate din pricina greutateii inelelor de metal care le ajungeau până la genunchi, o caută pe cea care-i aducea laptele, chiar și după moarte, când somnul de veci nu-i înghețase încă spiritul.

Trebuie ca umbra reginei să se risipească în bruma Morții și să se piardă din nou în ea, dacă nu, va continua să te urmărească și să-i urmărească pe cei vii, te va chinui până când îi vei călca pe urme, pe tărâmul celor morți. Dacă te întorci la mine, o să-ți spun atunci ce trebuie să faci.

— O să mă întorc, dar promite-mi că o să îndepărtezi de mine această regină, sau că o faci să mă privească cu bunăvoință.

— O să-ți spun ce va trebui să faci și-ți voi da ce trebuie pentru asta, doar sunt un umiviru.

— Ai venit foarte târziu, i-a spus Clotilde, nu te mai așteptam, credeam că nu o să mai vii.

— Știi cum e cu mătușile paterne, respectul pe care li-l datorăm și de care ele profită. Mi-a dat voie să vin să te văd, dar, când eram pe punctul de a pleca, a găsit toate pretextele ca să mă rețină cât mai mult cu putință, un mod de a-mi reaminti autoritatea pe care o are asupra mea. N-ai ce să faci împotriva voinței mătușii paterne.

În ajunul plecării ei, Virginia a obținut de la Skolastika permisiunea de a merge să-și ia rămas-bun de la Clotilde. „Nu credeam că ții atât de mult la această Clotilde, i-a zis mătușa, pe un ton în care se amestecau tristețea și suspiciunea, dar nu vreau să supăr o fată care a învățat atât de mult, știi ce faci, așa că mergi să-ți iei la revedere de la buna ta prietenă, înainte să pleci.”

După ce a trecut de păduricea de eucalipt, Virginia a luat din nou drumul către mlaștină.

— Iar te duci să-l vezi pe vrăjitor, i-a zis Kabwa, când a trecut prin fața casei lui Rugaju. Vrei să te conduc?

— Nu mai am nevoie de tine, acum știu drumul. Chiar dacă te numești Kabwa, nu vreau să am un cățeluș cu mine.

— Dă-mi totuși și mie ceva.

— Știi ce i-am cerut, în ce te privește, lui Rubanga: dacă vorbești, nenorocirea va coborî asupra ta. Dar, uite, îți dau totuși o monedă.

— Îți promit, n-o să spun nimic, nu te-am văzut.

Virginia a înaintat în tufărișul de papirus, tresărind la fiecare fojgăială, freamăt, zbor sau mișcare bruscă, ce umpleau mlaștina cu mii de vieți, atât de aproape, dar mereu invizibile. A ajuns, într-un sfârșit, în fața colinei pe vârful căreia locuia Rubanga.

L-a găsit, ca și prima dată, ghemuit în fața colibei lui, dar fără cleștele care-i strângea nările.

— Te așteptam, i-a zis Rubanga, știam ziua în care vei veni. Noi, aceștia, abiru, suntem și puțin clarvăzători, abapfumu. Ai făcut bine că te-ai întors, pentru tine, dar mai ales pentru umuzim-ul reginei. Suferă, sărmana regină. Descoperindu-i oasele, omul alb a trezit-o din somnul de veci, și ea a găsit refugiu în visele tale, rătăcește în visele tale, te-a ales să fii însoțitoarea ei, preferata ei. Se bizuie pe tine ca să o duci înapoi pe tărâmul celor morți, să-i ții companie acolo, dar ești prea tânără să mergi pe tărâmul de dincolo. Prin urmare, am fost în locul tău acolo unde nimeni nu trebuie să meargă. Ceea ce am să-ți spun este marele secret, cel puțin o parte din marele secret. Dacă ți-l spun, vei fi o umwiru, sau aproape, fiindcă nu există femeie umwiru, dar vei împărtăși o mică parte din secret. Așa că am pregătit băutura pe care trebuie să o bea toți abiru pentru a păstra secretul.

I-a întins un bol mic și un pai.

— O să bei asta.

— De ce vrei să beau așa ceva? Ce e băutura asta?

— Stai liniștită, nu e otravă, mă rog, nu încă. Băutura pe care trebuie să o bei este igihango. E ceea ce trebuie să bea toți abiru. Bea, asta te va proteja, dar, dacă trădezi secretul, igihango se va transforma în otravă. Boala și nenorocirea se vor abate asupra ta și a întregii tale familii. Dacă distrugi secretul, secretul te va distruge pe tine.

— Am încredere în tine, nu am de ales, dă-mi bolul să beau. N-o să dezvălui secretul.

Virginia a luat o înghițitură cu paiul, și un lichid acru și iute i-a invadat cavitatea bucală. S-a abținut să nu plângă.

— Bine, ești curajoasă. Iar acum, ascultă-mă.

Am fost, pentru tine și pentru umuzim-ul reginei, la mlaștină, la mlaștina cea mare și fără sfârșit a râului Nyabarongo¹⁹. Acolo nu există vreo cărare, dacă te afunzi în ea, o să mergi și o să tot mergi, fără să mai poți ieși vreodată din mlaștină. Însă eu știu cum să ajung până la o colibă mică, ce nu e o simplă colibă, chiar dacă seamănă cu adăpostul unui vânător, ci este Locuința Tobei. Când intri înăuntru, nu vezi Toba, nu o poți vedea, este în pământ, ascunsă adânc în pământ, sub picioarele tale. Este Karinga, Toba regilor, Toba Rwandei,

¹⁹ Nyabarongo este un râu important din Rwanda, parte din izvoarele superioare ale Nilului.

Rădăcina Rwandei, în măruntaiele ei cuprinde întreaga Rwanda. Ai auzit vreodată cum vuieste Karinga? Când bubuia Karinga - fiindcă nu oamenii o băteau, ca pe celelalte tobe, ci se bătea singură - o auzea toată Rwanda, oamenii ziceau că o auzea toată suflarea de pe pământ, atunci femeile încremeneau nemișcate, aplecate deasupra sapei, mâna bărbaților se încleșta deasupra ulciorului, nemaiputând să împingă paiul înăuntru, vânătorul care întindea coarda arcului nu mai putea să dea drumul săgeții, ciobanul care cânta la fluier își pierdea suflul, vacile uitau să pască, și mamele - să-și alăpteze pruncii. Atunci când Karinga înceta să mai vuiască, era ca și când țara întreagă se trezea dintr-o mare vrajă. Nimeni n-ar fi putut spune cât timp bubuise Karinga. Dușmanii săi i-au mers pe urme, au vrut s-o ardă, dar ea s-a ascuns sub pământ. Dușmanii au căutat-o, însă n-au găsit-o. Poate că, într-o bună zi, Karinga va ieși din nou la lumină. Nimeni nu știe când se va întâmpla. Dar, ascunsă în pământ, veghează mereu asupra Rwandei, fiindcă nimeni n-a arătat ce conține pânțele tobei. Nici eu nu știu. Nimeni n-a văzut ce e în inima Karingăi. Este secretul secretelor.

Vocea lui Rubanga tremura în timp ce pronunța numele tobei. A tăcut o bună bucată de vreme.

— Asa... atunci... ascultă cu atenție ce am făcut pentru tine și pentru umuzim-ul reginei... M-am culcat chiar deasupra locului în care e îngropată Toba și, în vis, ea mi-a arătat ce trebuie să fac pentru umuzim-ul reginei. Ce trebuie să faci tu pentru umuzim-ul reginei. Ai mers la școala albilor, dar ești în continuare virgină. Așadar, am cioplit pentru tine, din lemnul unui arbore de erythrina, bolul acesta mic de lapte, un bol mic ca pentru un copil. Morții nu sunt lacomi, câteva picături le sunt suficiente. Și-ți dau această ramură, cu frunzele ei. Este planta umurembe, care aduce liniște morților, pentru că e fără spini. Odinioară, înaintea misionarilor, se puneau frunzele ei în mâna morților. Te vei întoarce la omul acela alb cu bolul și aceste frunze. Trebuie să umpli micul bol cu lapte, dar de la o vacă inyambo, mă auzi, nu cu lapte de la alte vaci. Cel care o mulge trebuie să fie un tânăr războinic viguros, un intore. Vei merge până la kigabiro, în jurul mormântului. Printre arbori este o erythrina, am văzut-o în vis. Vei umezi frunzele în bolul cu lapte și vei stropi erythrina, spunând: „Întoarce-te fără spini, ca umurembe.” Când bolul va fi gol, îngroapă-l la piciorul arborelui. Dar să fii foarte atentă, înainte de asta, bolul nu trebuie să atingă pământul, dacă atinge pământul, își va pierde puterea. Ține toate acestea în inima ta.

— Iar te duci să faci pe zeița la albul acela nebun? a întrebat Virginia.

— De ce nu? i-a răspuns Veronica, mă îmbracă precum o egipteană, mă parfumează, mă învâluie în tămâie, mă fotografiază, mă desenează, mă pictează, dar nu mă atinge: sunt statuia lui, păpușa lui, zeița lui. Dansez în fața Celei pe care a pictat-o după chipul și asemănarea mea, și uneori mă simt și eu transportată într-o altă lume.

— Cred că nebunia lui Fontenaille a pus stăpânire pe tine. Mă sperii. Nu știu cum se poate sfârși acest joc pentru tine.

— Ce am de pierdut? Mă întreb deseori la ce ne ajută pe noi două să continuăm studiile în acest colegiu unde se formează, cum spun ei, așa-zisa elită feminină. Nu vom face niciodată parte din elita lor. Avem cele mai bune note, nu pentru că suntem cele mai inteligente, ci pentru că trebuie să fim cele mai bune și pentru că mimăm credința că notele noastre bune ne vor proteja, că, grație lor, ne rămâne o mică speranță de viitor. Dar uită-te la celelalte: pentru unele dintre fete, cel puțin, să vină la ore e o pură formalitate, e ca și când ar avea deja diploma, e ca și când ar fi deja căsătorite cu vreun ministru, vin la școală așa cum vine un funcționar la birou, notele sunt secundare, nu asta le interesează. Însă cu noi ce o să se întâmple? O diplomă tutsi nu e ca o diplomă hutu. Nu e o diplomă adevărată. Diploma e cartea ta de identitate. Dacă e scris pe ea tutsi, n-o să găsești niciodată ceva de lucru, nici chiar la albi. Doar cota îi obligă.

— Știu toate astea, și-mi spun adesea că ar fi fost mai bine să rămân acasă, să cultiv pământul la mine pe colină. Dar mama crede că diploma va fi salvarea noastră, a mea și a familiei... Deci mai mergi încă la albul acela.

— Păi da, a trimis în Europa portretele pe care mi le-a făcut, spune că au avut mult succes, le fel și fotografiile, că i-au adus bani, spune că sunt cu adevărat zeița lui, că îi port noroc, că banii aceștia sunt și pentru mine, și că o parte din ei va fi pentru a-mi plăti studiile în Europa. Și zice chiar că acum sunt cunoscută în Europa, că sunt așteptată acolo. Poate că o să devin o vedetă, ca la cinema. Fontenaille e poate un nebun, dar e unul care și-a realizat delirul și care poate că îmi va împlini visurile. În ce-l privește, trăiește în propriul său vis. A recrutat băieți tineri, care nu au luat examenul național sau au fost respinși la liceu din cauza cotei. Vrea ca ei să trăiască precum tutsi de odinioară. Ba chiar a angajat un om de la curte de pe vremuri care să-i învețe să danseze. Ei sunt ciobanii lui, dansatorii lui, intore ai lui, războinicii lui egipteni. Băieții acceptă, îi plătește bine, le face promisiuni vagi că le va găsi o școală, mai târziu, nu știu cum. Între timp, le ține discursuri lungi cu privire la originea lor egipteană. Mă tem să nu fie printre ei unii care să-l și creadă. Cât despre el, nici nu mai știe ce este, când un mare conducător tutsi, când un preot al lui Isis. Mi-a mai spus și că niște jurnaliști o să vină din Europa ca să facă un reportaj despre el și templul lui. Ba chiar o să facă și un mic film. Iar eu o să joc în filmul lor. O să fac pe zeița. Voi fi vedeta. Dacă m-ar lua și pe mine cu ei!

— Și tu visezi! Nebunia lui Fontenaille o să te cuprindă și pe tine, în cele din urmă. Ai mare grijă! Dar duminică aș vrea să merg la Fontenaille.

— Deci și tu vrei să faci jocul acestui alb țăcănit. Vino, abia te așteaptă. Mă întreabă mereu unde e regina lui Candace, dacă se va întoarce într-o bună zi. Va fi nebun de bucurie să te vadă că te întorci, și să te îmbrace în regina Candace. Mi-a arătat ținuta care nu te așteaptă decât pe tine.

— Nu pentru a mă da drept o regină Candace vreau să merg acolo, ci din alt motiv, pe care nu pot să ți-l spun, trebuie să mă duc singură, te rog, nu te supăra, nu vreau să-ți iau locul, nu vreau să mă dau drept regina Candace în fiecare duminică, ci am nevoie să merg acolo numai eu doar o singură dată.

— Nu înțeleg nimic, însă ești prietena mea și am încredere în tine, nu cred că vrei să mă înșeli, trebuie să fie foarte important pentru tine să mergi la Fontenaille, dar faci pe misterioasă! Duminică, mergi la Rutare, la stâncile acelea mari, acolo așteaptă jeepul, o să-ți dau o scrisoare pentru Fontenaille în care îi voi scrie că sunt bolnavă și că te trimit în locul meu, va fi mulțumit să o revadă pe Candace a lui, dar totuși nu pricep o iotă din toate astea...

— Nu-ți pot spune nimic, ne-ar purta ghinion la amândouă.

— Iat-o pe Candace a mea! a exclamat domnul de Fontenaille văzând-o pe Virginia cum coboară din jeep, strângându-și sacoșa la piept, o așteptam, știam eu că se va întoarce, până la urmă. Dar unde este Isis?

— Veronica e bolnavă, v-a trimis o scrisoare.

Domnul de Fontenaille a citit scrisoarea, și o umbra de mâhnire i s-a așternut pe chip.

— Nu vă temeți, l-a liniștit Virginia, Veronica o să fie mereu Isis a dumneavoastră, duminica viitoare va fi din nou aici, și eu, astăzi, vreau să fiu regina Candace pentru dumneavoastră, dar cu o condiție.

— Cu o condiție?

— Pe domeniul dumneavoastră se află o regină adevărată. Ați construit o piramidă deasupra oaselor ei. Mă tem că nu suportă să vadă aici o altă regină.

Noi, ruandezii, știți prea bine, ne temem mult de spiritele morților: dacă le ofensăm, devin nefaste. Eu nu sunt cu adevărat o regină, dacă Nyiramavugo mă vede deghizată în regină, spiritul ei se va înfuria și mă va urmări, dar și pe dumneavoastră, ca să se răzbune. Trebuie mai întâi să-i fac o ofrandă, ca să ne împăcăm cu ea.

Domnul de Fontenaille a ezitat o clipă, încercând să înțeleagă ce însemnau, sau ce ascundeau, vorbele Virginiei. Apoi, o exaltare subită a părut să pună stăpânire pe el:

— Da, da, regina mea... sigur că da, trebuie să-I aduci un omagiu vechii regine, celei care se află sub piramida reginelor Candace, iar tu, cea pe care am văzut-o înfățișată pe stela de la Meroe, vei reînoda astfel lanțul timpului...

Domnul de Fontenaille a închis ochii ca și când ar fi fost orbit de strălucirea insuportabilă a unei viziuni, iar mâinile îi tremurau. După o bună bucată de vreme, care i s-a părut Virginiei interminabilă, și-a regăsit calmul.

— Ce vrei să faci, regina mea? O să îndeplinesc tot ce-mi vei spune că e necesar.

— E de ajuns să ofer reginei ceea ce e mai prețios pentru un ruandez: laptele. Iar dumneavoastră aveți laptele pe care îl dorește o regină: cel al vacilor inyambo.

Virginia a scos din sacoșă micul bol pentru lapte și ramura înfrunzită de umurembe.

— E nevoie doar să umplem micul bol cu lapte, iată tot ce trebuie pentru a împăca spiritul reginei.

— Vino, ciobanii mei îți vor umple bolul cu laptele muls azi-dimineață, apoi vom merge până la mormântul reginei, ca să-ți împlinești datoria față de ea.

— Domnule Fontenaille, a zis Virginia pe când acesta se pregătea să intre împreună cu ea în frunzișul ce adăpostea mormântul, să nu vă supărați pe mine, dar în kigabiro trebuie să merg singură. E ca o pădure interzisă. Dumneavoastră ați tăiat, cu siguranță, arbori, ați săpat în pământ, ați scos la iveală oasele reginei și ați construit deasupra un monument. Sunteți un alb, dar ați violat totuși kigabiro-ul reginei. Dacă veți fi alături de mine, mi-e teamă că regina o să refuze ofranda mea. Și dacă supărăm morții, ne putem teme că răzbunarea lor se va abate asupra noastră. Poate că pe voi, albi, asta nu vă atinge, dar răzbunarea ar cădea asupra mea. Va rog, nu vă supărați pe mine.

— Dar nu mă supăr, Candace, dimpotrivă, respect ritualul. La întoarcerea la vilă, te vei îmbrăca cu hainele reginei Candace. Îți voi face portretul. Isis, Candace, dovezile se adună. Chiar dacă tutsi trebuie să dispară, sunt paznicul legendei lor.

Virginia s-a strecurat printre trunchiurile răsucite ale bătrânilor ficuși, a evitat luminișul unde se înălța piramida, încercând să recunoască, în desișul aceluia hățiș neliniștitor, arborele cu flori roșii. Un gând i-a trecut prin minte: „Dar dacă pitonul mă pândește în spatele ramurilor?” A grăbit pasul și a ajuns în curând la cealaltă margine a pădurii: „Rubanga m-a păcălit, și-a spus ea, nu e decât un șarlatan bătrân.” Dar, de îndată ce a ieșit din desiș, a zărit nu prea departe un arbore izolat. Nu era încărcat cu flori roșii (știa că nu înflorește decât în anotimpul uscat), dar, după scoarța lui crăpată, după ramurile răsucite, a recunoscut arborele pe care îl căuta: arborele de erythrina, umurinzi, paznicul, cum trebuia numit din respect, cel pe care abiru îl aleseseră, cu mult timp în urmă, pentru a primi umuzim-ul reginei. L-a înconjurat, a înmuiat ramura de umurembe în bolul cu lapte și a stropit umurinzi cu picăturile de lapte, pronunțând fraza: „Întoarce-te fără spini, ca umurembe” Când micul bol s-a golit, a îngenuncheat la poalele arborelui și a săpat o groapă cu ajutorul unei pietre plate, ca să îngroape bolul și ramura de umurembe. Când s-a ridicat, i s-a părut că vede fremătând frunzele arborelui de erythrina și s-a simțit pătrunsă de o forță liniștită. „De acum înainte, s-a gândit ea, umuzimu-ul reginei mă va ocroti, sunt favorita ei, dar favorita în această lume.”

Pe când coborau din nou spre vilă, boy-ul a venit în fugă în întâmpinarea lor și i-a anunțat, abia tră-gându-și sufletul:

— Stăpâne, stăpâne! A venit un vizitator: părintele acela bătrân, care are o barbă mare. A venit pe ipikipiki²⁰.

— Bătrânul părinte Pintard se mai suie încă pe motocicletă la vârsta lui! Iată-l că mai vine încă să mă convertească la delirul lui biblic. O să încerce să te convertească și pe tine. Sunt douăzeci de ani de când încearcă asta. Nu-l asculta! Nu uita că eu ți-am arătat de unde vii, de la Meroe, te-am recunoscut acolo ca regină Candace.

Părintele Pintard aștepta în salonul cel mare. Micul scaun din bambus pe care se așezase părea gata să se răstoarne sub statura lui impozantă. Sutana lui albă, pătată de noroi, era acoperită, precum un vânător de cartușele lui, de mătânii cu mărgelile groase. Barba lui lungă de patriarh a impresionat-o mult pe Virginia.

— Fontenaille, bună ziua, văd că tot mai atrageți tinere candidide în capela diavolului. Dacă e pentru perversiunile dumneavoastră, ceea ce mă liniștește puțin e că nu mai sunteți la vârsta potrivită, și că preferatele dumneavoastră sunt reginele de acum patru mii de ani.

— Binecuvântați-mă, părinte, fiindcă am păcătuit mult, i-a răspuns râzând Fontenaille, tânăra aceasta se numește Virginia, îi fac portretul și se va vedea că e același cu al unei regine de acum două mii de ani.

— Fata mea, nu îl asculta pe Fontenaille, ascultă-mă mai bine pe mine, ești tutsi, presupun, oricum, la Fontenaille nu sunt decât tutsi. Când am ajuns în Rwanda, se vor face în curând patruzeci de ani de atunci, nu contau decât tutsi, atât pentru preoți, cât și pentru belgieni în general. Trebuise să fie schimbat regele, dar urma să fie botezat în curând cel nou, era acel Constantin pe care ni-l doream. Și apoi belgienii și preoții au întors cămașa, acum nu mai mizează decât pe hutu, bravii țărani democrați, oile supuse ale Domnului. Bine, fie, n-am nimic de zis, eu ascult de monsenior, iar tinerii misionari înghit tot ce li se spune despre democrații majoritari. În ce mă privește, de aproape patruzeci de ani eu studiez Biblia, pe de o parte, și pe tutsi, pe de alta. Totul e în Biblie, povestea tutsi și tot restul.

— Pintard! Pintard! Nu ne mai obosiți cu teoriile dumneavoastră absurde! Virginia nu vrea să audă nimic din așa ceva.

Dar părintele Pintard nu voia, nici el, să audă nimic. Se lansase, adresându-se, după toate aparențele, tot Virginiei, într-un interminabil monolog care semăna în același timp și cu o predică, și cu o conferință. Nu era nevoie să se întoarcă la Noe, începea cu Moise. Evreii au ieșit din Egipt. Moise a despiciat cu toiagul lui apele Mării Roșii, dar unii au rătăcit drumul, au mers spre sud, au ajuns în regatul Kuș, aceștia erau primii tutsi, apoi a fost regina din Saba, care era și ea

²⁰ Motocicletă, în limba oficială kinyarwanda.

tutsi, s-a dus în vizită la Solomon și s-a întors acasă purtând în pânțec copilul pe care i-l făcuse marele rege, iar fiul ei a devenit împăratul unei țări în care evreii erau tutsi care se numeau falasha, și la capătul întregii povești Virginia nu înțelesese de ce toate astea trebuiau să se termine în Rwanda, unde tutsi erau adevărații evrei, cu ai lor abiru care cunoșteau secretele minelor regelui Solomon.

Domnul Fontenaille râdea, ridica brațele către cer, își umplea întruna paharul de whisky și îi oferea și musafirului său, care refuza din ce în ce mai moale și sfârșea prin a accepta. Virginia nu îndrăznea să-l întrerupă pe părintele Pintard, dar, când a observat că soarele se pregătea să apună, i-a șoptit la ureche lui Fontenaille:

— E târziu, trebuie să mă întorc la liceu, trebuie să mă duceti înapoi.

— Mă iertați, părinte, l-a întrerupt Fontenaille, Virginia trebuie să se întoarcă la liceu. Ii spun șoferului meu să o conducă. Dar, Virginia, promite-mi, trebuie să vii înapoi duminică: vreau să te văd întruchipând-o pe regina Candace.

— Fata mea, a zis părintele Pintard, gândește-te bine la ce ți-am spus. Asta o să-ți aducă alinare pentru necazurile îndurate de poporul tău.

— Spune-mi, Virginia, ai întruchipat-o pe regină la Fontenaille? a întrebat-o Veronica.

— Am făcut ceea ce trebuia să fac. Dar am mai aflat și că tutsi nu sunt ființe omenești: aici suntem inyenzi, gândaci, șerpi, animale dăunătoare, în vreme ce, pentru albi, suntem eroii legendelor lor.

Fiica regelui Baudouin

La întoarcerea din vacanța de Paște, maica stareță a vrut să arate până unde putea să meargă liberalismul ei: le-a permis liceenelor să-și decoreze pereții „camerelor”. Cu gust și moderație, precizase ea, și le împărțise imagini cu Notre-Dame du Nil pe care să le agate deasupra patului. Gloriosa s-a asigurat că toate fetele puseseră lângă Notre-Dame du Nil fotografia președintelui. În Rwanda, toate activitățile oamenilor se desfășurau sub tutela portretului președintelui, în cele mai mărunte magazine, portretul șefului statului, ruginit și prăfuit, veghea din înaltul etajerei pe care se înșirau câțiva săculeți de sare, niște chibrituri și trei cutii de lapte praf; în cele mai sordide cafenele, atârna deasupra ulcioarelor cu bere de banane și a singurului bax de bere Primus. În saloanele celor bogați și puternici, se luau la întrecere cu privire la dimensiunile lui, mărimea portretului președintelui stătea mărturie pentru nestrămutata loialitate a funcționarului sau a comerciantului față de Emancipatorul poporului majoritar. Mare necaz pe capul celei care ar fi neglijat să șteargă, cu devoțiune, în fiecare dimineață, portretul liderului iubit, de cea mai mică urmă de praf.

Doar Goretti a îndrăznit să critice fotografia venerată: „Îmi place mult președintele nostru, a comentat ea, dar, cel puțin pentru fotografie, ar fi putut să se îmbrace ca un președinte, cu un chipiu, o uniformă frumoasă și epoleți, cu multe galoane pe mâneci și o mulțime de medalii pe piept, așa arată toți președinții, al nostru, cu costumul acela, are aerul unui seminarist.” În jurul ei, fetele s-au prefăcut că n-au auzit nimic. Așteptau reacția Glorioasei. Aceasta din urmă a dat un răspuns lung, surprinzându-le prin atitudinea ei moderată: „Președintele nostru nu are nevoie de uniformă pentru a se adresa poporului, el e înțeles de toată lumea, spre deosebire de tine și de tatăl tău colonel.” A lua în râs modul în care vorbeau oamenii din Nord, care locuiau la poalele vulcanilor și se învecinau cu gorilele, făcea parte dintre glumele care nu șocau deloc, atât erau de comune. Nu înțelegeau de ce Gloriosa nu-și desfășurase arsenalul de amenințări obișnuite: să denunțe cuvintele atât de evident subversive la adresa instanțelor partidului și, mai rău încă, a tatălui său... Cele mai perspicace au dedus de aici că, nu încapă îndoială, militarii, și în special cei din Nord, deveneau foarte influenți și că președintele însuși trebuie să fi ținut seama de ei.

Manierele lui Goretti le-au părut dintr-odată mai puțin stângace, și limbajul ei mai puțin grosolan. Au înghițit glumele obișnuite și și-au înmulțit față de ea

semnele de simpatie și de atenție, pe care Goretti le întâmpina cu o bunăvoință disprețuitoare.

S-a dovedit de-a dreptul dificil pentru liceene să decoreze pereții din jurul paturilor lor, așa cum le recomandase maica stareță. Au agățat câteva mici împletituri, împodobite cu motive geometrice tradiționale, ștergere brodate cu flori naive, fotografii cu părinții sau cu întreaga familie, făcute cu ocazia căsătoriei surorii sau fratelui mai mare. Dar fetele nu erau mulțumite de rezultat: nu așa trebuia să-și decoreze camera o tânără modernă, „evoluată”, cum s-ar fi zis pe vremea colonizării. Ceea ce ar fi trebuit, o știau prea bine, erau fotografiile cu tineri cu părul lung, cu cântăreți purtând ochelari „antisoare”, cum se spunea, cu fete blonde, cu adevărat blonde, mai blonde decât doamna de Decker, fete cu părul lung și blond, în costum de baie la plajă, așa cum vedeai în filmele Centrului Cultural Francez. Firește, astfel de imagini nu se găseau la liceul Notre-Dame du Nil, cu excepția, poate - a sugerat Immaculee - a profesorilor francezi, care erau tineri și celibatari, mai ales a domnului Legrand, care era bărbos și cânta la chitară. Gloriosa a hotărât că Veronica va fi cea care va merge să-l întrebe pe domnul Legrand dacă voia să le dea câteva reviste ilustrate elevelor sale: „Fetele tutsi ca tine știu să se poarte cum trebuie cu albi, și, măcar de data asta, nu va fi pentru a spune ceva rău despre Republica noastră”. Domnul Legrand a părut flatat de cererea Veronicăi și, chiar de a doua zi, a adus la cursul său un teanc de reviste: numere din Paris Match și din Salut les copains. „Dacă mai vreți și altele, a adăugat el, puteți să veniți să cereți la mine acasă.” Câteva dintre fete au ajuns să creadă că invitația li se adresa chiar lor în particular.

Liceenele au răsfoit cu febrilitate revistele. A fost nevoie de lungi negocieri pentru a împărți și a decupa fotografiile. Și-au disputat aprig fotografiile cu Johnny Hallyday, Beatles, Claude Francois, iar pe latură feminină, cele cu Francoise Hardy și chitara ei le-au părut prea triste, Tina Turner și Miriam Makeba le-au reținut atenția din pricina culorii lor, dar cea care a obținut cel mai mare succes a fost Nana Mouskouri, grație ochelarilor săi. Toate au vrut fotografii cu Brigitte Bardot. Nu erau suficiente. Gloriosa le-a împărțit între favoritele ei. Numai câteva dintre fete, din prudență sau din devoțiune adevărată, au rămas la portretul papei și la imagini cu catedralele din Lourdes, Sfântul Petru din Roma sau Sacre-Coeur din Paris.

Când maica stareță a venit să inspecteze „camerele”, n-a putut să-și rețină un „Dumnezeule!”, care îi exprima în același timp stupefarea, indignarea și furia.

— Vedeți bine, i-a zis ea părintelui Hermenegilde, care o însoțea, am crezut că le putem proteja pe fete de tentațiile lumii, și lumea însăși a forțat porțile noastre. Dar cred că ghicesc cine le-a dat ororile astea și o să-i zic vreo două.

— Satana, i-a răspuns părintele, ia toate chipurile posibile. Mă tem că Rwanda noastră creștină e într-adevăr amenințată.

Maica stareță le-a muștrat sever pe eleve și le-a interzis să plece în weekend timp de două duminici, cu excepția, firește, a celor care afișaseră pe perete portretul papei. Le-a ordonat fetelor să smulgă ele însele imaginile acelea indecente și să le dea părintelui Hermenegilde. Cu toate acestea, pentru a da dovadă de un oarecare liberalism, a ridicat interdicția pentru fotografiile cu Adamo și Nana Mouskouri. Fetele au observat că reverendul rupea ostentativ fotografiile cu cântăreți, dar le cruța pe cele cu Brigitte Bardot, străduindu-se să strecoare pe ascuns unele dintre ele în buzunarele sutanei sale.

Maica stareță și părintele Hermenegilde n-au acordat, în aparență, nici o atenție patului lui Godelive. Colegele ei erau totuși foarte intrigate de felul în care își împodobise peretele de deasupra patului. În afară de imaginile regulamentare, icoana Fecioarei și fotografia președintelui, nu afișase decât o singură imagine: portretele, din cap până în picioare, ale regelui și reginei Belgiei, Baudouin și Fabiola. Și-au mai dat seama și că portretele regale nu reprezentau o ilustrație decupată dintr-un magazin, ci o fotografie adevărată. Când o întrebau pe Godelive de ce alesese o asemenea fotografie și cum și-o procurase, făcea pe misterioasă, se mulțumea să răspundă că nu putea spune nimic, că o să se afle în curând. Glorioasă, exasperată că nu putea afla nimic, a încercat să forțeze încuietorea valizei lui Godelive pe când aceasta din urmă făcea parte din echipa ce trebuia să curețe capela. Dar lacătele au rezistat.

Câteva zile mai târziu, maica stareță i-a adunat în marea sală de studiu pe toți profesorii și pe toate elevele. Când a urcat pe estradă, a părut foarte emoționată. Le-a învăluit pe liceene într-o privire neobișnuit de maternă: „Fetele mele, a declarat ea, urmează să trăim un mare eveniment, un eveniment istoric, nu mi-e teamă s-o spun. Liceul nostru, Notre-Dame du Nil, va avea deosebita onoare de a o primi pe regina Belgiei, regina Fabiola. Regele Baudouin și soția lui vin în vizită oficială în Rwanda. În timp ce președintele și regele vor discuta despre politică și dezvoltarea țării, regina va vizita Orfelinatul Primei Doamne la Kigali, dar ea a ținut să aducă un omagiu și să încurajeze politica de promovare feminină a guvernului ruandez, pentru care liceul nostru reprezintă cel mai bun exemplu. Cunoașteți generozitatea și pietatea reginei Fabiola. Va veni, așadar, să viziteze liceul nostru. Trebuie să-i pregătim o primire care va arăta imaginea Rwandei așa cum e ea astăzi: o Rwanda pacifistă și creștină. Va fi însoțită de ministra promovării feminine, poate și de doamna președintă, nu se știe încă. Va rămâne, poate, o zi sau o jumătate de zi, n-am primit încă programul de vizită definitiv. În orice caz, avem o lună să ne pregătim pentru acest eveniment extraordinar. Cursurile vor fi reduse, dacă va fi nevoie. Contez pe voi toate și pe dumneavoastră, domnilor profesori, pentru a contribui cu pasiune la reușita acestei zile, care va rămâne pentru totdeauna gravată în memoria noastră.”

Tumultul vesel care a cuprins liceul pe durata preparativelor vizitei regale le-a încântat pe toate elevele. Erau numai drumuri de colo-colo, strigăte, zgomote,

zarva boy-lor care zugrăveau din nou culoarele, sălile de clasă, sala de mese, capela. Se mutau pupitrele din marea sală de studiu, pe pereți era întinsă o pânză cu efigiile președintelui și regelui belgian. Cursurile erau brusc întrerupte de fratele Auxile, care venea după coriste pentru o repetiție, apoi apărea profesoara de kinyarwanda, care selecta dansatoarele. Aproape în fiecare zi, o delegație venea din capitală ca să dea directive, să se asigure că pregătirile avansau, să decidă măsurile de securitate. Ministrul educației naționale l-a trimis pe șeful lui de cabinet, arhiepiscopul - pe unul dintre vicarii de rang înalt, iar ambasadorul Belgiei - pe primul lui atașat. Șeful protocolului președinției a venit în persoană și s-a întreținut multă vreme cu maica stareță și cu primarul. Cel din urmă, care nu mai părăsea liceul, sufla din greu și se ștergea de sudoare pe culoarele și scările clădirii, trecând de la un vizitator la altul, vrând să o devanseze, în ce privea protocolul, pe maica stareță. La sosirea neașteptată a vreunui Land Rover sau a unui vehicul militar, elevele se precipitau la ferestre, fiindcă printre pasagerii care coborau din mașinile oficiale era mereu recunoscut un frate, un unchi, un văr, un vecin sau un prieten. Fără să aștepte acordul profesorului, în ciuda amenințărilor lui neputincioase, fetele părăseau clasa pentru a merge să-l salute.

Liceul vuia de activități insolite. Pentru a pune în evidență progresul emancipării feminine, s-a luat hotărârea, trecând peste reticențele maicii starețe și sub auspiciile ministrei promovării feminine, să se scurteze fustele uniformelor. Același minister a expediat cămăși albe pentru liceene, ca să le înlocuiască pe cele vechi, de culoare galbenă. Erau aproape transparente, ceea ce a părut să aprecieze părintele Hermenegilde, în ciuda rezervelor pe care le afișa în fața maicii starețe. O întreagă după-amiază a fost consacrată probelor și pentru a coase pe bolerouri ecusoane în culorile Rwandei și Belgiei, în dreapta cel al Belgiei, și în stânga, în dreptul inimii, cel al Rwandei. Fetele din primul an de liceu au împletit, pentru a le oferi reginei, obiecte de artizanat pe care au brodat cu fire roșii și negre fraze ca TRĂIASCĂ REGINA, TRĂIASCĂ PREȘEDINTELE, VIATĂ LUNGĂ PRIETENIEI BELGIANO-RWANDEZE. Cânteculele compuse de fratele Auxile au fost supuse cenzurii primarului și mai ales Gloriosei, ochiul partidului. Ea a considerat că elogiul apăsător al regilor și reginelor nu convenea Republicii, într-o țară care se eliberase, cu puțină vreme în urmă, de tirania dinastiei bami și de toată aristocrația. I s-a propus compozitorului să celebreze sapa țărănească și dezvoltarea pacifistă a țării, redată poporului simplu grație înțelepciunii președintelui său și, desigur, cu ajutorul Belgiei, și, dacă ținea la asta, grație protecției evidente a lui Imana și a bunei Fecioare. Fratele Auxile a făcut tot ce i-a stat în putință, dar liceenele au

refuzat net să învețe La Brabangonne²¹ pe care el propunea să îl cânte după imnul național.

Populația din Nyaminombe a fost mobilizată și ea pentru a asigura primirea reginei. Firește, aceasta din urmă nu va avea timp să meargă până în comună, situată la trei kilometri distanță de liceu, dar toți locuitorii vor alcătui un șir de onoare, pe marginea șoselei, fluturând mici drapele rwandeze și belgiene, a căror livrare era așteptată. Mulțimea va aclama cortegiul, în strigăte de: „Ura Fabiola! Ura președintelui!” Cuvântul „regină”, umwamikazi, fusese interzis, de teamă să nu trezească unora dintre ei nostalgii vechi. Muncile comunitare, imiganda, au fost consacrate umplerii gropilor de pe șosea. S-au plantat, de o parte și de alta a drumului, ramuri de eucalipt, fiindcă bananierii care decorau în mod obișnuit marginile drumurilor pe unde treceau cortegiile oficiale nu creșteau deloc la această altitudine. Un pluton de militari și-a stabilit tabăra în apropierea liceului și a mărit numărul patrulelor. Sperau că regina nu-și va manifesta dorința de a-și extinde vizita până la izvorul Nilului (nu era, de altfel, în program), fiindcă nu aveau nici timpul, nici mijloacele pentru a restaura statuia afectată de intemperii.

Atitudinea lui Godelive rămânea în continuare misterioasă. Urmărea cu un aer cunoscător preparativele vizitei, participa la ele cât mai puțin cu putință și nu răspundea la nici o întrebare. Ceea ce le enerva teribil pe colegele ei. Și totuși, mai mult decât toate celelalte, pândeia sosirea vehiculelor în curtea liceului și tresărea la fiecare zgomot de portieră trântită. Au observat că își așezase toate lucrurile în valiză ca și când s-ar fi pregătit să părăsească liceul. Cu o săptămână înaintea zilei celei mari, Godelive a fost chemată în biroul maicii starețe. Toată clasa din ultimul an de liceu o aștepta la ieșire și a însoțit-o până la „camera” ei. S-a dus să se așeze pe pat și, după o lungă tăcere, văzând că colegele ei nu erau hotărâte să o lase singură, a sfârșit prin a vorbi:

— Ascultați, o să-mi iau rămas-bun de la voi, plec și va fi, fără îndoială, pentru multă vreme.

— Unde pleci?

— În Belgia, mă duc împreună cu regina. Un murmur de uimire a traversat auditoriul.

— Pleci împreună cu regina?

— E un secret. O să vi-l spun, dar să nu-l mai ziceți nimănui. Si mai ales celorlalte clase. Jurati-mi.

I-au făcut cele mai solemne promisiuni de a păstra tăcerea.

— Știți că Baudouin și Fabiola nu au copii. Nu pot avea copii. Nu știu dacă e din cauza lui sau a ei.

E trist să nu ai copii, cu atât mai mult pentru un rege și o regină. Sunt disperăți. Și atunci, președintele s-a gândit că, dat fiind că veneau în Rwanda, pentru că îi

²¹ Imnul național al Belgiei.

invitase, cel mai frumos cadou pe care îl puteau face era să le ofere un copil. Știți bine că așa se face la noi în asemenea cazuri. O familie fără copii nu e o familie. Nu poate fi lăsată în nefericire. Cea mai mare nefericire! Și atunci, un frate, o rudă, un vecin care are mulți copii trebuie să-i dea familiei unul dintre ei. Dacă n-o fac, înseamnă că sunt disprețuiți, că li se vrea răul. Dacă oferi unul dintre copiii tăi, sigur că intră într-o altă familie, dar rămâne totuși mereu al tău. Ai salvat o familie, ea îți va purta mereu respect și recunoștință. Asta vrea să facă președintele nostru: o dă pe fiica lui în numele Rwandei.

— Și pe tine te va da regelui belgian? La vârsta ta! Și așa grasă! Cu notele pe care le ai! Te și vezi fiică a reginei Fabiola!

— Ba nu, o să dea una dintre fiicele lui, pe Merciana, fiica cea mică. Are nouă ani și are pielea foarte deschisă la culoare, seamănă cu mama ei. Aproape ai zice că e albă.

— Și tu ce treabă ai cu asta?

— Eu o să o însoțesc pe Merciana în Belgia. Trebuie să aibă pe cineva cu care să poată vorbi în kinyarwanda, ca să nu-i fie prea dor de țara ei, și care să-i gătească banane sau manioc atunci când îi va fi poftă să mănânce.

— Ah! O să fii servitoarea ei! Așa mai merge.

— Vă pretindeți inteligente, dar se pare că habar n-aveți. Toate reginele și prințesele au doamne de curte, chiar și la noi, odinioară, aveau. Sunt alese mari doamne, fete de familie bună, din înalta nobilime. Se numesc doamne de companie. E o mare onoare să fii doamna de companie a unei regine sau a unei prințese.

— Și de ce te-a ales pe tine președintele?

— Tatăl meu nu face politică. Este bancher, cum știți. E bogat. Îi cunoaște pe președinte de foarte multă vreme. Au fost împreună în Legiunea Mariei. Are încredere în el. Președintele i-a spus: „Având alături de ea una dintre fetele tale, instruită în cel mai bun liceu din Rwanda, mă simt liniștit, ea va veghea cu grijă asupra micuței mele Merciana. Fac asta pentru Rwanda. Dându-mi copilul, salvez Rwanda de la mizerie: în schimb, alții vor fi obligați să ne ajute. Vom face parte din familie. E mai mult decât un pact de sânge. Merciana va avea doi tați, pe mine și pe regele Baudouin, suntem legați prin acest copil comun.” Iar tatăl meu nu a ezitat: am fost desemnată să o însoțesc pe fiica președintelui. La urma urmei, m-am născut în Belgia și, chiar dacă nu-mi aduc prea bine aminte, poate că sunt totuși puțin belgiancă, e mai bine pentru a te putea adapta. Acum, lăsați-mă, trebuie să termin de făcut valiza.

Toată clasa s-a adunat după aceea la bibliotecă, pentru a discuta despre dezvăluirile făcute de Godelive. Ca nimeni să nu poată auzi vreo frântură din discuție, au decis să se încuie discret în rezerva arhivelor. Goretti a declarat imediat că nu credea o iotă din ceea ce spusese Godelive, că ea își inventa povești. Dacă președintele își dădea cu adevărat fiica, cum ar fi putut-o alege pe

fata cea mai urâtă și mai proastă din liceu ca s-o însoțească? Doar dacă tatăl ei nu plătise pentru asta, sau dacă nu făcuse cine știe ce promisiune. Gloriosa nu și-a putut stăpâni indignarea:

— Îl insultă din nou pe președintele nostru. Asta ar putea să se sfârșească rău pentru tine. Godelive a spus-o, își dă fata pentru a ne salva țara. Merciana poate că nu va fi regină, dar va fi o prințesă în Belgia. Se va căsători cu un prinț. Belgienii vor fi obligați să ne ajute. Ar fi rușinos pentru ei ca țara uneia dintre prințesele lor să rămână mereu atât de săracă. Iar Godelive e o adevărată ruandeză, nu încapă îndoială, asta nu se evaluează după note și cu atât mai puțin după frumusețe, va reprezenta cum se cuvine poporul majoritar.

— Dar, a întrebat Modesta, dacă Fabiola este stearpă, de ce Baudouin nu își ia o altă soție? Asta se poate face, în cazul regilor, fiindcă trebuie neapărat să aibă urmași.

— Baudouin este catolic credincios, nu poate divorța.

— Se poate mereu să te înțelegi cu papa. Asta se face în cazul regilor. Nu sunt oameni obișnuiți. Plătesc, dau bacșișuri, și papa sfârșește prin a spune că nu era valabilă căsătoria.

— Ascultați, a zis Immaculee, o să vă dezvălui un secret: nu Fabiola e stearpă, ci Baudouin e cel care nu poate avea copii.

— Oh! De unde le scoți? Nu ti-e rușine! Dacă te-ar auzi mama ta!

— L-am auzit pe tatăl meu spunând asta. O povestește adesea prietenilor lui. L-am auzit povestindu-le în timp ce le serveam berea Primus în salon. Povestea îi făcea să râdă copios. Tatăl meu se afla la Kinshasa de ziua independenței Congo, la vremea aceea, orașul se numea încă Leopoldville. Nu știu dacă a văzut totul sau a auzit spunându-se, dar iată ce povestește:

Regele Baudouin a sosit de la aeroport. Era în picioare, într-o mașină decapotabilă, din acelea mari, americane, cum vezi în filme. Baudouin stătea în picioare, foarte înalt, foarte țeapăn, nu mișca deloc, ai fi zis că era o statuie. Purta o uniformă frumoasă, complet albă, cu un chipiu înalt, și lângă el se afla sabia lui, aurită, sabia regelui. Kasavubu, la rândul lui, părea mic de tot. Pe bulevard se adunaseră o mulțime de oameni, și erau mulți polițiști. Erau și albi. Atunci cineva a ieșit din mulțime. Era un tânăr bine îmbrăcat, cu costum și cravată. A reușit, nu se știe cum, să treacă de barajul făcut de polițiști și a fugit după mașina regelui, care se deplasa foarte încet. Și hop! Dintr-odată, a pus mâna pe sabie, a furat sabia regelui, a ridicat-o cu ambele mâini deasupra capului, ca să vadă toată lumea că a luat sabia regelui Belgiei. Mașina a continuat să meargă. Regele stătea tot în picioare, imobil, fără să miște, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, ca și cum n-ar fi văzut nimic. S-ar fi zis că era fermecat. La puțin timp după aceea, a fost prins un bărbat care avea sabia regelui. Dar toată lumea a spus că nu el era cel care furase sabia regelui. Adevăratul hoț era Mahungu, nu era un om, ci un spirit, un umuzimu, un demon, cum ar spune maica stareță. Mahungu, fie că e

vorba de un om sau de un spirit, ori un om posedat de spiritul lui Mahungu, era un mare vrăjitor, el a otrăvit sabia regelui, a pus niște dawa în sabie. Sabia i-a fost dată înapoi regelui Baudouin, și el a devenit impotent. Au încercat totul pentru a-l trata. A consultat toți medicii din Europa și America, dar acei dawa au fost mai puternici. Medicii albi n-au putut face nimic. Au fost chemați la Bruxelles chiar și vrăjitori din Tanzania, din Buha, dar aici cred că tatăl meu exagerează. Ceea ce e sigur e că Baudouin nu va avea niciodată copii. Iată ce povestește tatăl meu.

Toată clasa a fost de acord cu povestea lui Immaculee. Goretti a rezumat opinia pe care o aveau toate:

— Da, trebuie să ai mare grijă mereu. Se găsesc mereu vrăjitori care vor să te facă sterilă. Cunosc și eu dintre aceștia. Să nu vă apropiați prea mult de Fabiola, cu siguranță e și ea vrăjită, și poate că e contagios.

Zilele următoare, s-au întrebat dacă o mașină a președinției va veni să o ia pe Godelive sau dacă va pleca după vizită, alături de regină. Godelive nu mai vorbea cu nimeni și se mulțumea să răspundă cu un surâs arogant celor care îi vorbeau. Goretti era în continuare convinsă că totul nu era decât minciună și lăudăroșenie. Gloriosa, neprimind nici o directivă de la partid, rămânea într-o rezervă prudentă, remarcând totuși că, în interesul Rwandei, ar fi putut să fie aleasă o persoană mai „politică” pentru a o consilia pe Merciana, care era foarte tânără. Godelive nu o invita decât pe Immaculee să vină în „camera” ei. Immaculee era considerată, în tot liceul, ca fiind arbitrul eleganței și era reputată ca o adevărată cunoscătoare a secretelor de frumusețe ale femeilor albe.

Conform celor povestite celorlalte fete din clasă, Godelive îi puneă întrebări despre machiaj și coafură: observase că doamna de Decker avea unghiile roșii, și voia să știe totul despre oja de unghii, și ce trebuia făcut pentru unghiile degetelor de la picioare, și nu exista oare și un luciu pentru buze? Și parfumurile, nu acele amarachi, care puteau fi găsite la magazinul pakistanezului, ci acelea adevărate, cu care se parfumau femeile albe, care veneau de la Paris, cum se numeau acele parfumuri? Dar erau mai ales produsele pentru albirea pielii, care trebuie să fi fost mai eficiente decât tuburile Venus din Milo care se cumpărau de la piață, ea văzuse, în revistele pe care le dăduse liceenelor domnul Legrand, femei negre, americane, fără îndoială, care erau aproape ca niște albe, și aveau părul lung și drept, de un negru strălucitor, ba chiar erau unele printre ele - și Godelive se întreba cum făcuseră - care deveniseră blonde.

Godelive era foarte neliniștită. Cum ar fi arătat ea printre toate acele doamne cu pielea albă, blonde și parfumate? Ceea ce povestea Immaculee le făcea să râdă copios pe fetele din clasă, dar, cu două zile înaintea vizitei reginei, o mașină mare, neagră a venit, dis-de-dimineață, să o ia, discret, pe Godelive.

Liceenele, care se precipitaseră, în cămașă de noapte, la geam n-au putut zări decât Mercedesul care ieșea pe poartă și pe Godelive care, prin fereastra din

spate a mașinii, făcea semne largi cu mâinile. Unele au spus că își lua rămas-bun, altele că își bătea joc de ele.

Aceeași zi le-a adus și o mare decepție. Primarul, suflând din greu, a venit să o informeze pe maica stareță cu privire la instrucțiunile pe care tocmai le primise prin telefon de la președinție. Maica stareță i-a adunat pe profesori și tot personalul pentru a le aduce la cunoștință noile dispoziții pe care trebuiau să le ia. Urmau, apoi, să le pună la curent, cu menajamente, și pe eleve. Programul reginei Fabiola era foarte încărcat. Ea trebuia, în afară de orfelinatul doamnei președinte, să facă o donație la centrul de primire pentru copiii cu handicap din Gatagara și să viziteze noviciatul surorilor Benebikira Maria. Sigur, liceul Notre-Dame du Nil era în continuare în programul său, dar nu va putea să-i consacre mai mult de o oră. Ea nu voia în nici un caz să deranjeze orarul elevelor, dar ținea să asiste, cel puțin câteva momente, la un curs, pentru a le încuraja pe eleve și a saluta eforturile pe care le făcea guvernul în privința instrucției feminine. Trebuiau, așadar, să scurteze discursurile de bun-venit, să renunțe la majoritatea cântecelor fratelui Auxile, să scurteze dansurile. Nu vor mai ocoli prin marea sală de studiu, ci o vor primi pe regină în curte, dacă era vreme bună, dacă nu, se vor strânge în holul de la intrare. S-a stabilit că regina va asista - în jur de zece minute, precizase primarul - la cursul de geografie al surorii Lydwine. Va fi despre agricultura Rwandei. Se va face o repetiție după-amiază. Vor încerca să prevadă întrebările pe care le-ar putea pune Fabiola și răspunsurile care îi vor fi date. Chiar înainte de plecarea suveranei, elevele din ultima clasă de liceu îi vor oferi cadourile, iar corul fratelui Auxile va cânta imnul național și câteva dintre cântecele pregătite, dacă mai aveau timp.

Profesorii belgieni au protestat: li se promisese că vor fi prezentați personal reginei lor și că vor putea să se întrețină câteva momente cu ea. Li s-a dat voie să stea pe culoar, în fața claselor; la trecerea reginei, vor putea să o salute, ea va adresa, fără îndoială, câteva cuvinte fiecăruia dintre ei. Profesorii francezi au spus că ei nu erau implicați, dar că vor face câteva fotografii ca amintire. Primarul însă le-a interzis-o formal.

Ziua următoare, ajunul vizitei regale, a fost și ea foarte agitată. I-au văzut venind pe agenții Siguranței. Erau însoțiți de cinci domni, niște albi în costume închise la culoare, belgieni, cu siguranță. Păreau grăbiți, mergeau atât de repede, încât primarul se străduia din greu să-i urmeze. S-au întreținut cu maica stareță în biroul ei, s-au interesat cu privire la starea de spirit a elevelor, au consultat lista profesorilor, au cerut informații despre profesorii cooperanți francezi. L-au întrebat pe primar despre climatul care domnea în comuna pe care o conducea, acesta din urmă i-a asigurat că acolo era cea mai mare liniște, că starea de spirit a populației era excelentă, că oamenii așteptau evenimentul cu nerăbdare și că regina putea să conteze pe o primire călduroasă, că organizase și supervizase el însuși toate pregătirile, de o lună încoace, în fiecare zi, de dimineața până seara,

și uneori chiar o bună parte din noapte. Dar albi aceia, care n-aveau strop de bună-creștere, l-au întrerupt și i-au cerut să scurteze. A avut totuși timp să-și sfătuiască să supravegheze curțile celor câtorva tutsi, ceea ce au aprobat și agenții ruandezi. Polițiștii au inspectat de sus până jos liceul. Sora intendentă a fost nevoită să le deschidă și usa cămării, unde nimeni în afară de ea nu avea voie să intre. În timp ce scotoceau după rândurile de conserve de vită și de dulceturi, sora intendentă își scutura legătura de chei, în semn de protest. Polițiștii le-au dat indicații primarului și maicii starețe. Doi dintre ei, un belgian și un ruandez, au rămas la liceu. Au fost cazați în bungaloul pentru oaspeți.

Abia ce se îndepărtase jeepul Siguranței, că un microbuz ce se clătina din încheieturi s-a oprit în curte. Au coborât din el trei bărbați albi, purtând short și haină de tercot kaki, pe cap cu pălării de pânză. Erau urmați de un bărbat negru, cu cămașă și cravată de un roșu strălucitor. Acesta din urmă, care s-a dovedit a fi jurnalist la Radio Rwanda, a cerut s-o vadă pe maica stareță. A arătat o autorizație de fotografie eliberată de Ministerul Informației și i-a prezentat pe însoțitorii săi ca fiind reporteri cu experiență, care lucrau pentru un cotidian belgian și un hebdomadar francez. Voiau să facă un reportaj despre liceul Notre-Dame du Nil care, declarau ei, era recunoscut în Belgia și aiurea ca un liceu-pilot, un model pentru promovarea feminină în Africa Centrală. Vor face fotografii, vor intervieva câțiva profesori și, mai ales, în măsura posibilului, eleve și, desigur, pe însăși maica stareță. Cea din urmă, flatată, dar puțin neliniștită, le-a recomandat să păstreze cea mai mare discreție și le-a dat ca ghid și mentor pe părintele Hermenegilde. Jurnaliștii s-au întors la microbuzul lor și au revenit de acolo încărcăți cu aparate foto și reportofoane.

Curiozitatea sau mai degrabă indiscreția jurnaliștilor l-au șocat profund pe părintele Hermenegilde. Albi aceia voiau să vadă tot, să înregistreze tot. Nu numai că au fotografiat capela, clasele (sora Lydwine fusese prevenită la timp și a ținut în fața lor cursul pregătit pentru vizita reginei), dar au ținut să viziteze dormitoare și alcovurile elevelor din ultima clasă de liceu, au văzut cum erau împodobite, au pipăit paturile, au întrebat unde se aflau dușurile, au intrat chiar și la bucătărie, au ridicat capacul oalelor și au mers până la a gusta fasolea pe care o pregătea sora Kizito. Nu păreau să acorde nici o atenție discursurilor și comentariilor părintelui Hermenegilde, care le lăuda eforturile titanice și succesele extraordinare ale guvernului în favoarea educației feminine, ci preferau să pună elevelor întrebări necuviincioase, deplasate, impertinente: se plâneau ele de mâncare? Nu se simțeau prea izolate? Ce făceau în timpul liber? Aveau un prieten? Ce credeau despre planningul familial? Părinții erau cei care le vor alege viitorul soț? Erau hutu, sau tutsi? La liceu câte fete erau hutu, câte tutsi? Părintele Hermenegilde le făcea semn să tacă, dar unele dintre ele, mândre că vorbeau la un microfon, se încurcau în răspunsuri interminabile și, la sfârșit, întrebau: „O să fiu ascultată la radio?”

Au trebuit să adune grupul de dansatoare, voiau neapărat să le filmeze. La sală, au apreciat mult tinerele fete (erau cele din ultima clasă de liceu) în ținută de sport. Veronica atrăgea în mod irezistibil aparatele foto. Jurnaliștii i-au cerut să urce pe estradă, să pozeze singură, din față, din profil. „Ar putea să fie pe copertă, excelent, excelent!” spuneau ei. Glo-riosa, furioasă, i-a întrebat de ce erau interesați numai de Veronica. Au izbucnit în râs și i-au răspuns: „Bine, o să te fotografiem și pe tine.”

În momentul în care se pregăteau să se întoarcă la microbuz, părintele Hermenegilde le-a reamintit că trebuiau să o intervieveze și pe maica stareță. „Nu mai avem timp, au spus ei, avem deja tot ce ne trebuie. Mulțumiți-i din partea noastră maicii starețe. Am vrea să mergem până la izvorul Nilului. E cineva care să ne însoțească?” Părintele Hermenegilde, indignat de manierele lor, le-a explicat îndelung, ca pedeapsă, că era imposibil, că drumul fusese distrus de o alunecare de teren. „De altfel, a adăugat, începe să plouă, plecați repede, dacă nu vreți să fiți și voi blocați pe drumul de întoarcere în capitală.” Jurnalistul de la radio și șoferul au aprobat zgomotos sfaturile părintelui Hermenegilde și microbuzul s-a pus în mișcare, spre marea ușurare a reverendului.

Oamenii au așteptat-o pe regină. Multă vreme. Pe fiecare colină, șefii poliției încercaseră să adune toată populația validă. Mulți dădeau înapoi. Mai ales femeile. Aveau mereu de plivit câmpul de mazăre sau de cereale, care nu suferea amânare, sau copilul era foarte bolnav și n-ar fi suportat să stea pe spatele mamei, în soare sau în ploaie, o zi întreagă. În cele din urmă, au adunat destui oameni ca să umple, pe o distanță de doi kilometri, marginile drumului. Le-au împărțit copiilor din școala primară, în apropierea comunei, micile drapele belgiene și ruandeze. Monitorul le-a arătat cum să le fluture și i-a pus să repete o ultimă dată cântecul pe care îl compusese pentru a-i ura bun-venit reginei: „Să vă purtați ca și când ar fi președintele”, i-a sfătuit el.

Cât despre liceu, era în plină efervescență. Elevele, dintre care unele nu putuseră închide un ochi toată noaptea, se treziseră mult înainte să se dea trezirea și să se audă scârțâitul porții de la intrare. Se schimbau, se certau pe oglinzi, piepteni, tuburi de cremă Venus din Milo. Se străduiau la nesfârșit să-și descâlcească părul, invidiindu-le pe cele care aveau privilegiul să aibă părul întins. Fiecare se întreba cum să se facă remarcată de regină sau, ceea ce era poate mai important, de către ministra care o va însoți. Dar cum să o facă, din moment ce toate purtau aceeași uniformă? Nu se punea problema să facă vreun semn, cu atât mai puțin să clipească din ochi. Exersau ca să obțină un surâs plin de entuziasm și admirație. Unele mizau pe tenul lor deschis la culoare și părul drept, dar majoritatea se lăsau la voia întâmplării: regina poate se va opri în fața lor și le va adresa câteva cuvinte. Și nu le va uita. Dar asta ar fi un adevărat miracol, și doar Sfânta Fecioară ar putea hotărî așa ceva.

La micul-dejun, sora intendentă a desfăcut câteva dintre cutiile mari cu dulceturi, care erau păstrate pentru picnicul cu ocazia pelerinajului sau pentru venirea monseniorului. Apoi liceenele au trebuit, cu regret, să meargă în clasele lor, fiindcă regina dorea să descopere liceul în activitățile sale obișnuite. Sora Lydwine a repetat, așadar, neobosită, cursul ei de geografie și s-a asigurat că elevele vor răspunde cu spontaneitate și naturalețe la întrebările prevăzute. Ceilalți profesori au renunțat repede să mai țină cursuri, fiindcă elevele se îngrămădeau toate la ferestre de fiecare dată când credeau că au auzit zgomote ce anunțau sosirea cortegiului atât de așteptat. De altfel, profesorii belgieni stăteau înțepeniți pe scaunele lor, de teamă să nu-și șifoneze costumul sau să nu-l păteze cu praf de cretă. Cântărețele și dansatoarele care fuseseră selecționate așteptau în sala de sport, gata - la semnalul fratelui Auxile - să se alinieze în curtea liceului. Cei doi polițiști circulau în sus și în jos pe culoare. Primarul, suflând greu, era într-un du-te-vino între liceu și drumul pe care urma să vină cortegiul. Părintele Hermenegilde, în fața capelei, repeta, cu voce tare și gesturi largi, alocuțiunea de bun-venit. Maica stareță era peste tot: ba încerca să restabilească ordinea în clase, ba trimitea un profesor francez care venise fără cravată să-și pună una, ba corecta aranjarea paturilor în dormitoare, ba chema servitorii să mai șteargă o dată cu buretele mesele din sala de mese, și să mai spele pe jos la dușuri, ba descoperea pe la colțuri pânze de păianjen imagine, ba arăta cu un deget inflexibil un fir de praf pe rafturile cu cărți de deasupra ale bibliotecii, ba îi reamintea surorii Kizito dimensiunea regulamentară a feliilor de manioc prăjit...

Regina era așteptată să sosească la ora 9.30. La ora 10.00 a început ploaia. Norii, până atunci agățați de vârfurile crestei, au acoperit tot versantul și au învăluit liceul. Pe marginea drumului unde era așteptat cortegiul, mulți au profitat pentru a se eschiva. Apoi ceața s-a destrămat în fâșii efemere, dar norii mari, imobili au început să-și arunce aversele de ploaie.

Cu puțin înainte de 10.30, au văzut-o pe sora Gertrude alergând pe culoar, de-a lungul sălilor de clasă, și strigând: „A sosit! A sosit!” Elevele, care, la ordinele fără apel ale maicii starețe, sfârșiseră prin a se reacheza la locul lor, s-au repezit, toate în același timp, la ferestre. Prin geamurile pe care se scurgeau picăturile de ploaie, au zărit două jeepuri militare cărora li se depliaseră capota, așezându-se de o parte și de alta a porții de la intrare, urmate de patru mașini Range Rover, acoperite de noroi, care au oprit în dreptul celor patru trepte ce duceau către ușa de la holul de intrare. Din ele au coborât pasagerii, cel puțin vreo doisprezece, au numărat liceenele: atât bărbați, cât și femei, atât negri, cât și albi. Doi dintre ei s-au repezit spre mașina care oprise cel mai aproape de trepte, au desfășurat umbrele mari și au deschis portiera. Regina! - căci nu putea fi decât regina - și ministra! - era, desigur, ministra - au ieșit din mașină și s-au adăpostit sub umbrele, dar sub gluga pelerinilor lor impermeabile era imposibil să le distingi chipul. Maica stareță, părintele Hermenegilde, primarul, care așteptau pe treapta

cea mai de sus, s-au înclinat respectuos, iar regina, ministra și suita lor, fără să-și lase timp să le răspundă, s-au precipitat spre holul de la intrare.

Coristele și dansatoarele care fuseseră înghesuite în hol din pricina ploii le-au povestit colegelor scena de primire. Maica stareță le-a adresat un cuvânt de bun-venit oaspeților iluștri care onorau cu vizita lor liceul Notre-Dame du Nil, pierdut printre crestele munților, apoi părintele Hermenegilde s-a lansat în alocuțiunea lui, pe care o corectase și o repetase până în ultima clipă, dar regina, la un semn discret al unuia dintre membrii suitei sale, care-și privea fără încetare ceasul, a întrerupt cu un compliment abil strecurat valul de elocvență al reverendului, care amenința să fie ineputabil. Regina, care își scosese la intrare pelerina, și care purta acum o pălărie imensă, a declarat că era fericită și mândră să viziteze liceul Notre-Dame du Nil, care forma, într-un spirit creștin și democratic, viitoarea elită feminină a țării. Ținuse să încurajeze personal eforturile elevelor, profesorilor și ale guvernului în acest sens. Ministra a subliniat că președintele, susținut de poporul majoritar, lucra neobosit la dezvoltarea țării, imposibilă fără concursul femeilor, a căror educație, conform moralei creștine și principiilor democratice, era una dintre prioritățile sale. Luminile flash-urilor celor doi fotografi din suita reginei l-au făcut să tresară pe primar, care s-a temut o clipă de un atentat. Bărbatul care se uita mereu la ceas s-a dus să-i vorbească la ureche maicii starețe care, de îndată, le-a invitat pe regină și pe ministra să-și continue vizita și să meargă, așa cum regina își exprimase dorința, în clase, alături de eleve și de profesorii lor. Pregătisem patru cântece împreună cu fratele Auxile, s-au plâns coristele, și nu am cântat decât unul, și pe acela în vreme ce toată lumea urca scările, nici nu știm dacă regina și doamna ministru l-au ascultat.

Regina a ținut, în cele din urmă, să viziteze toate clasele. În fiecare dintre ele, profesorul se prezenta reginei, care-i răspundea prin câteva cuvinte, apoi ea le adresa elevelor felicitările și încurajările ei. Chipul ei părea să poarte masca unui surâs imuabil, cu excepția momentelor în care îl consulta, cu o privire scurtă, pe bărbatul cu ceasul. În clasa domnului de Decker, au fost impresionați de reverența soției acestuia, care îl însoțise pe soțul ei pentru a o saluta pe suverană. Fabiola a rămas câteva minute în plus, așa cum fusese convenit, în clasa surorii Lydwine, a lăsat-o pe profesoară să pună trei întrebări, apoi, mulțumită de răspunsuri, le-a întrebat pe eleve ce voiau să devină mai târziu: infirmiere, asistente sociale, moașe? Ca să n-o dezamăgească, liceenele întrebate au ales, oarecum la întâmplare, una din cele trei profesii pe care le sugerase regina. Bărbatul cu ceasul dădea semne de nerăbdare. Regina, ministra și suita lor s-au întors repede în holul de la intrare, unde elevele din ultima clasă de liceu, care coborâseră în timp ce Fabiola se afla la cursul surorii Lydwine, o așteptau ca să-i ofere cadourile. Gloriosa și Goretti i-au dăruit obiectele împletite și șervetele brodate. După ce le-a admirat, regina le-a întins unei doamne din suita sa, le-a

mulțumit mult celor două eleve, le-a întrebat cum se numeau și le-a sărutat pe ambii obraji. Apoi, avându-le de-o parte și de alta pe Gloriosa și Goretti, regina a luat cuvântul, declarând că va păstra o amintire de neuitat a vizitei sale, prea scurtă după părerea ei, la liceul Notre-Dame du Nil, că era entuziasmată de ceea ce văzuse, și că puteau conta mereu pe ea pentru a susține efortul pe care-l făcea această țară frumoasă în favoarea educației și promovării feminine. După ce a salutat-o pe maica stareță, pe părintele Her-menegilde și pe primar, regina Fabiola și ministra s-au urcat din nou, la adăpostul umbrelor, în automobilul Range Rover stropit de noroi, în vreme ce membrii suitei se precipitau în dezordine spre celelalte vehicule.

Precedat de cele două jeepuri militare, cortegiul a ieșit pe poarta liceului și s-a îndepărtat pe drum, dispărând în spatele perdelei de ploaie.

Vizita reginei Fabiola a alimentat multă vreme conversațiile liceenelor. Regretau că fusese atât de scurtă și că bogatul program pe care îl pregătiseră cu atâta grijă și de atâta vreme nu se putuse desfășura cum fusese prevăzut: coristele și dansatoarele erau cele mai triste. De ce era regina atât de grăbită? Asta păruse de-a dreptul șocant din partea unei regine. De ce trebuie să mergi atât de repede când ești regină? Ba chiar când ești o femeie care se respectă? Recunoșteau aici proastele maniere ale albilor. Veronica a dat exemplul reginelor bamikazi de odinioară: ele știau să se deplaseze cu o demnă lentoare, ca și când și-ar fi numărat fiecare pas, și nimănui nu i-ar fi trecut prin cap să le spună să se grăbească așa cum părea să facă bărbatul cu ceasul: ele hotărau singure în privința timpului. Gloriosa i-a replicat imediat că acele regine erau tutsi, deci niște leneșe, care nu se atinseseră niciodată de o sapă, niște parazite pe care corvezile sărmanului popor trebuiau să le hrănească. Și că nu la ele puteau fi găsite bunele maniere pentru adevăratele ruandeze.

Modesta a ținut să observe că, datorită brățărilor pe care le purtau pe brațe și a inelelor de la picioare, nici nu puteau să meargă fără să fie susținute.

Dezbaterea elevelor privea mai ales frumusețea reginei Fabiola. Majoritatea o găseau cu adevărat frumoasă, mai frumoasă decât doamna de Decker, cu pielea albă, mai albă decât a tuturor femeilor albe din capitală. De altfel, totul era alb la ea: purta o fustă albă, un sacou alb, ce semăna puțin cu o haină bărbătească, și încălțări albe, care rămăseseră – se întrebau cum – imaculate. Unele dintre eleve regretau că nu purtase o rochie lungă, cu trenă, o adevărată rochie de regină, ca în ilustrațiile din cartea de istorie, sau ca aceea a Cenușăresei. Immaculee le-a explicat sentențios că regina purta un taior și că așa se îmbrăcau femeile albe la ele acasă, în Europa.

— Nu e mai frumoasă decât regina Gicanda, nu s-a putut abține să remarce Veronica.

— Regina ta de mai sus, a izbucnit Gloriosa, așa-zisa ei frumusețe nu i-a servit la mare lucru. A fost încercuită în vila ei la Butare, nu-i prevăd un viitor prea

bun. Iar voi, femeile tutsi, vă credeți mereu cele mai frumoase din lume, dar în prezent frumusețea a schimbat tabăra. Pretinsa voastră frumusețe n-o să vă aducă noroc.

Și apoi mai era pălăria reginei. Misterul acelei pălării. O pălărie imensă, albă și ea, cu noduri din mătase roz, pene și flori, o adevărată grădină, grădina paradisului, cum ar fi zis părintele Hermenegilde. Cum reușise să reziste sub gluga care o protejase pe Fabiola de ploaie? Și-o pusese oare sub umbrelă, înainte de a intra în holul liceului? Aici era misterul. În orice caz, o recunoșteau toate, era o adevărată pălărie de regină, mai bună chiar decât o coroană, niciodată nu se mai văzuse așa ceva în Rwanda. Numai o regină putea suporta un astfel de monument pe cap.

Așteptau cu nerăbdare vești de la Godelive. Regele și regina o luaseră oare cu ei pe fiica președintelui? O adoptaseră oare cu adevărat ca pe propria lor fiică, o să fie ea cu adevărat văzută ca propria lor fiică? Dar Godelive, domnișoara de onoare, le însoțise ea oare în avion? Au întrebat-o pe sora Gertrude, care asculta la radio, dacă auzise ceva. La radio nu se spunea nimic. Au scris tuturor persoanelor și mai ales tuturor fetelor pe care le cunoșteau în capitală. Au pus cap la cap frânturile de poveste. Ce au reținut ca fiind adevărat este că președintele avusese intenția de a-i oferi una dintre fiicele sale cuplului regal din Belgia. I se făcuse milă de regele fără urmași și îi oferea cu inima deschisă una dintre fiicele sale pentru a-i salva descendența. Spera că în acest fel belgienii vor fi mereu - așa cum fuseseră în momentul independenței - de partea poporului majoritar. Ar fi intrat în familie: pentru onoarea copilului lor comun, nu l-ar fi lăsat baltă. Dar regele și regina nu înțeleseseră. Sunt unele lucruri pe care alții nu le vor înțelege niciodată. Belgienii răspunseseră că, desigur, fiica președintelui ar putea să-și facă studiile în Belgia. Era de la sine înțeles. Dar în privința dăruirii unui copil, se prefăceau că nu aud și nu înțeleg. Fiica președintelui rămăsese aici, la fel și Godelive.

— Am avut dreptate, a zis Goretti, toate astea n-au fost decât povești. Godelive e atât de idioată, încât a sfârșit prin a crede în propriile minciuni.

— O să vedem ce o să ne spună când se va întoarce, au răspuns prudent ceilalți.

Dar Godelive nu s-a mai întors niciodată la liceu. Era prea umilită pentru a avea puterea de a înfrunta batjocura colegelor sale. A ajuns totuși în Belgia. Tatăl ei i-a găsit un pension cochet. Se spune că maica stareță a avut contribuția ei la acest lucru.

Nasul Fecioarei

— Modesta, a spus Gloriosa, ai fost atentă la chipul Fecioarei?

— Care?

— Cel al statuii Notre-Dame du Nil.

— Ei bine, ce-i cu el? Este adevărat că nu e la fel ca al celorlalte Marii. E negru. Albii l-au vopsit în negru. E, fără îndoială, ca să ne facă plăcere nouă, ruandezilor, dar fiul Fecioarei, la capelă, a rămas alb.

— Dar ai observat ce nas are? E un nas mic și drept, nasul tutsi.

— Au luat statuia unei Fecioare care era albă, au vopsit-o în negru și au păstrat nasul tipic albilor.

— Da, dar acum, că este neagră, are nasul unei tutsi.

— Știi, la vremea aceea, albii și misionarii erau de partea tutsilor. Așa că o Fecioară neagră cu un nas de tutsi, pentru ei, era mai degrabă un lucru bun.

— Da, dar eu nu vreau O Sfântă Fecioară cu un nas de tutsi. Nu vreau să mă mai rog în fața unei statui care are nasul unei tutsi.

— Si ce vrei să facem? Crezi că maica stareță sau monseniorul, dacă o să le ceri, o să schimbe statuia? Doar dacă n-o să vorbești cu tatăl tău...

— Sigur că o să vorbesc cu tatăl meu... De altfel, mi-a zis că vor detutsiza școlile și administrația. Asta a și început la Kigali și la universitatea din Butare. Noi o să detutsizăm mai întâi Sfânta Fecioară, o să-i corectez nasul, vor fi unele care o să înțeleagă avertismentul.

— Vrei să-i spargi nasul statuii! Când se va afla că tu ai făcut asta, te va paște exmatricularea.

— Gândește-te, o să le explic tuturor de ce trebuia să o fac: este un gest politic și mai degrabă mă vor felicita, și apoi, mai e și tata...

— Bine și cum vei face?

— Nu e greu: îi spargem nasul statuii și îi lipim unul nou. Într-o duminică, mergem la cei din neamul batwa, sunt la Kanazi. Luăm argilă, bine preparată, bine frământată, cea din care fac vasele, și o să-i modelăm un nas nou Fecioarei Maria.

— Și nasul cel nou când i-l vei lipi?

— O să ne ducem noaptea, în ajunul pelerinajului, și a doua zi toată lumea o să vadă noul nas pe care-l va avea Notre-Dame du Nil. Un adevărat nas de ruandez, cel al poporului majoritar. Toți vor aprecia acest lucru. Chiar și maica stareță. Nu

va fi nevoie să-i explicăm. Sau mai bine da, eu o să le explic. Știu pe unele care își vor lăsa capul în jos, care vor încerca să-și ascundă nasul lor mic. Tu ești prima dintre ele, Modesta, cu nasul moștenit de la mama ta. Dar tu o să mă ajuți, fiindcă ești prietena mea.

— Gloriosa, mi-e teamă. O să ai necazuri, la fel și eu, dacă te ajut.

— Ba nu, îți spun, suntem militante. Ceea ce vom face este un act militant și, datorită tatălui meu, nimeni nu va îndrăzni să spună ceva. Vor fi obligați să schimbe statuia, să pună alta, care să reprezinte o adevărată ruandeză, cu un nas ca al celor majoritari. O să vezi, partidul o să ne felicite. Vom fi niște femei politice. O să sfârșim prin a ajunge ministre.

— Tu, fără îndoială, cât despre mine, mira-m-aș!

Planul Glorioasei o frământa pe Modesta. Spera că prietena ei nu se va mai gândi la el, că-l va abandona repede. Peste o lună, va avea loc pelerinajul, între timp Gloriosa va fi uitat totul. Ceea ce spusese fusese doar de amuzament, ca să se afle-n treabă și să mai treacă timpul, fiindcă e atâta plictiseală la liceul Notre-Dame du Nil, încât uneori pot să-ți vină idei ciudate. Sunt unele fete care își imaginează că un profesor alb s-a îndrăgostit de ele, că o să le ia cu el, o să le răpească, fiindcă în clasă nu se uită decât la ele, o să plece împreună cu el cu avionul, cu avionul companiei Sabena, altele care spun că Fecioara le vorbește noaptea, și ele scriu într-un carnețel ce le-a spus Maria, sunt unele care se cred reginele de odinioară, nu trebuie să fie atinse, sunt atât de prețioase, de fragile, mereu gata să leșine, iar altele spun că o să moară fiindcă au fost otrăvite, au fost otrăvite pentru că sunt prea frumoase, mai frumoase decât toate celelalte, iar invidioasele le fac tot felul de vrăji, nu pot să mănânce nimic, fiindcă totul e otrăvit. Idei nefericite se învârt și se ciocnesc în capul fetelor, uneori le rămân în minte, alteori dispar de acolo. Modesta speră că ideea nefericită a Glorioasei i s-a șters din minte ca multe altele.

Duminica următoare, la sfârșitul slujbei, Gloriosa i-a spus Modestei:

— Grăbește-te, o să mergem la izvor. Vreau să mă orientez la fața locului. Trebuie să vedem cum poți urca până la firida Fecioarei Nilului. Trebuie să știm exact cum putem să ne cățărăm.

— Chiar vrei să faci ce mi-ai zis?

— Firește că da, mai mult ca niciodată, și contez pe tine, dacă vrei să fii în continuare prietena mea.

— Mi-e frică, a suspinat Modesta, eu nu am un tată ca al tău... dar o să te ajut totuși, pentru că spui că sunt prietena ta.

Ploua. Pe drum, Gloriosa și Modesta au depășit câteva femei care se întorceau de la slujbă, purtându-și scăunelul pe cap.

— Chiar zici că locuim printre nori, a zis Modesta.

— Mie, a răspuns Gloriosa, îmi place ploaia asta, chiar mi-o doream, și n-am avut nevoie de Nyamirongi ca să o fac să vină. N-o să vină nimeni să se roage la

Notre-Dame du Nil, nici chiar cele care voiau să-i ceară note bune n-o să se încumete să vină.

Au coborât la vale drumeagul abrupt care ducea la izvor, încurcându-și picioarele în șanțulețe, agățându-se de arbuști ca să nu alunece. S-au oprit în fața jgheabului ce reținea apa izvorului, înainte ca ea să-și urmeze cursul spre destinul ei de fluviu. Statuia Fecioarei Maria le-a părut foarte înaltă, inaccesibilă înăuntrul micului ei edificiu de tablă, vârat, nu se știe cum, între două stânci mari. În ciuda adăpostului ei, anotimpurile ploioase își lăsaseră amprenta asupra statuii. Chipul său negru era străbătut de dâre albicioase, iar mâinile sale împreunate și picioarele goale erau brăzdate de pete de aceeași culoare.

— E Fecioara Zebrelor, a izbucnit în râs Gloriosa, vezi bine că trebuie vopsită din nou sau mai degrabă înlocuită, iar nasul ei chiar e nasul unei tutsi, dar al unei tutsi albinoase.

— Taci din gură. Nu mai spune asemenea lucruri, o să ne aducă ghinion.

Au urcat grohotișul și au înconjurat cele două stânci mari. Erau netede și lucioase. În scobitura lor, patru stâlpi susțineau o platformă de scânduri, acoperite de mușchi și licheni, pe care fusese ridicată firida în care se afla Fecioara.

— Vezi, a spus Modesta, e prea sus. Ne-ar trebui o scară.

— Tu o să fii scara. O să mă ridici pe umeri, și eu o să mă cațăr, agățându-mă de scânduri, iar tu o să mă susții și o să mă împingi. O să reușim.

— Gloriosa, ești nebună!

— Fă ce-ți spun și nu comenta, dacă vrei să fii în continuare prietena mea.

Modesta s-a lăsat pe vine la baza platformei. Gloriosa a pus piciorul pe spatele ei și i s-a urcat pe umeri.

— Haide, ridică-te.

— Nu pot, ești prea grea. Și nu văd nimic de fundul tău mare.

— Ține-te de stâlp.

Modesta s-a agățat de stâlp și a ridicat-o încetul cu încetul pe Gloriosa, care o tot îndemna: „Haide, continuă, aproape că am reușit!”

— Gata, asta e, a zis Gloriosa, am coatele la nivelul scândurilor. Atenție, mă ridic, tine-te bine, am ajuns.

Gloriosa a reușit să se strecoare în spațiul îngust dintre stâncă și bucata de tablă. S-a ridicat, în cele din urmă, în picioare, și Modesta a văzut-o dispărând în adăpostul statuii.

— Gata, pot să o ating. Sunt mai înaltă decât ea. Vezi, o să fie ușor, o lovitură pricepută peste nas, și asta e!

Gloriosa s-a strecurat din nou între adăpost și stâncă.

— Atenție, a strigat ea, vezi că sar, prinde-mă.

Gloriosa a sărit și s-a prăvălit peste Modesta, trăgând-o după ea în cădere.

— Uită-te în ce hal suntem, i-a zis Modesta, ridicându-se, fusta mea e plină de noroi, și e ruptă aici, într-o parte, iar picioarele îmi sunt pline de zgârieturi. Ce o să-i spunem supraveghetoarei?

— O să-i spunem că am alunecat pe când mergeam să ne facem rugăciunea la Notre-Dame du Nil. O să ne căineze și o să ne felicite pentru evlavia noastră. Sau mai bine spunem că ne-au atacat niște bandiți ca să ne violeze, dar că am scăpat, îmi place mai mult a doua variantă, doar suntem fete curajoase; zicem că am fost atacate de niște inyenzi, sunt mereu prin munți...

— Știi bine că nu mai umblă pe aici acești tutsi, inyenzi, acum fac comerț la Bujumbura sau Kampala.

— Tatăl meu spune că trebuie să repetăm fără încetare că există acești inyenzi, că sunt mereu gata să vină înapoi, că sunt unii dintre ei care se infiltrează, și că tutsi care au rămas îi așteaptă cu nerăbdare, chiar și cei pe jumătate tutsi, cum ești tu. Tatăl meu mai spune că nu trebuie să uităm niciodată să ținem poporul în frică.

Gloriosa a socotit că, pentru a o convinge pe supraveghetoare de povestea lor, era mai bine să aștepte căderea nopții înainte de a se întoarce la liceu. S-au dus să se adăpostească în cabana părăsită a ciobanului, la Remera, în josul drumului. Acolo s-au întins pe un pat de iarbă deasă, ce părea să fi fost proaspăt înlocuită. „Vezi, a zis Gloriosa, cabana e frecventată, chiar dacă patul e puțin cam incomod pentru ce trebuie făcut aici. Până la urmă tot o să aflui cine își dă întâlnire aici.” S-a întins pe pat. „Vino și așază-te peste mine, și ridică-ți rochia. Știi ce trebuie făcut ca să te pregătești de căsătorie, asta au făcut mereu și mamele noastre.”

— Ce ați pățit, sărmanele mele fete?! a strigat sora Gertrude când le-a văzut pe Gloriosa și Modesta cu hainele rupte și pline de noroi.

— Am fost atacate, a răspuns Gloriosa, cu o voce spartă de emoție, niște bărbați care aveau fața ascunsă sub o bucată de pânză neagră, nu știu câți erau, s-au aruncat asupra noastră, sigur voiau să ne violeze și apoi să ne omoare, dar ne-am apărat, am aruncat cu pietre și am țipat, ei au auzit zgomotul unei mașini Toyota care sosea, s-au speriat și au fugit... Dar știu cine erau, am auzit ce spuneau, erau niște inyenzi, mereu sunt pe acolo, se ascund în munți, știu de la tatăl meu, vin din Burundi și sunt mereu gata să ne atace atunci când pot, și au și complici: tutsi de aici. Trebuie să o prevenim pe maica stareță.

Cele două liceene au fost conduse în biroul maicii starețe. Gloriosa a spus încă o dată povestea agresiunii asupra lor, dar, în noua versiune, faptele se agravasera în mod considerabil: numărul bărbaților inyenzi creștea întruna, acum se pregăteau să atace liceul, voiau să violeze toate elevele, pe care le vor ucide după torturi îngrozitoare, călugărițele nu vor fi nici ele cruțate, nici măcar cele albe. Modesta păstra tăcerea: se străduia să plângă și să geamă, respectând sfaturile pe care i le dăduse Gloriosa. „Repede, insista aceasta din urmă, nu e nici o clipă de pierdut, suntem toate în pericol, inyenzi sunt foarte aproape, sunt peste tot.”

Maica stareță a luat hotărârile care se impuneau. I-a adunat pe părintele Hermenegilde, sora Gertrude și sora intendentă în consiliu de război. L-a trimis degrabă pe fratele Auxile cu camionul lui în sat, de unde urma să se întoarcă împreună cu primarul și cei doi jandarmi. Le-a adunat pe liceene în capelă, unde părintele Hermenegilde, fără să le dea prea multe explicații, a alternat cântecele religioase cu zecile de mătănii. Sora intendentă le-a împărțit servitorilor cuțitele de bucătărie, al căror număr l-a notat cu grijă în carnețelul ei, și a preluat conducerea brigăzii care făcea de gardă la poarta liceului. Se lăsase noaptea. Sora intendentă a decis să le împartă tuturor biscuiții pe care îi păstrase pentru următorul pelerinaj. În capelă, în ciuda încăpățânării părintelui Hermenegilde de a relua la nesfârșit cântecele religioase și mătăniile, zvonurile au prins a se răspândi. Se vorbea în șoaptă că președintele fusese asasinat, că inyenzi traversaseră lacul, că rușii le dăduseră arme îngrozitoare, că urmau să omoare pe toată lumea, chiar și pe tinerele fete, după ce le vor viola... Multe eleve plângeau, unele îi cereau reverendului să le spovedească, altele sperau, nu se prea știa de ce și cum anume, că vor scăpa de masacru și de viol.

Au auzit zgomotul făcut de camionul fratelui Auxile. Paznicii, bănuitori (se temeau ca fratele Auxile să nu fi fost prins cu camionul într-o ambuscadă), au deschis încet poarta, în ciuda claxonului nerăbdător al șoferului. Au văzut apoi, cu ușurare, că fratele Auxile îi adusesese nu numai pe primar și pe cei doi jandarmi cu puștile lor, ci și vreo douăzeci de militanți, înarmați cu macete.

Consiliul de război s-a reunit din nou în biroul maicii starețe: participau la el maica stareță, primarul, sora intendentă și părintele Hermenegilde, care le lăsase pe liceene sub supravegherea surorii Gertrude. Gloriosa a fost invitată să asiste în calitate de martoră și victimă. Ea a reluat pentru primar povestea agresiunii: pretinșii inyenzi erau mereu mai numeroși și mai violenți, și Gloriosa și-a ridicat rochia până mai sus de coapse ca să le arate tuturor nenumăratele zgârieturi care le străbăteau. Modesta, tăcută în continuare și de data asta cu adevărat în lacrimi, a fost condusă la infirmerie, unde sora Angelique urma să vegheze asupra ei. Primarul a declarat că reușise să dea de prefect care, la rândul lui, alertase tabăra militară. Colonelul urma să trimită de urgență cincizeci de soldați comandați de locotenentul Gakuba. Între timp, militanții vor fi dispuși în punctele strategice și va fi trimisă la micul centru comercial o patrulă alcătuită tot din militanți, condusă de un jandarm. Liceenelor li s-a dat voie să meargă în dormitoare și să se culce, dar fără să se dezbrace, precizase maica stareță.

Apoi au așteptat. Noaptea era mai întunecată decât de obicei, și muntele tăcut. Patrula s-a întors din micul sat. Nu trezise decât niște câini al căror lătrat plângăcios sau furios s-a liniștit abia după multă vreme. Puțin după miezul nopții, au sosit două camioane pline cu militari. Aceștia din urmă și-au ocupat imediat pozițiile în jurul liceului. Tânărul locotenent care era comandantul lor s-a întreținut în biroul cel mare cu maica stareță și primarul. Gloriosa a spus din nou

povestea: de data asta, a adăugat că i s-a părut că a recunoscut vocea unuia dintre cei care le atacaseră, nu era cu totul sigură, dar ar fi putut să fie cea a lui Jean Bizimana, fiul lui Gatera, acel tutsi care avea un magazin mic la piață. Locotenentul a spus că tutsi erau mereu complici cu acești inyenzi, nu încăpea nici o îndoială că bandiții care veniseră din străinătate se ascundeau acum la ei. O să trimită patrule să le percheziționeze curțile, iar militanții le vor servi drept ghizi. Îl vor aresta de îndată pe Jean Bizimana. „Cu acești inyenzi, a declarat locotenentul, nu trebuie să pierzi niciodată timpul.”

Operațiunile hotărâte de locotenent au fost puse prompt în practică. Șefii patrulelor s-au întors, după o oră, să dea raportul locotenentului, în prezența mamei stărețe, a primarului și a Gloriosei, care refuzase să meargă să se odihnească în camera de oaspeți ce i se propusese, cea mai frumoasă totuși, aceea rezervată monseniorului. Jean Bizimana fusese arestat fără să opună rezistență, în mijlocul țipetelor și plânsetelor părinților, fraților și surorilor lui. Militarii l-au interogat cu asprimea de rigoare, ca să-i denunțe pe complici. Nu mărturisise nimic. Urma să fie trimis în închisoarea cea mare din nordul țării.

„Sunt puține șanse să-l mai vedem pierzându-și vremea prin comuna pe care o conduc”, a zis primarul, râzând.

Militarii scotociseră puținele curți în care mai locuiau încă tutsi. Goliseră conștiincios hambarele, spărseseră urciurile, îi interogaseră pe toți cei ai casei, chiar și pe copii. În zadar. Inyenzi își luaseră deja tălpășița. „Ei bine, a spus locotenentul, două fete curajoase au reușit să-i pună pe fugă. Păcat totuși că n-am prins câțiva dintre ei. Dar e o operațiune reușită: trebuie să le reamintim mereu acestor tutsi că nu sunt decât niște gândaci, niște inyenzi, în Rwanda.”

Gloriosa s-a instalat în camera monseniorului timp de câteva săptămâni, până la pelerinaj, ceruse ea. Nu i se putea refuza nimic unei fete care dăduse dovadă de atâta curaj și pe care părintele Hermenegilde, într-una dintre predicile lui, o comparase cu Ioana d'Arc. Faptele celor două liceene, mai ales cele ale Gloriosei, au fost celebrate până la cele mai înalte instanțe ale partidului. „Două liceene eroine pun pe fugă criminali periculoși, veniți să semene dezordinea în țară”, suna un titlu de ziar. Gloriosa devenise eroina care salvase liceul și poate țara întreagă. Călugărițele și profesorii își înmulțeau semnele de considerație atunci când i se adresau: în jurul ei, curtea pe care se înghesuiau să i-o facă colegele crescuse considerabil, dar unele dintre ele evitau totuși să pâlăvrăgească prea mult cu ea, de teamă să nu comită cine știe ce gafă. Doar Goretti păstra distanța și, în fața celor care-i rămâneau fidele, își permitea, mai pe ocolite, să emită unele îndoieli cu privire la autenticitatea faptelor Gloriosei.

Modesta spera că, de frică să nu-și compromită celebritatea uzurpată, Gloriosa va renunța la planul ei de a mutila statuia Notre-Dame du Nil, dar, în timpul cursului surorii Lydwine, aceasta i-a șoptit: „Nu uita, duminică mergem la cei din neamul batwa.”

Vreo zece colibe mici și jumulite, răspândite într-o plantație de banani răzleață, alcătuiau satul batwa. Pe o ridicătură de pământ bine bătătorită, un cerc mare, negricios marca locul în care era amplasată vatra unde erau arse vasele de lut cu câteva zile înainte de târg. De jur împrejur, se înălțau, ca niște mici piramide prăbușite, grămezi de cioburi.

La apropierea celor două tinere fete, o mulțime de copii goi, cu pântecele albite de dăre de argilă, umflate ca niște mici baloane, au luat-o la fugă țipând. Satul părea pustiu, ciudat de liniștit. Străbătând potecile care duceau la colibe, au dat, în cele din urmă, de o femeie care modela un vas. Dintr-un rest de vas spart, pe care puneă argilă, făcea să apară încetul cu încetul, suprapunând straturile de pastă, pântecele neted și rotunjit al unei oale. Femeia, concentrată asupra muncii sale, nu a ridicat ochii atunci când Gloriosa și Modesta s-au apropiat de ea. Cele două au tușit, ca să-i atragă atenția. Femeia, fără să-și întrerupă olăritul și fără să se uite la ele, a mormăit: „Dacă ați venit să cumpărați vreun vas, nu sunt gata încă. Sunt la uscat. Veniți la târg, o să mă găsiți acolo. O să cumpărați atunci tot ce doriți.”

Încetul cu încetul, copiii care fugiseră la sosirea liceenelor ieșeau din ascunzătorile lor și se apropiau de ele, le înconjurau, se strângeau cât mai aproape și încercau să le atingă. Adulții, bărbați cu barbă și femei vorbărețe, se amestecau și ei, puțin câte puțin, cu copiii. „Spune-le să se îndepărteze, i-a cerut Gloriosa femeii, strângându-și pliurile fustei, nu vreau să mă atingă.” „Plecați de aici”, a zis cea din urmă, în timp ce un bătrân cu o bărbușă albă, răsărit dintr-o colibă, îi alunga cu bastonul pe cei mai îndrăzneți. Apoi a venit să se așeze lângă femeie. Gloriosa a explicat ce voia: o bucată de argilă, pe care le-o ceruse la liceu profesorul. Femeia și bătrânul nu păreau să priceapă. Gloriosa și-a repetat cererea.

— Vrei să te ocupi cu olăritul, a zis bătrânelul, râzând în hohote, vrei să faci așa ca noi, cei din neamul batwa. Ești cumva mutwa?. Ești prea înaltă pentru o mutwa.

— Dă-mi o bucată de argilă, a insistat Gloriosa, îți dau pe ea cât face un vas întreg, un urcior, un urcior mare.

Femeia și bătrânul au reflectat un lung moment și s-au sfătuit cu voce scăzută, privindu-le din când în când pe Gloriosa și pe Modesta cu un aer disprețuitor.

— Două urcioare, a zis, într-un final, femeia, două urcioare mari de bere, ăsta e prețul pentru bucata de argilă. Douăzeci de franci, ăsta e prețul.

Gloriosa i-a întins o bancnotă de douăzeci de franci, pe care femeia a făcut-o imediat cocoloș și a îndesat-o în nodul de hpagne. A chemat un copil, care s-a dus să culeagă un smoc de iarbă. A împletit din el un fel de plasă în care a înfășurat una dintre bucățile pe care le folosea la olărit.

— Poftim, a zis ea, dar să nu spui la nimeni ce ai acolo. S-ar zice că ai devenit o mutwa.

Gloriosa și Modesta s-au îndepărtat cât de repede au putut de sat, însoțite până la drum de o mulțime veselă, care striga, cânta și dansa.

Când au rămas singure, în sfârșit, Gloriosa a desfăcut învelișul din ierburi împletite și a privit îndelung bucata de argilă.

— Privește, a exclamat ea, e aici material cât să modifice nasul tuturor Fecioarelor Maria din Rwanda!

— În săculețul ăsta, a zis Gloriosa, am tot ce ne trebuie în seara asta.

Gloriosa a deschis săculețul, și Modesta a văzut că el conținea un ciocan, o pilă și o torță.

— Cum ai făcut rost de toate astea?

— Le-a luat Butici, micul mecanic, pentru mine, din atelierul fratelui Auxile.

— I-ai dat niște bani?

— N-a fost nevoie. Știe cine sunt. E de-a dreptul mulțumit că-mi poate face un mic serviciu.

— Și cum o să ieșim din liceu noaptea?

— O să vii la mine în camera de oaspeți, fiindcă tu ai fost trimisă în dormitorul comun. N-o să ți se refuze acest lucru. De altfel, chiar eu îl voi cere. În spatele bungaloului pentru oaspeți, nu va fi greu să sărim zidul, am găsit un loc unde e o spărtură.

— Tot mai vrei să faci ce ai spus?

— Mai mult ca niciodată! Acum, că sunt o eroină, și tu, de altfel, o să spunem că e încă una din faptele noastre eroice, și chiar e una, crede-mă.

— Știi bine că toate astea se sprijină pe minciunile tale.

— Nu sunt minciuni, se numește politică.

„O să plecăm când a adormit toată lumea”, a spus Gloriosa. Au așteptat ca liceul să se cufunde în somn și în întuneric. S-a auzit mai întâi hărmălaia liceenelor care se îndreptau către dormitoare și murmurul ultimei rugăciuni pe care o spuneau înainte să se bage în pat. Sunetul clopoțelului și scârțâitul porții care se închidea au dat stingerea. O jumătate de oră mai târziu, bâzâitul generatorului electric s-a stins. Paznicii, cu lancea sau cu maceta în mână, și-au făcut ultimul rond, apoi s-au înfășurat în păturile lor lângă poartă și, în ciuda dispozițiilor primite, au sfârșit prin a adormi. Nici o lumină nu mai strălucea la fereastra biroului mamei starețe. „E momentul, a zis Gloriosa, hai să mergem.”

Au escaladat fără dificultăți zidul, în fundul grădinii, și s-au înfășurat în pagne. „Poftim, ține tu săculețul, i-a spus Gloriosa Modestei, eu trec în față.” Au ezitat la marginea drumului. Noaptea ștersese reperele familiare. Ai fi zis că munții fuseseră acoperiți de tenebre groase, uriașe, care se lăsaseră până în hăul vertiginos pe fundul căruia se zărea uneori lacul.

— O să ne rătăcim, a zis Modesta, aprinde torța.

— E prea periculos. Poate că mai sunt încă patrule de militari sau ale militanților. I-am speriat teribil cu povestea mea despre inyenzi.

Au reușit, orbecăind, să urmeze drumul și au ajuns la parcare ce se afla deasupra izvorului. Poteca ce cobora la izvor fusese netezită și presărată cu pietre, fără îndoială în vederea pelerinajului. Gloriosa a aprins torța. Au ocolit stâncile cele mari. Au constatat, surprinse, că o scară stătea sprijinită de platformă. „Vezi, a spus Gloriosa, norocul e cu noi, e semn că îndeplinim un act patriotic: grădinarii care au venit să curețe adăpostul și să-l împodobească cu flori au lăsat scara.”

Gloriosa s-a urcat pe platformă și, înarmată cu ciocanul, pila, bucata de argilă și torța pe care i le întinsese Modesta, s-a strecurat în fața statuii, împiedicându-se de vasele cu flori, care au căzut în bazinul în care era colectată apa izvorului. Aproape pierzându-și echilibrul pe marginea platformei, Gloriosa a lovit cu ciocanul nasul Fecioarei cu atâta violență, încât capul statuii a zburat, făcându-se țandări. A coborât în grabă de pe platformă și a anunțat-o pe Modesta, care tremura de frig și neliniște:

— Am spart capul Fecioarei Maria, nu mai am cum să-i corectez nasul. Dar așa măcar vor fi obligați să schimbe statuia.

— Ce se va întâmpla cu noi? Ce păcat îngrozitor! a gemut Modesta, dacă-și vor da seama într-o zi că noi am făcut asta...

— Ești mereu îngrijorată, Modesta, dar eu știu deja ce o să fac.

Încă de la primele licăriri ale dimineții, liceul se umpluse de o veselă efervescentă. Era ziua cea mare, ziua pelerinajului! Liceenele s-au îmbrăcat cu noile uniforme, pe care le luaseră prima dată cu ocazia vizitei reginei, dar pe bolerou înlocuiseră ecusonul în culorile Belgiei cu acela dat de părintele Hermenegilde, pe care erau brodate inimile înlănțuite ale lui Isus și Fecioarei Maria.

Adunarea se făcea în curte, în fața capelei, fiecare clasă aliniată în spatele drapelului pe care elevele îl brodaseră în timpul orelor de cusut, încă de la începutul școlii. Părintele Hermenegilde venea să le binecuvânteze, și fratele Auxile le distribuia foile imprimare cu noile sale compoziții muzicale. Sora intendentă număra cutiile de sardine, de carne de vită, de brânză Kraft și de dulceață, pe care le îndesa în coșuri mari, cărate pe cap de servitori. S-a lăsat tăcerea când maica stareță a apărut pe alea capelei, însoțită de primar, de cei doi jandarmi, cu pușca pe umăr, și urmată de toți profesorii. Ea a ținut un mic discurs, reamintind istoria statuii Notre-Dame du Nil, recomandându-le tuturor elevelor cea mai mare smerenie și, întorcându-se către primar, a declarat că îi vor cere Fecioarei negre anul acesta, în mod special, să facă să domnească pacea și armonia pe cele o mie de coline ale acestei frumoase țări. Cortegiul s-a pus în mișcare, a trecut de bariera pe care o păzeau militanții, a urmat drumul de-a lungul crestei, a coborât poteca și s-a desfășurat, clasă cu clasă, pe versantul din fața izvorului. Deodată, a răsunat un strigăt de spaimă: Fecioara Maria nu mai avea cap, sau mai degrabă ce mai rămăsese din el semăna cu un vas spart. Cineva îi zdrobise chipul Madonei, și cioburile se risipiseră pe platformă. Florile

pluteau în apa bazinului care, dat fiind că una dintre vase îi blocase scurgerea, amenința să se reverse peste margini.

— Blasfemie, blasfemie! a strigat maica stareță.

— E lucrarea diavolului, a întărit părintele Hermenegilde, înmulțindu-și gesturile de binecuvântare în chip de exorcism.

— Sabotaj, a mormăit primarul, care s-a avântat de îndată în spatele stâncilor și căruia i-au văzut apoi brațul deasupra statuii decapitate, ținând în mână un bulgăre negricios.

— O grenadă! a țipat unul dintre profesorii albi și a luat-o imediat la fugă pe cărare, urmat de colegii lui, care au escaladat panta cu o agilitate pe care nu le-ai fi bănuț-o niciodată.

Unul dintre jandarmi și-a dus arma la umăr și a tras în josul văii, în ferigile arborescente pe sub care curgea pârlăiașul.

Panica a pus stăpânire pe eleve. Au început să se împingă, să se calce în picioare, să alerge pe drum într-o debandadă pe care ordinele, rugămințile, reproșurile maicii starețe, împietrită în sutana ei lungă, ale părintelui Hermenegilde, care-și sufleca poalele sutanei, sau ale primarului care sufla din greu nu au reușit să o potolească. Acesta din urmă ridica bulgărele negricios, strigând: „Nu e nimic, nu e nimic, e doar argilă!” Servitorii abandonaseră coșurile mari de provizii pe care le aveau în grijă, și cutiile de conserve s-au rostogolit pe pantă la vale, spre marea disperare a surorii intendente, care a fost nevoită să renunțe curând la ideea de a le recupera. Toți fugarii s-au reîntâlnit în curtea liceului. Și-au tras sufletul. „În capelă”, a ordonat maica stareță. Când fiecare elevă și-a găsit locul în bancă, a luat cuvântul:

— Fetele mele, ați fost martorele unui teribil sacrilegiu. Niște mâini necredincioase, nu vreau să știu ale cui, au atentat la blândul chip al Mariei, protectoarea noastră, Notre-Dame du Nil. Nouă ne revine datoria de a ispăși această crimă împotriva lui Dumnezeu. Vom posti, astăzi nu vom avea ca hrană decât fasole fiartă. Dumnezeu să-l ierte pe cel sau pe cei care au comis un asemenea păcat.

Au văzut-o atunci pe Gloriosa ieșind din rândul de bănci și înaintând spre treptele altarului. I-a spus câteva cuvinte la ureche primarului, care s-a apropiat de maica stareță. Cei doi au discutat multă vreme cu voce scăzută. În cele din urmă, maica stareță, care părea puțin constrânsă, a sfârșit prin a declara:

— Gloriosa are să vă spună ceva.

Gloriosa a urcat pe treapta cea mai înaltă din fața altarului. Și-a parcurs cu privirea colegele, fixându-le pe câteva cu un surâs malițios sau satisfăcut, în clipa în care a luat cuvântul, vocea ei răsunătoare le-a făcut să tresară:

— Dragi prietene, nu în numele meu am cerut permisiunea să vă vorbesc, ci în numele partidului, al partidului poporului majoritar, vă adresez aceste cuvinte. Maica noastră stareță a spus că nu vrea să știe cine a spart capul Fecioarei Notre-

Dame du Nil, dar noi o știm foarte bine: cei care au comis această crimă sunt dușmanii noștri dintotdeauna, călăii taților și bunicilor noștri, inyenzi. Sunt niște comuniști, niște atei. Sunt mânați de diavol. Ca în Rusia, vor să ardă bisericile, să ucidă preoții și călugărițele, să persecute toți creștinii. Se infiltrează, sunt peste tot, mi-e teamă chiar că sunt și aici, printre noi, în liceul nostru. Dar am încredere în domnul primar și în forțele noastre armate, vor ști să-și facă meseria. În ce mă privește, voiam să vă spun că vom avea în curând o nouă statuie Notre-Dame du Nil, care va fi o adevărată ruandeză, cu chipul poporului majoritar, o Fecioară hutu de care vom fi mândre. O să-i scriu tatălui meu. Cunoaște un sculptor. În scurtă vreme, vom avea o Notre-Dame du Nil autentică, după chipul femeilor ruandeze, la care ne putem ruga fără ezitare, și care va veghea asupra țării noastre. Dar liceul nostru, o știți, e încă plin de paraziți, de impurități, de mizerii care îl fac nedemn de a o primi pe veritabila Notre-Dame du Nil. Trebuie să ne apucăm de treabă fără întârziere. Trebuie să curățăm totul până în cel mai ascuns colț. E o muncă ce nu trebuie să dezguste pe nimeni. E munca dusă de adevăratele militante. Iată tot ce voiam să vă spun. Acum, să cântăm imnul național.

Toate liceenele au aplaudat, iar primarul a intonat cântecul, pe care toată lumea l-a reluat în cor:

Rwanda rwacu, Rwanda Gihugu Cyambyaye

Ndakuratana ishyaka n'ubutwari

Iyo nibutse ibigwi wagize kugeza ubu,

nshimira abarwanashyaka

bazanye Republika idahinyuka

Twese hamwe, twunze ubumwe dutere imbere ko...

Rwanda, Rwanda noastră în care ne-am născut,

Te slăvesc, o, tu, cea curajoasă și eroică.

Îmi amintesc de încercările numeroase prin care ai trecut

Și le aduc un omagiu militanților,

Cei care au fondat o Republică neclintită.

Împreună, la unison, să mergem, să mergem înainte...

— Vezi, i-a zis Gloriosa Modestei, când s-a întors în banca ei, aici, am ajuns deja ministă.

Școala s-a sfârșit

În luna care a urmat atentatului împotriva statuii Notre-Dame du Nil, activitățile liceului s-au concentrat asupra pregătirii primirii triumfale care trebuia rezervată noii și autenticei Madone a Fluviului. Cea veche a fost scoasă fără menajamente din adăpostul ei. Nu prea știau ce să facă cu ea. S-o distrugă era poate periculos, fiindcă se temeau de răzbunarea celei pe care o veneraseră atâta vreme și căreia îi adresaseră atâtea rugăciuni. Au sfârșit prin a o exila sub o prelată în căsuța care adăpostea generatorul electric, în fundul grădinii. Lumea a bănuț-o multă vreme pe bătrâna soră Kizito că mergea, târându-se în cârjele ei, să spună din când în când câte o rugăciune în fața celei pe care o văzuse înălțată deasupra izvorului cu atâta solemnitate și fervoare.

Gloriosa era triumfătoare. Cu binecuvântarea militanților și ajutorul eficient al părintelui Hermenegilde, se autoproclamase președinta Comitetului pentru întronarea autenticei Notre-Dame du Nil. Ocupau amândoi biblioteca din care făcuseră cartierul lor general și care era, de acum înainte, interzisă accesului fără acordul lor. Telefonul, până atunci rezervat doar biroului maicii starețe, fusese instalat și aici. Gloriosa nu mai mergea decât foarte rar la cursuri. În compania părintelui Hermenegilde, nu ezita să întrerupă celelalte clase, pentru a le adresa, în kinyarwanda, scurte alocuțiuni în formă de sloganuri cu dublu înțeles. Se reconciliase în mod spectaculos cu Goretti, primind-o printre membrii biroului comitetului. Dar Goretti, aprobând și încurajând activismul Glorioasei, refuzase totuși postul de vicepreședintă pe care aceasta i-l oferea și a fișă în fața celorlalte liceene o rezervă prudentă. Maica stareță nu mai ieșea aproape deloc din biroul ei, iar atunci când ieșea, părea că nu vede dezordinea care domnea în instituția pe care o conducea. Când părintele Hermenegilde venea, dintr-un respect al ierarhiei care nu reușea să ascundă o urmă de insolență, să-i dea raportul cu privire la activitățile comitetului, maica stareță se mulțumea să-i răspundă:

— Bine, bine, părinte, știți ce faceți, Rwanda e o țară independentă, independentă... dar nu uitați, noi aici conducem un liceu de fete, doar de tinere fete...

Și se cufunda în registrele de inventar pe care le ceruse surorii intendente pentru a le verifica, sub pretext că pregătea anul școlar următor.

Gloriosa și părintele Hermenegilde au plecat în misiune pentru câteva zile la Kigali și la Butare. O mașină mare Mercedes, pusă la dispoziția lor de tatăl

Gloriosei, a venit să-i ia de la liceu. La întoarcere, au adunat în grabă biroul comitetului, au informat-o pe maica stareță și au convocat într-o reuniune generală elevele și profesorii în marea sală de studiu. Gloriosa l-a lăsat mai întâi pe părintele Hermenegilde să vorbească. Acesta le-a declarat că, beneficiind de sprijinul celor mai înalte instanțe ale guvernului și partidului, întronarea noii și autenticei Notre-Dame du Nil va fi ocazia pentru o adunare a elitei Tineretului Militant Ruandez, JMR²², cei care, în același timp, în toată țara, continuau glorioasa revoluție socială începută de părinții lor. Elevi și studenți vor veni, așadar, până la Nyaminombe cu microbuzul. Erau așteptați în jur de cincizeci, aleși dintre cele mai bune elemente ale tineretului militant. Vor fi ridicate corturi furnizate de armată, pe bucata de pământ de deasupra izvorului, căci nu se punea, firește, problema ca băieții să fie găzduiți chiar la liceu, printre fete. Ceremonia va fi în egală măsură religioasă și patriotică. Și-a încheiat discursul în kinyarwanda, proclamând că tineretul ruandez va depune jurământ în fața Notre-Dame du Nil - care le reprezenta de acum înainte pe adevăratele ruandeze -, că va păstra mereu în memorie secolele de servitudine în care fuseseră aruncați de invadatorii aroganți, că va apăra câștigurile revoluției sociale și îi va combate fără încetare pe cei care, în afara, dar mai ales înăuntrul țării, rămăneau inamicii implacabili ai poporului majoritar. Gloriosa, tot în kinyarwanda, a adăugat că liceul Notre-Dame du Nil nu va întârzia să urmeze exemplul curajoșilor militanți care se ridicaseră în școli și administrație, cerând debarasarea țării de complicități acestor inyenzi. Liceenele de la Notre-Dame du Nil, elita feminină a Rwandei, vor ști să se arate demne de curajul părinților lor, iar ea, Nyiramasuka - puteau fi sigure de asta -, demnă de numele ei.

Toată sala a aplaudat. Numai domnul Legrand a îndrăznit să emită o obiecție timidă:

— Dar cu toată această sărbătoare, cum o să terminăm programa școlară? Nu riscăm să ni se refuze omologarea și să pierdem astfel un an întreg?

Părintele Hermenegilde i-a răspuns cu o curtoazie apăsată că profesorii străini și prietenii nu aveau de ce să se neliniștească, toate acestea nu-i priveau în nici un fel. Liceul Notre-Dame du Nil, care e considerat cel mai bun din țară, nu avea nici un motiv să se teamă, ca în fiecare an, va fi încununat cu omologarea națională a examenului său de sfârșit de an.

— Virginia, momentul se apropie, după cum vezi. Nu înseamnă că, dacă suntem într-un liceu de privilegiate, o să scăpăm. Dimpotrivă. Suntem cea mai mare greșală a lor. Nu vor întârzia să o corecteze. Gloriosa a pus la cale totul pentru asta: povestea cu acei inyenzi-fantomă, atentatul împotriva statuii, noua madonă hutu. Totul e gata. Nu mai așteaptă decât adunarea JMR. Iar ei n-o să vină cântând cântece spre lauda Fecioarei Maria, ci înarmați cu bâte groase,

²² Jeunesse Militante Rwandaise.

măciuci, poate și cu macete, pentru a-și onora Fecioara. Presupun că fetele din primul an au înțeles bine ce urmează să ni se întâmple. Dar, dacă or mai fi printre ele unele care se păcălesc, fiindcă nu-și revin din bucuria că învață în liceul viitoarelor soții de miniștri, trebuie prevenite. La modul discret. E prea periculos să ne adunăm în grup. Închipuie-ți ce complot: o reuniune de tutsi! Și, când va fi momentul să fugim, va trebui s-o facem fiecare pe cont propriu, pentru a încurca urmele. Unele vor fi prinse, dar altele, sper, vor reuși să scape.

— Ascultă, a zis Virginia, eu nu voi părăsi liceul fără diploma mea. Să renunț când sunt atât de aproape de a obține diploma? Niciodată. Dacă ai ști ce mult înseamnă ea pentru mama mea, și câte visuri a brodat în jurul acestei bucăți de hârtie! Și apoi, mă gândesc la toate fetele care erau la fel de istețe ca noi, sau poate mai istețe, și pe care faimoasa cotă le-a exclus. Ele au fost nevoite să se resemneze să ajungă simple țărânci, sărmane țărânci, toată viața lor! Faptul că-mi doresc această diplomă e și puțin pentru ele, chiar dacă, în Rwanda, nu cred să mai însemne mare lucru. La urma urmei, nu e prima dată când ne amenință, e o realitate cotidiană. Să așteptăm să obținem diploma și, dacă trebuie să plecăm, o să găsim eu un mijloc.

— Eu nu sunt așa de sigură. Știi că, în toată țara, a început vânătoria funcționarilor și studenților tutsi. În curând va veni rândul liceului Notre-Dame du Nil, de ce crezi că am scăpa? Epurarea va sfârși în toată frumusețea ei cu liceul elitei feminine. Știi ce ne așteaptă. Ai uitat ceea ce am suportat deja și ceea ce ni se promite în fiecare zi? În 1959, jumătate din familia mea s-a refugiat în Burundi, iar trei dintre unchii mei au fost uciși, în 1963, tatăl meu a scăpat - la Kigali nu ucideau atât de mulți tutsi pe cât ar fi vrut, din pricina celor de la Națiunile Unite -, dar a fost băgat la închisoare împreună cu mulți alții, l-au bătut cât de mult au putut, și când i-au dat drumul, fiindcă președintele voia să arate albilor cât era el de îngăduitor, i-au cerut să plătească o amendă mare, i-au luat camionul și taxiul pe care le avea și, mai ales, l-au obligat să semneze o hârtie prin care recunoștea că era spion și complice cu inyenzi. Tatăl meu se teme, hârtia aceea se află în continuare la Siguranță. Din cauza ei, poate că va fi ucis în aceste zile.

— Dacă ne ucid părinții, mai bine să ne ucidă și pe noi. Știi ce s-a întâmplat când ne-am refugiat la misiune? Erau acolo mulți copii orfani, tații și mamele lor fuseseră masacrați. Ei bine, prefectul a venit să spună că erau familii hutu dispuse să-i adopte, folosea cuvinte mari în fața misionarilor: milă creștinească, solidaritate civică, și atunci când tatăl meu le repetă, îl apucă furia, iar mama începe să plângă. Și atunci și-au împărțit orfanii: dintre băieți, pe cei care puteau să le muncească la câmp, iar cât privește fetele, ele au avut mult succes, dă-ți seama! După ce vin cei din JMR, cum a promis Gloriosa, și știm pentru ce vin, mai e timp să ne ascundem și să încercăm să ne alăturăm familiilor noastre, ca apoi să trecem granița în Burundi.

— Eu o să mă duc la Fontenaille, el o să mă apere, n-o să mă lase pe mâna violatorilor și asasinilor: pentru el, sunt Isis, și în fond, nimeni nu știe, în afară de tine, că merg la el.

— Ești sigură? Nu te-a urmărit nimeni? Nu i-ai spus nimic Modestei? Uneori am îndoieli: de ce îi place atât de mult să stea de vorbă cu noi, elevele tutsi, ferindu-se de marea ei prietenă? Pentru că e și ea pe jumătate tutsi, sau ca să ne spioneze? Sărmana de ea, de ce să-și complice viața în acest fel?

— Nu știu. E greu de zis. Poate că a ghicit ceva. Mă întreabă adesea ce fac duminica și, râzând, face aluzii la albul acela bătrân și nebun căruia îi place atât de mult să deseneze frumoasele tutsi.

— Să n-ai încredere! Chiar dacă mama ei este tutsi, știi bine de ce parte va fi mereu.

— Dar, Virginia, dacă chiar va trebui să fugim, cum o să facem? Toată lumea e cu ochii pe liceu la Nyaminombe. E încercuit din toate părțile. Sunt sigură că primarul, polițiștii lui și militanții îl supraveghează deja îndeaproape. Iar în ziua în care va fi nevoie, vor ridica baraje pe drum. N-o să pleci din Nyaminombe cu autobuzul Toyota nici dacă te deghizezi în țărancă bătrână. Iar înăuntrul liceului, nu te baza pe nimeni. Maica stareță s-a încuiat deja în biroul ei, ca să nu vadă nimic. Profesorii belgieni își vor continua imperturbabili cursurile. Cei francezi, chiar dacă ne-ar arăta puțină simpatie, și asta, pare-se, din pricina fizicului nostru, vor asculta de dispozițiile date de ambasada lor: nici un amestec, nici un amestec! Când ucigașii se vor arunca asupra noastră, unii vor spune: în Africa, așa a fost întotdeauna, se ucid ca sălbaticii fără să înțelegi de ce, și, chiar dacă unii se vor închide în camerele lor ca să plângă, lacrimile lor nu ne vor salva. Dar eu am o speranță, e vorba de Fontenaille. Știi că mi-a trimis portretele în Europa, sunt cunoscută acolo. Îmi spune întruna că sunt așteptată acolo. Nu poate să mă lase să fiu ucisă în fața lui, fără să facă nimic. Vino cu mine. Și tu ești regina lui Candace. Trebuie să-și salveze zeița și regina.

— Eu nu vin să mă ascund la albul tău. E ciudat, dar nu mi-e teamă, e ca și când aș fi sigură că voi scăpa cu bine, ca și când cineva sau ceva mi-ar fi făcut această promisiune.

— Cine anume?

— N-o știu nici eu.

Virginia număra zilele care le împingeau inexorabil pe liceenele tutsi spre un destin pe care ea îl considera inevitabil. Nu încăpea nici o îndoială că scenariul invocat de părintele Hermenegilde urma să se realizeze punct cu punct. Dar ea nu reușea să alunge din sinea ei certitudinea - și asta o tulbura - că va scăpa. Între timp, Gloriosa se tăcuse stăpâna absolută a liceului. Domnea și peste sala de mese. Pe mica estradă, masa de unde sora Gertrude și supraveghetorele prezidau și supravegheau sala rămânea pustie. Gloriosa a declarat că nu mai voia să deschidă gura în fața unor inyenzi. De atunci încolo, acestea vor mânca după

adevăratele ruandeze. Vor avea grijă să le lase cota de hrană pe care poporul majoritar le-o acorda încă unor astfel de paraziți. Toate celelalte fete de la mese i-au urmat exemplul. Gloriosa a decretat, de asemenea, că nimeni nu mai trebuia să le adreseze cuvântul acestor tutsi-inyenzi, și că trebuiau să le împiedice să comunice între ele. Adevăratele militante vor fi mereu cu ochii pe ele și-i vor raporta toate faptele și gesturile care li s-ar părea suspecte. Virginia a remarcat totuși că Immaculee făcea întotdeauna în așa fel încât să plece ultima de la masă și să lase, discret, o bună parte din porția ei de mâncare.

Virginia nu mai putea, nu mai voia să doarmă. Pândea zgomotele, aștepta cu teamă scârțâitul porții de la intrare, hârâitul motoarelor, scrâșnetul cauciucurilor, care ar fi anunțat invazia ucigașilor. Ar urma apoi violența țipetelor, a vociferărilor, sunetul repetat al încălțărilor cu ținte pe scară, panica nebună ce ar însoți fuga...

Virginia își dorea ca asta să se întâmple noaptea. Se gândea că i-ar fi astfel mai ușor să-i deruteze pe urmăritori pe culoarele liceului, să ajungă în grădină folosind scara ce ducea la bucătărie, să sară zidul și apoi să fugă, să fugă spre munți... După aceea, nu mai știa ce o să se întâmple. Nu reușea să-și imagineze. Trebuia, în orice caz, ca totul să se petreacă într-o noapte fără lună.

Imaginile fugii sale, mereu aceleași, defilau fără încetare în capul Virginiei, dar, într-o noapte, n-a putut să reziste somnului și a avut un vis care, la trezire, i-a întărit încă o dată acea vagă certitudine că o să scape, pe care era incapabilă să o explice. Se vedea rătăcind în labirintul unui imens domeniu împrejmuț, cum se construia pentru vechii regi. Sub mănunchiurile de bambus care încadrau intrarea unei curți, se afla un bărbat, tânăr, foarte înalt, ale cărui trăsături i-au părut de o frumusețe perfectă, și care o aștepta. „Nu mă recunoști, i-a zis el, și totuși ai venit la mine, nu-l recunoști pe Rubanga umwirul. I-a întins un vas mare de lapte: „Mergi să i-l duci reginei, îl așteaptă, te așteaptă.” Virginia și-a reluat drumul printre gardurile înalte, împletite, și a ajuns, într-un final, într-o curte vastă în care tinere fete, foarte frumoase, dansau pe ritmul nonșalant al unei melodii care i-a amintit de unul dintre cântecele de leagăn preferate de mama ei. Regina a ieșit din coliba cea mare. Chipul îi era ascuns sub o voaletă de perle. Virginia a îngenunchiat în fața ei și i-a întins vasul cu lapte. Regina a băut cu o lentoare plăcută, apoi i-a înmănat vasul cu lapte uneia dintre însoțitoarele ei și i s-a adresat Virginiei: „M-ai servit bine, Mutamuriza, ești preferata mea. Privește, iată recompensa ta.” Virginia a văzut cum doi ciobani mânau înspre ea o vițică de un alb imaculat. „E pentru tine, i-a spus regina, se numește Gatare, ține-i minte numele, Gatare.”

Virginia a fost smulsă brusc din somn de scârțâitul porții. A tresărit. Erau ucigașii? Soneria care dădea trezirea a liniștit-o. Ziua aceea începea ca toate celelalte. Amintirea visului i-a invadat gândurile. S-a refugiat în el și s-a simțit

învăluită într-o invizibilă protecție. A repetat ca pe o invocație numele văcuței din vis: „Gatare, Gatare.” Și-ar fi dorit să rămână pentru totdeauna în acel vis.

Noua statuie Notre-Dame du Nil a sosit într-o camionetă cu prelată. A fost de îndată înconjurată de un stol de liceene. Dar fetele au fost de-a dreptul dezamăgite. Statuia era vârată într-o cutie de lemn pe care servitorii au ridicat-o pe umeri, urmând recomandările neliniștite ale părintelui Hermenegilde, și au transportat-o în capelă. Reverendul s-a închis acolo împreună cu Gloriosa, și a interzis tuturor intrarea. Au auzit loviturile de ciocan ale boy-lor care desfăceau cutia. „E frumoasă, le-a spus Gloriosa, ieșind din capelă, foarte frumoasă, cu adevărat neagră, dar nimeni nu trebuie s-o vadă înainte ca liceul să fie demn de a-i face primirea și ca monseniorul să o binecuvânteze.” Liceenele au dat năvală totuși înăuntrul capelei, dar nu au văzut, în fața altarului, decât o formă incertă, înfășurată într-un imens drapel ruandez.

Virginia a căutat-o în zadar pe Veronica. Nu era la cursuri și nu a venit nici la masă. Elevele din ultima clasă de liceu se purtau ca și cum n-ar fi observat dispariția colegei lor. Doar Gloriosa a zis destul de tare ca să audă Virginia: „Nu vă faceți griji, Veronica nu e departe, am aflat că sunt unele printre noi care știu unde se află, și eu știu, și din sursă sigură”, a adăugat ea, uitându-se la Modesta. Urcând în dormitor, în busculada care s-a format pe scări, Modesta a reușit să-i strecoare câteva cuvinte Virginiei: „Nu încerca în nici un caz să te duci la albul acela bătrân, găsește altceva, dar nu te duce acolo.”

Toată noaptea, Virginia s-a întrebat cum să o prevină pe Veronica. Văzând că sosise statuia, și fiindcă era singurul său plan, ea se dusesese să se refugieze la Fontenaille, dar asta nu mai era un secret pentru nimeni, toată lumea îi cunoștea ascunzătoarea. Virginia și-a reținut lacrimile de durere și de furie, pentru ca nimeni să nu-i poată spună dimineața, râzând: „Vezi, în ciuda numelui tău drăguț, au reușit să-ți smulgă câteva lacrimi.”

În ciuda dezordinii crescânde care pusese stăpânire pe liceu, profesorii își țineau în continuare cursurile, la fel ca de obicei. Orarul, prezența și punctualitatea profesorilor erau singurele puncte ale regulamentului pe care maica stareță reușea încă să le facă respectate, cu condiția să închidă ochii la absențele repetate ale unora dintre eleve. În timpul cursului său, domnul Legrand a cerut să meargă o elevă să-i aducă caietele pe care le strânsese pentru control, și pe care le lăsase în cazierul lui din sala profesorilor. Immaculee a fost prima care s-a oferit. La întoarcere, a împărțit caietele. Virginia a găsit în al ei un mic pătrat de hârtie. A citit pe el: „Când cei din JMR vor veni, se pare că mâine va fi ziua, nu fugi ca restul fetelor. Încearcă să urci în dormitor, mergi în camera mea și așteaptă-mă. Ai încredere în mine, o să-ți explic. Distrage acest bilet, înghite-l, dacă e nevoie. Immaculee Mukagatare.”

Virginia a citit și răscitit mica bucată de hârtie pe care o ținea în căușul palmei. Planul lui Immaculee era poate ingenios, dar trebuia oare să aibă încredere în ea?

Immaculee nu era cu adevărat prietena ei. Firește, nu făcea parte din banda Gloriosei. Părea să nu se sinchisească de politică, și mai ales de Gloriosa. Avea aerul că nu se interesează decât de frumusețea ei. Și atunci de ce să-și asume atâtea riscuri pentru a salva o tutsi? A se ascunde în camera ei însemna să se lase în întregime pe mâna ei. Și ce o să facă după aceea? Dar mai era numele lui Immaculee, numele ei adevărat, cel pe care i-l dăduse tatăl său, Mukagatare. Gatare, oare asta voise să-i indice visul pe care-l avusese, Gatare, ceea ce e alb, ceea ce e pur? Sentimentul că se afla sub o invizibilă protecție a cuprins-o din nou. Da, va urma planul pe care i-l propunea Immaculee, Mukagatare, ce avea de pierdut?

Lucrurile s-au petrecut aproape așa cum își imaginase Virginia. Două microbuze au trecut în trombă de grilajul porții și au oprit brusc în fața scării de la intrarea cea mare. Băieți tineri, foarte tineri, au coborât din ele, agitând în aer bâte groase. Imediat după aceea, liceenele tutsi s-au repezit pe culoare, într-o goană nebună. Celelalte eleve s-au apucat să le urmărească, dar fără să reușească să le prindă. Virginia a văzut că o clasă era pustie. A intrat acolo și s-a ascuns sub pupitrul profesorului. Grupul urmăritoarelor a trecut pe lângă clasă ținând. Când s-a asigurat că culoarul era liber, Virginia nu s-a putut abține să nu arunce un ochi pe fereastra care dădea în curte. A zărit-o pe Gloriosa dându-i ordine celui care părea să fie șeful militanților. Nu i-a fost greu să înțeleagă planul pe care-l elaborase Gloriosa: elevele le împingeau pe colegele lor tutsi către grădină, unde le va aștepta banda celor din JMR, cu bâtele lor. Virginia a întredeschis ușa clasei. Nu mai era nimeni pe culoar. A făcut câțiva pași cu prudență. În clasele goale, profesorii belgieni rămăseseră la pupitrul lor, căutând vizibil să-și țină cumpătul, pe cât se putea într-un asemenea caz. Profesorii francezi se adunaseră și se lansaseră într-o discuție plină de patimă. Virginia, ca protejată de un halou de calm, a urcat scara ce ducea la dormitor fără să întâlnească pe nimeni și a intrat în camera lui Immaculee. S-a asigurat că, în caz de pericol, ar putea să se strecoare sub pat. A așteptat, pândind cel mai mic zgomot. Strigăte, urlete veneau din spatele clădirii, din grădină, s-a gândit, tremurând. În scurtă vreme, a auzit pași, și s-a repezit sub pat.

— Ești aici? a întrebat Immaculee.

— Tu ești? Immaculee, ce ai de gând să faci cu mine?

— Nu e momentul să-ți explic. Mai bine ascultă. Ai un pagne pe pat, înfășoară-te în el. O să te duci să te ascunzi la Nyamirongi, cea care aduce ploaia. Am aranjat totul. L-am trimis pe Kagabo ca s-o întrebe dacă e de acord. După spusele lui Kagabo, cea care aduce ploaia a acceptat imediat. Nimeni n-o să vină să te caute acolo. O să-l trimit pe Kagabo când va fi o mașină ca să ne ia, la nevoie, o să te ascund în portbagajul mașinii. Grăbește-te. Kagabo te așteaptă, n-ai de ce să te temi din partea lui, i-am dat suficienți bani, și apoi vrăjitorilor nu le place să se lovească de autorități. O iau înainte ca să-ți spun dacă e vreo primejdie.

La piață, îi spusese Immaculee, te așteaptă la piață. La ora aceea a după-amiezii, piața se terminase de mult. Câțiva câini costelivi își disputau cu corbii și cu vulturii micile grămezi de gunoaie. În spatele unei baricade de bidoane de tablă ruginită, a auzit un glas discret: „Hei, vino pe aici.” L-a descoperit pe Kagabo ghemuit lângă o legătură de vreascuri uscate. El a cercetat-o cu un aer ironic.

— Pagne-ul tău e prea nou ca să te dai drept țărancă, ia dă-l înapoi.

S-a ridicat, a luat pagne-ul, l-a mototolit zdravăn și l-a târât prin praf și prin zoaiele de pe jos.

— Bun, acum mai merge, scoate-ți încălțările și vino mai aproape.

A luat fața Virginiei între mâinile sale înroșite de pământ, i-a frecat puternic obraji și i-a întins o bucată de pânză jengoasă ca să-și acopere părul.

— Ei, acum arăți ca o țărancă adevărată. Ia vreascurile astea, pune-le pe cap și mergi încet, încet de tot, ca o țărancă adevărată. Nu prea ai de ce să te temi, tuturor le e frică, nu înțeleg ce se întâmplă, nu îndrăznesc să iasă, comercianții și-au închis magazinele. Și apoi, te protejez eu, nu e bine să te apropii de un vrăjitor!

Când Virginia a pătruns în coliba afumată, n-a putut vedea decât jocul schimbător de umbre și lumini pe care le făceau și le desfăceau flăcările focului. Din cotlonul de umbră de la poalele bolții de paie împletite, pe care nu-l lumina focul din mijlocul colibei, i-a ajuns la urechi o voce slabă:

— Ai venit, Mutamuriza, te așteptam, apropie-te!

Virginia s-a îndreptat spre fundul colibei și a putut distinge, în sfârșit, silueta unei femei bătrâne, înfășurată până peste cap într-o pătură de culoare maronie, din care se ițea un chip brăzdat mărunț de riduri, ce i-a amintit Virginiei de acela al micilor maimuțe care, acasă la mama sa, dădeau iama în câmpul de porumb.

— Apropie-te, nu-ți fie teamă, știam că o să vii, să nu crezi că Kagabo e cel care m-a avertizat de sosirea ta, o știam înaintea lui, și chiar înaintea celei care l-a trimis să-mi ceară găzduirea ta. Știi cine te trimite la mine și pentru Ea am acceptat să te primesc.

— Nyamirongi, cum să-ți mulțumesc? Tu îmi salvezi viața, și eu n-am nimic să-ți dau în schimb. Am lăsat la liceu tot ce aveam. Dar, fără îndoială, Kagabo ți-a înmânat ceea ce prietena mea a vrut să-ți dea pentru mine.

— Mi-a adus. Dar nu am vrut să accept. Nu fac asta pentru prietena ta, deci ea nu trebuie să mă plătească. Dacă o primesc pe preferata Celei care se află de cealaltă parte a Umbrei, Ea îmi va acorda, la rândul său, favorurile ei, știu asta.

— Vezi cumva în visele mele?

— Am văzut o vițea albă și pe Cea care ți-a dat-o, însă eu nu am văzut aceste lucruri în vis, ci atunci când spiritele m-au condus de cealaltă parte a Umbrei. Ești preferata ținutului Umbrelor, fii binevenită la Nyamirongi.

Virginia a rămas la Nyamirongi. Îi pregătea în fiecare zi fiertura de sorg. Nyamirongi părea să fie mulțumită. Virginia a constatat că hambarul, în spatele colibei, era plin. Nyamirongi nu trebuie să fi dus lipsă de „clienți”. Când se lăsa noaptea, ea se ghemuia lângă foc, își întindea brațul drept, indica cu degetul arătător, cu unghia lui extrem de lungă, spre cele patru direcții, apoi îl strecura sub pătură, mulțumindu-se să clatine din cap și să mormăie câteva cuvinte pe care Virginia nu reușea să le priceapă. S-a scurs astfel o săptămână. Virginia era din ce în ce mai neliniștită. Ce se întâmplase oare la liceu? Ce făcuse Veronica? Dar celelalte? Unele dintre ele, se străduia ea să creadă, putuseră totuși să scape? Immaculee uitase de ea, ori fusese denunțată? Ascunsă după o stâncă, Virginia își petrecea zilele pândind versantul care cobora până la liceu.

Dar, într-o seară, brațul lui Nyamirongi și arătătorul cu unghia cea lungă au început să tremure, și ea a trebuit, ca să-l oprească, să se ajute de brațul stâng. A privit-o pe Virginia cu ochii strălucitori:

— Ploaia îmi spune că o să plece, lasă locul, așa cum trebuie, timpului uscat și prăfos. Și îmi mai spune că acolo, jos, în Rwanda, anotimpul oamenilor s-a schimbat. Dar tot ea îmi spune să nu ai încredere în asta: cei care vor crede în vremea bună vor fi surprinși de fulger. Vor fi loviți de el și vor pieri. O să mă părăsești curând. Măine îți voi ghici ce te așteaptă.

Nyamirongi a trezit-o pe Virginia înainte de zori și a ațâțat focul, aruncând o buturugă mică peste jar.

— Vino, trebuie să-ți ghicesc înainte să se lumineze de ziuă. Când răsare soarele, spiritele nu mai răspund.

A luat o sită mare și a scos dintr-un săculeț din pânză de ficus șapte oase mici.

— Oaia ne-a oferit oasele ei ca să ne aflăm destinul. Să n-o mănânci.

A închis ochii și a aruncat oscioarele în sita cea mare. Apoi i-a deschis din nou și a contemplat îndelung, fără să spună nimic, constelația pe care o desenaseră oasele.

— Ce vezi acolo? a întrebato Virginia, puțin neliniștită.

— O să pleci foarte departe de Rwanda. O să înveți secretele albilor. Si vei avea un fiu. Îl vei numi Ngaruka, „Mă voi întoarce”.

— Privește, a zis Kagabo, prietena ta te așteaptă, acolo, în mașină.

Portiera din spate a mașinii Land Rover s-a deschis și Virginia a văzut-o pe Immaculee făcându-i semn să urce:

— Vino repede. Ne întoarcem împreună. Nu e nevoie să te ascunzi, dar nici nu te face totuși prea remarcată.

— Nu înțeleg, i-a răspuns Virginia, explică-mi ce se petrece.

— Nyamirongi vorbește cu norii, dar nu are tranzistor. A avut loc o lovitură de stat. Armata a preluat puterea. Fostul președinte este supravegheat la domiciliu. Din clipa în care au aflat vestea, militanții s-au repezit în microbuze și au plecat în trombă. Sora Gertrude, care ascultă mereu radioul, este cea care ne-a dat

vestea. Nu se știe unde e tatăl Gloriosei, poate a fugit, poate e la închisoare. Toată lumea s-a întors împotriva Gloriosei, au început să o insulte. Ea e cea care a pus totul la cale: înscenările, violențele... Din cauza ei, diploma finală în științe umane riscă să nu fie omologată. Întregul an școlar ar fi fost pierdut. Și toate astea din pricina acestei ambițioase al cărei tată se afla acum, poate, la închisoare. Goretti a ținut un lung discurs. A obligat-o pe Gloriosa s-o asculte: acum, adevărații hutu erau cei care ajunseseră la putere pentru a salva țara, cei care rezistaseră tuturor colonizărilor, celei a tutsilor, a nemților, a belgienilor, cei care fuseseră contaminați de manierele tutsilor ar face mai bine să înceapă să vorbească kinyarwanda veritabilă, cea care s-a păstrat la poalele vulcanilor. Toată lumea o înțelegea acum pe Goretti fără dificultate, și câteva se străduiau chiar să imite modul ei de a vorbi. O mașină a armatei a venit să o ia pe Gloriosa, nu se știe ce s-a întâmplat cu ea. Dar nu-mi fac prea multe griji în privința ei, cu o asemenea ambiție, Gloriosa, Nyiramasuka!, are încă un viitor în politică. O vom revedea. Își va atinge țelurile. Apoi, maica stareță a venit să ne anunțe că vacanța cea mare o să înceapă cu o săptămână mai devreme, ambasadele își chemaseră cooperanții în capitală, liceul trebuia să-și închidă porțile, îi avertizase pe părinți să vină să le ia pe fete, și închinase chiar microbuze pentru cele care nu puteau fi luate de părinți. Părintele Herme-negilde a spus că întronarea noii Notre-Dame du Nil se amâna pentru începutul școlii, va fi o ocazie pentru a sărbători unitatea națională. Eu am putut să-l anunț pe tatăl meu și l-a trimis pe șoferul lui cu mașina, haide, pornim.

— Și celelalte fete, la liceu, ce s-a întâmplat cu ele? Au reușit să scape? Nu se poate, au fost ucise?

— Nu cred. Nu toate, oricum. Știi, în afară de Gloriosa, nu erau prea multe care să fi dorit cu adevărat să-și ucidă cu propriile mâini colegele. Să le alunge din liceu, asta da, erau de acord cu ideea că tutsi nu aveau ce căuta acolo. Când m-am întors în curtea liceului, asta spunea părintele Hermenegilde în fața militanților: „Alungați-le pe aceste tutsi din liceu, dar nu e necesar să vă pătați mâinile. Prindeți-le pe unele dintre ele și dați-le câteva bastoane zdravene, asta o să le facă să-și piardă gustul pentru studii. Vor pieri în munți, de frig, de foame, devorate de câinii răătăcitori și de animalele sălbatice, iar cele care vor supraviețui și vor reuși să treacă frontiera vor fi obligate să-și vândă corpul acela, de care sunt atât de mândre, pe un preț de nimic. Rușinea e mai rea decât moartea. Lăsați-le în plata Domnului.” După părerea mea, multe au scăpat, au găsit ajutor la misiuni, pe lângă unii misionari albi, bătrâni, care au păstrat nostalgia vremurilor în care tutsi erau credincioșii lor preferați, sau au putut întâlni preoți tutsi alungați din parohii, și care le-au protejat: poate că au reușit să treacă împreună granița. Chiar și țărani le-au putut ajuta, căci nu sunt toți gata să asasineze tinere fete instruite, din cauza unor chestiuni de școală care nu-i privesc. Ele se află acum la Bujumbura, Bukavu ori în alte părți. N-am auzit să

se vorbească de morți, dacă ar fi existat eleve ucise, Gloriosa nu ar fi ratat ocazia să se laude. Dar pe tine și pe Veronica, Gloriosa chiar voia să vă omoare, nu suporta ideea de a vă vedea alături de ea în ziua înmânării solemne a diplomelor.

— Si Veronica, unde e Veronica? Ce s-a întâmplat cu Veronica?

— Nu știu. Nu-mi pune această întrebare.

— Ba da, știi.

— Nu vreau să-ți spun.

— Ba o să-mi spui. Îmi ești datoare.

— Mi-e rușine să-ți povestesc, mi se face frică, acum mi-e frică de toți bărbații, știu că fiecare ființă umană ascunde în sine ceva oribil. Chiar și prietenul meu - nu vreau să-l mai văd: mi-a scris că e mândru că s-a purtat ca un bun militant, că i-a lovit pe tutsi din instituția lui, nu știe dacă a ucis pe cineva, dar speră ca, din pricina loviturilor pe care li le-a dat, măcar unii să rămână infirmi. Nu mai vreau să-l văd. Chiar vrei să știi ce i-au făcut Veronicăi? Atunci ascultă-mă, dar să nu plângi în fața mea, doar ești Mutamuriza, cea pe care nu trebuie s-o facem să plângă. Dacă plângi, o să-mi poarte ghinion.

Când cei din JMR au expulzat toate liceenele tutsi, Gloriosa le-a spus: „Mai lipsesc două: una știu unde este, dar cealaltă trebuie să se fi ascuns pe undeva prin liceu, trebuie s-o găsiți și, pentru ea, vreau să mergeți până la capăt cu execuția. Vreau s-o văd pe Mutamuriza secată de lacrimi! Trebuie să fim luați în serios, noi, studenții!” Te-au căutat peste tot, au scotocit tot liceul. Tu erai deja departe, firește. Gloriosa era furioasă. S-a repezit la Modesta, care se ținea după ea, ca întotdeauna, precum un câțel. A început s-o insulte: „Corcitură nenorocită, tu ai avertizat-o pe Virginia, tu i-ai spus să fugă, era prietena ta, prietena ta adevărată, erai spioana ei pe lângă mine, o să te pedepsesc ca pe o parazită ce ești, care s-a lipit de mine atât de multă vreme ca să mă înșele. Cu siguranță, ești fiica mamei tale. Nu mi i-ai dat decât pe jumătate pe acești inyenzi, ei bine, eu o să-ți șterg jumătatea ta tutsi, care te-a împins să mă trădezi.” A chemat trei militanți. Militanții au târât-o pe Modesta într-o clasă. S-au auzit plânsete, implorări, țipete, gemete. Asta a durat o vreme. Apoi au văzut-o pe Modesta târându-se până la capelă, încercând să-și acopere trupul însângerat cu bucăți din uniforma sfâșiată. Atunci Gloriosa i-a chemat pe toți militanții și le-a zis: „Mai este una dintre inyenzi, una adevărată, și mai periculoasă, se dă drept regina tutsilor. Știi unde s-a refugiat. Nu e departe. La un alb bătrân. Ea nu trebuie să vă scape. Albul este complice cu inyenzi, a făcut din plantația lui de cafea cuibul lor, o bază de unde să atace poporul majoritar, a recrutat tineri tutsi pe care îi antrenează ca pe niște trupe de comando, între timp, îl invocă pe diavol, iar în ce o privește pe a sa tutsi — se numește Veronica -, a făcut din ea iubita lui diabolică, comit împreună lucruri abominabile, ca regina Kanjogera care, așa cum îmi spunea tata, omora patru hutu în fiecare dimineață ca să-și facă poftă de

mâncare. Ea dansează în fața diavolului. Trebuie să terminăm cu acești demoni. Acționați repede."

Vreo douăzeci de militanți au plecat cu unul dintre microbuze, împreună cu un militant din Nyaminombe, ca să le servească drept ghid. S-au întors la căderea nopții. Erau foarte excitați, strigau: „I-am prins! I-am prins!" S-au repezit la sticlele de bere Primus. Gloriosa i-a cerut șefului lor să-i povestească ce isprăvi au făcut. Acesta nu s-a lăsat rugat. I-a spus că mai întâi au luat cu asalt vila. Nu era nimeni înăuntru. Au distrus toate mobilele. S-au dus apoi în grădină. Acolo au văzut capela diavolului. Au intrat înăuntru. Pe pereți, era pictată o întreagă procesiune de fete tutsi, complet goale, care o adora pe marea zeiță diabolică - pictată pe peretele din fund —, aceasta din urmă o adevărată tutsi, care purta pe cap un acoperământ cu coarnele diavolului. Sub frescă, se afla un fel de tron și, pe tron, acoperământul cu coarne al zeiței malefice. Au auzit un zgomot în spatele capelei. Au alergat acolo. Bărbatul alb și fata tutsi încercau să se ascundă în mica pădure de bambus. Albul avea o pușcă, dar n-a avut timp să o folosească. I-au sărit toți în spate și l-au doborât. Au luat-o pe Veronica. Au dus-o în capelă. Șeful militanților a zis că semăna perfect cu zeița diabolică pictată pe perete. Au dezbrăcat-o și au obligat-o, cu lovituri de bătă, să danseze goală în fața zeiței-idol ce semăna cu ea, apoi au legat-o de tron. I-au pus pe cap acoperământul cu coarne. I-au desfăcut picioarele. N-o să-ți spun ce au făcut cu bătele lor, și nici cum au terminat cu ea. După aceea s-au dus să incendieze toată curtea pe care nebunul acela alb și-o făcuse pe domeniul lui, nu au dat de inyenzi pe care îi recrutase Fontenaille, fugiseră de multă vreme, însă au omorât vacile și le-au dat și lor foc. Șeful militanților a ridicat în aer acoperământul cu coarne. Spumega încă de furie. „Iată, a urlat el, coroana reginei acelor inyenzi, acoperământul diavolului, dar acum totul s-a sfârșit pentru ea, a avut parte de pedeapsa pe care o merita, și care va continua și în iad! Îmi pare rău că nu le-am omorât și pe celelalte, dar sper că o să dăm de ele într-o zi."

A doua zi, primarul s-a dus cu polițiștii lui și cu militanții să-l aresteze pe Fontenaille și să-i arate ordinul de expulzare. L-au găsit spânzurat în capelă. Au zis că se sinucisese. Dacă cei din JMR l-au ucis, nu s-au lăudat oricum cu asta. Să omori un alb e mereu o chestiune delicată pentru guvern. Toate fetele care l-au ascultat pe șeful militanților tremurau, unele chiar plângeau, și cu toate astea trebuiau să aplaude. „Vedeți, a declarat Gloriosa, dumnezeul tutsilor este Satana!" Eu una nu cred în aceste povești cu diavoli, sunt tot niște minciuni ale Gloriosei. Ceea ce i-au făcut Veronicăi este oribil. Acum sunt sigură, există un monstru care doarme în fiecare om: în Rwanda, nu știi cine l-a trezit. Dar spune-mi, ce făcea Veronica la acest Fontenaille, turnau un film? Ea, care iubea atât de mult cinema-ul... Tu trebuie să știi, Virginia, erai cea mai bună prietenă a ei, toată lumea știe că nu-ți ascundea nimic.

— Nu știu. Nu-mi mai spune nimic, nu-mi cere nimic, dacă nu vrei să plâng.

Cele două fete au rămas tăcute o bună bucată de vreme. Interminabil, drumul se strecura printre văi înguste, escalada pantele acoperite de dense plantații de bananieri, urma crestele presărate cu pădurici de eucaliptus, cobora din nou în alte văi, urca alte pante... Virginia se lupta să-și alunge din minte imaginile de oroare care nu încetau s-o asal-teze, și să-și rețină lacrimile.

— Immaculee, îți datorez viața, dar tot nu înțeleg de ce ai făcut toate astea pentru mine. Sunt o tutsi, și nu eram cu adevărat prietena ta...

— Îmi plac provocările. Cred că țineam mai mult la motocicletă care teroriza străzile din Kigali decât la prietenul meu; m-am dus să văd gorilele, fiindcă o detestam pe Gloriosa; voiam să vă salvez, pe tine și pe Veronica, pentru că celelalte voiau să vă ucidă, iar acum o să-i sfidez pe toți bărbații și o să mă duc la gorile.

— Te duci să trăiești în preajma gorilelor!

— Am aflat că femeia albă care vrea să salveze gorilele va recruta ruandezi pentru a-i forma ca asistenți. Am tot ce trebuie pentru a fi angajată: sunt ruandeză, intelectuală, cred că sunt mai degrabă frumoasă, iar tatăl meu e un om de afaceri foarte cunoscut. Voi fi o reclamă bună pentru ea: va fi obligată să mă angajeze. Dar tu ce ai de gând să faci? Nu o să-ți abandonezi totuși diploma. Știi că militarii au declarat că au preluat puterea pentru a restabili ordinea. Îi vor liniști pe cei pe care îi agitaseră înainte, la drept vorbind, aceia au obținut ce au dorit: locurile tutsilor. O să-i cer tatălui meu să intervină, dacă e nevoie. Acum am înțeles de ce m-a condus atât de amabil la Goretti, la Ruhengeri: era pentru a comunica statului-major că putea conta pe banii lui. Ei nu-i pot refuza nimic, iar fetei lui, el nu-i refuză niciodată nimic.

— Nu mai vreau această diplomă. O să mă duc la părinții mei ca să-mi iau rămas-bun. Apoi o să plec în Burundi, în Zair sau în Uganda, nu contează, acolo unde o să pot trece frontiera... Nu mai vreau să rămân în țara asta. Rwanda este Țara Morții. Îți amintești ce ni se povestea la ora de catehism: toată ziua, Dumnezeu străbate lumea, dar, în fiecare seară, se întoarce acasă, în Rwanda. Ei bine, în timp ce Dumnezeu călătorea, Moartea i-a luat locul și, când s-a întors, ea i-a trântit ușa în nas. Moartea a luat în stăpânire sărmana noastră Rwanda. Are planul ei și e hotărâtă să-l ducă până la capăt. Mă voi întoarce când soarele vieții va străluci din nou deasupra țării noastre. Sper că o să te revăd aici.

— Sigur că o să ne revedem. Ne dăm întâlnire în munți, la gorile.